

1
eos sectantur & colunt deos: de quibus etiam illi iam tunc dubitare poterat: qui adhuc præter eosdem scire nihil poterant. Verū tamen breuiter consulo: qualia tunc toto orienti tempora uidebantur: cum per .xl. ānos miseræ nationes alternis tantorū ducum uastationibus terebātur. Cū quæque ciuitas tantis concursibus media inuitabiliter periclitabatur: inde accensura alterum: unde alterum temperasset. hoc mox habitura supplicii: quod remedii ad tēpus habuisset: cum trepide diuersarū prouinciarū legatiōes inter succedētes romanorū duces & truculentiorē noticiam Mithridatem alternis ad utrūq̄ put quēq̄ fors belli attollebat: & incertis satisfactiōibus transferebātur: augēdo picula quæ sanabant. Nunc quid cōtinuo Pōpeius homo romanorū moderatissimus p̄ plurimas partes oriētis finito Mithridatico bello egerit: paucis proferam.

De Pōpeio dicit: q̄ cū audisset mortuū Mithridatē multa fecit bella i oriēte.

a Nno ab urbe condita .dcc. lxxxix. Marco Tullio Cicerone & Gaio Antonio consulibus: Pompeius occisi Mithridatis nuntio accepto Syriam & Phoenicem bello aggressus Ithyreos primū Arabasq; perdomuit. urbēque eorū quā Petrā noīant: cepit. Hic ad Iudæos quibus Aristobolus expulso fratre Hyrcano primus ex sacerdote rex præerat: atque ad Hierosolymā urbē eorū Gabiniū cum exercitu mittit. Ipse continuo subsequutus: & a patribus urbe susceptus: sed a plebe muro templi repulsus expugnationem eius intendit. Id non solum natura loci: uerum etiam ingenti muro fossaque maxima munitum: cū alias aliis legiones dies noctesq; succedere sine requie cogeret: uix tertio mense expugnauit. Tredecim. M. ibi Iudæorū cæsa narrantur. cætera multitudo in fidem uenit. Pompeius muros ciuitatis euerit: æquarique solo imperauit. & cum aliquantos Iudæorū securi percussiss&: Hyrcanum sacerdotio restituit. Aristobolū captiuum Romam duxit. Hoc bellum oriētis cum .xx. & duobus regibus sese gessisse ipse Pōpeius pro concione narrauit. Interea coniuratio Catilinæ aduersus patriā p̄ eosdem dies i urbe habita ac prodita: in Hetruria uero ciuili bello extincta est. Romæ uero conscii coniurationis occisi sunt. Sed hanc historiam agente Cicerone & describente Salustio satis omnibus notā: nunc a nobis breuiter fuisse p̄strictā sat est. Motus etiam in Pelignis ortus a Marcellis patre & filio per Lucium Vectium proditus: patefacta Catilinæ cōiuratione quasi succisa radice compressus est: & de utroque per Bibulum in Pelignis: per Ciceronem in Brutiis uindicatum est.

Hic dicit de Helueciōrū gente fortissima: & gētibus Galloum: cum quibus pugnauit Cæsar & uicit.

popeius

6
a Nno ab urbe cōdita. dc. lxxxiii. Gaio Cæsare & Lucio Bibulo
consulibus lege uatinia Cæsari tres prouiciæ cum legiōibus septē
in quinquennium datæ: Gallia Transalpina & Illyricum. Gallia
Comata postea senatus adiecit. Hanc historiã Suetonius Tra-
quillus plenissime explicuit: cuius nos cōpetentes portiuunculas decerpimus.
Helueciorum animos fortissimæ Gallorum omnium gentis ea uel maxima
causa: quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabatur: a quibus Rheno
tantū flumine dirimuntur: Orgentorix quidã princeps gentis spe totas inua-
dēdi Gallias i arma accēderat: Quo cæteri optimates correpto: & ad mortē
coacto cobibere tamen semel aīatas in prædam plebes nequiuerunt: Qui con-
iuratione facta ac die dicta exustis uicis ac domibus suis: ne quod desiderium
ex spe reuertendi foret: profecti sunt. Quos cū apud Rhodanum flumen ob-
uios Cæsar habuisset: magno difficilique bello bis uicit, uictosq; ad deditiōnē
coegit. Horum fuit: cū primū progressa est omnis multitudo: Helueciorū,
Turingorum, & Baiorum utriusque sexus ad. clvii. M. hominū: Ex his. xlvii.
M. in bello ceciderunt, cætera in terras proprias remissa sunt. Postea Cæsar
contra Ariouistum regē excitantē inuehentemque secum incredibiles Ger-
manorum copias: quibus nuper uniuersos Galliarū populos subegisse iactabat:
apud Sequanos uicit. Cum autem diu exercitus Cæsaris Germanorū multi-
tudine & uirtute perterritus pugnam detrectasset: Ariouistus in Germaniã
arrepta nauicula Rhenum transuectus effugit, uxores uero eius duæ totidēq;
filix captæ sunt. Fuerunt autem i exercitu Ariouisti Arudes, Marcomanes,
Triboci, Vangiones, Nemetes, Edures, & Sueui. Pugna maxime grauis ex
phalange Germanorum fuit: quã coacto in unū agmine: scutisq; supra capita
contextis ad irrūpendam Romanorum aciem tuti undique præstruxerant.
Sed postquam aliqui Romanorū militum agilitate audaciaque isignes supra
obductam saliere testudinem: scutisque sigillatim uelut squāmis reuulsis desup
nudos deprehensorum detectorumque humeros perfoderunt, territi hostes
nouo mortis periculo terribilem dissoluere compagem. Exinde in fugã uersi
per. l. M. passuum infatiabiliter cæsi sunt, neque conici numerus potuit Ger-
manorum: uel quantus fuerit occisorum. Post hæc Belgarū gens: quæ tertia
pars Galliarum est: aduersus Cæsarem exarsit: Quorū distributim copia hæc
fuit. Bellouagi: q; cæteris numero & uirtute præstare uidetur: habuere lectis-
sima. lx. M. armatorum. Sueffones ex. xii. oppidis. l. M. Nerui: quorū adeo in-
domita feritas prædicabatur: ut nūquam in id temporis mercatores ad se ad-
miserint: uina cæteraque uenalia deferre: quibus inducta iocunditas torporem
uirtutis afferret: habuerūt similiter. l. M. Atrabites etiam & Ambiani. x. M.
Morini. xxv. M. Menapi. ix. M. Caleti. x. M. Velocasses & Veromādui æque
x. M. Atuatici. x. & ix. M. Condruſi Eburones, Cercesi. Cenomani: qui uno

Heluetij gallica gens.

2

Ariouistus.

3

nomine Germani uocatur. xl. M. & ita fuisse referuntur. cc. lxxxv. M. armorum letissima. His repente silua erupentibus exercitus Cæsaris perturbatus: atque in fugam actus plurimis suorum amissis tandem hortatu ducis restitit: uictoresque aggressus usque ad internitionem pene deleuit. Igitur Cæsar magnis in Gallia rebus gestis: cum in Italiã proficisci decreuisset: Galliam cum legione xii. ad Veragradum Edunosque misit. Qui cum hyemadi causa in uico Veragradorum: cui nomen erat Octodorus cõsedisset: mediamque oppidi partem: quæ torrente diuidebatur: accolis concessisset: quadã die eosdem discessisse per noctem ac proximo insedisse colli uidet. Quippe illi paucitatem uix mediæ legionis despectui habentes: ultroneam sibi prædam nullo cessurã negotio arbitrabantur: finitimosque suos in hanc cædis ac prædæ societatem uocauerunt. Igitur Galba tam præsentibus periculis circumspecto ac trepido iter uarias consultationes certi consilii incerto repente Galli descensu montis effusi ea castra imperfecta circumdant. rarosque per uallum propugnatores saxi telisque onerat. Cùm iam castra irrumperentur: Pacuuii primipilaris & Voluseni tribuni consilio cuncti Romani portas erupunt: incautosque subito aggressi hostes primum perturbauerunt. deinde in fugam uersos miserabili strage fuderunt. Nã apud quam xxx. M. barbarorum tunc cæsa referuntur. Igitur Cæsar cum iam pacatas uniuersas Gallorum gentes putaret: ad nouum & maximum bellum retractus est. Nanque dum Publius Crassus adolescens cum legione septima oceano tenuis apud Andegauos hyemat: Venetii cæterique confines repente in arma coniurant. legatos Romanorum uincunt. eosque ita demum se reddituros: si obsides suos recipiant: Romanis indicant: socios sibi ad id bellum Olissimos. Lexouios. Namnetes. Ambibaritos. Morios. Diablites. & Menapios asciscunt. auxilia quoque a Britania accersunt. Cæsar per Crassum de rebellionem deditarum gentium certior factus quamuis intelligeret: quanta ineundi belli difficultas esset: tamen rem tanti negotii non negligendam esse ratus: ne cæteris exemplo eius modi audendi licentia laxaretur. Itaque terrestri prælio persequi hostes frustra aggressus: quippe cum hostes per interfusa ex oceano æstuaria: atque inaccessibiles recessus tutis terrarum sinibus munirentur: naues longas edificari in Lygere fluuio iubet: per quem in oceanum deductæ constitent. Moxque ut ab hostibus uisæ sunt: continuo. ccxx. naues eorum paratæ atque omni genere armorum instructissimæ progressæ portu ex aduerso steterunt: Bruto circumspectante impari longe nauium esse conflictum: quia barbarorum naues solido robore intextæ: saxorum modo adactos rostratarum ictus retundebant. Hoc primum auxilio fuit: quod falces acutissimas non pertinaciter contis præfixas: funibus autem subnexas parauerat: quibus cum opus esset: apprehensos eminus rudentes: subducti s hastilibus per funem falcem retrahendo succideret. His celeriter expeditis dirumpi hostilium antennarum armamenta præcepit. Ita

antennis ruentibus complures ilico naues uelut captas immobiles redidit. Alii hoc periculo territi: suspensis uelis qua uentus intenderet fugere conati: cessante mox uento destituti ludibrio fuere Romanis. Itaque incensis oibus nauibus: interfectisque his: qui pugnauerant Galli reliq̄ sese omnes dediderūt. Sed Cæsar maxime ob iniuriam legatorum: & ut genti ad oia cōsilia mobili terribilis exempli notam inureret: cūctis principibus per tormenta interfectis reliquos sub corona uendidit. Hisdem diebus Titurius Sabinus Aulercos. Eburones. Luxouiosque qui primates suos: quod auctores belli resuscitādi eē nollent: interfecerant: eruptione facta incredibili cæde deleuit. Publius uero Crassus cum ī Aquitaniā peruenisset: bello exceptus est. Nāq̄ sociato magno equitatu: pedestribusque copiis præualidis Romanos adorti diu grauer turbauerūt. Post uicti: atque in oppidū sociatū coacti: obsessisque cū se expugnari uiderēt: armis traditis ī deditiōne recepti sunt. Aquitani clade p̄moti uideque exercitum cōtrahunt. de citeriore quoque Hispania auxilia accersunt. duces bello maxime eos præficiunt: qui cū Sertorio militauerant. Hi omnes dum obsidionem Crasso parant in castris suis Crasso obruente deleti sunt. Nā ex Aquitanis & Cantabris: quorum .l. M. tunc in auxilium uenerant. xxxviii. M. cæsa referuntur. Cæsar Germanos: qui Rhenum cum immensis copiis trās miserant: simul & totas Gallias subiicere sibi parabant: bello adortus usque ad internitionem cecidit. Quorum fuisse numerum ad. ccccl. M. ferunt. Tunc Cæsar ī Germaniam facto p̄oto trāsgrēdiēs Sycambros & Vbios obsidione liberat.

Hic dicit: qualiter Cæsar Gallias subiecit: & transiuit in Britāniam.

S Veuos maximam & ferocissimam gētem: quorū eē. c. pagos & populos multi prodidere: totāque Germaniā aduētū suo terret. moxque in Galliā rescisso ponte cōcedit. Inde ad Morinos uēit: unde in Britāniam proximus & breuissimus trāsitus ē. Nauibus circiter onerariis atque actuariis. lxxx. præparatis: ī Britāniā trāsuebitur. Vbi acerba primum pugna fatigatus: deinde aduersa tēpestate correptus plurimā classis partem & nō paruam militum: equitum uero pene omnem disperdit. Regressus ī Galliā legiōes in hyberna dimisit. ac. dc. naues utriusque cōmodi fieri imperauit: Quibus iterum in Britāniam primo uere transuectus: dū ipse in hostem cum exercitu pergit: naues in ancoris stātes tempestate correptæ: uel collisæ inter se: uel harenis illisæ ac dissolutæ sunt. Ex quibus. xl. perierunt. cæteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsar's equitatus prius congressu a Britānis uictus. ibiq̄ Labienus Tribunus occisus est. Secūdo prælio cū magno suorū discrimine uictos Britānos in fugam uertit. Inde ad flumē Thamesim profectus est: quem uno tantum loco uadis transmeabilē ferunt:

In huius ulteriore ripa Cassouellauno duce imēsa hostiū multitudo cōfederat: ripamque fluminis ac pene totum sub aqua uadum acutissimis sudibus præstruxerat: Quod ubi a Romanis deprehensum ac uitatū est: barbaræ legiōes non ferentes siluis sese abdidere: unde crebris eruptiōibus Romanos grauius ac sæpe lacerabant. Interea Trinobantum firmissima ciuitas cū Androgorio duce datis .xl. obsidibus Cæsari sese dedit. Quod exemplum secutæ urbes aliæ complures i foedus Romanorū uenerunt. iisdemque demonstrantibus Cæsar oppidum Cassouellaunum inter duas paludes situm obtentu insuper siluarum munitum omnibusque rebus confertissimum tandem graui pugna cepit.

Capitulum reuerso uidelicet Cæsare a Britannia iterū Galli rebellauerunt. & uicti sunt.

Xin Cæsar a Britannis reuersus in Galliam: postquam legiones
e i hyberna misit: repētinis belloꝝ tumultibus undique circūuētus
& cōflictatus ē. Nāq̄ Ambiorix cū Eburonatis & Atuaticis
conspirans animatus Treuironum consilio Cottam & Sabinum
legatos apud Eburonas cū tota funditus legione insidiis circūuētos interfecit.
Ambiorix hac uictoria elatus Atuaticos & Neruios plurimosque alios rapti
in arma contrahit, atque ad Ciceronem legatum qui similiter tunc legioni in
hybernis præerat: contendit. Multitudo hostium ex hoc colligi potuit: quod
cum in obsidione castrorum uallum circūdandum esse a captiuis Romanis
docerentur: & instrumenta ruralia non haberent: gladiis concidendo terrā &
sagulis exportando uix tribus horis uallum pedum .x. & fossam pedum .xv. p
milia passuum. xv. in circuitu perfecerunt. Præterea, cxx. turres miræ altitu
dinis extruxerunt. & cum septem dies noctesque succidui hostium cunei pu
gnarēt: ac uētus subito plurimus exortus esset: testas fundis feruētes itorsere:
flammataque tela focus: ac mox cōcepto igne rutilantia itra castra iecerūt.
Quo facto per cuncta culmina raptim uentus isistens sparsum animauit in
cendium, sed nec sic quidem Romani cum undique obruerētur uulneribus
laboribus, uigiliis, ieiuniis, incendiisue cesserūt. Tandem Cæsari nuntiatū est:
unam deletam esse legionem: alteram iam pene confectam. Aduentate uero
cum duabus legiōibus Cæsare deseruere hostes obsidionem, atque in eū cūcti
raptis copiis ruunt. Cæsar paruissimis castris consulto condidit, equitibusque
præmissis: ut fugā fingerent: imperauit: ut ad transitū uallis: quæ media erat:
sibi que periculosa uidebatur: hostes contēptu sui inuitaret: Quibus aduētati
bus in uer per obstrui portas præcepit: Quo uiso Galli: quasi iam uicissent: ad
obducendū extrinsecus uallo conuersi sunt. Cæsar totis repente portis paratū
effudit exercitum, uersosque in fugam Gallos uastissima cæde confecit. Nā

lx. M. fuisse tūc referuntur: e quibus pauci per paludes inuias euaserūt. Indu-
ciomarum Treuironum princeps magnas armatorum copias habens: postquā
de consensu Galliarū totius certior redditus est: Labieni castra legionēque: cui
is præerat: quod facili factu arbitrabatur: delere statuit. ac deind Eburonibus
Neruiisque coniunctus ad opprimendum Cæsarem pergere. Labienus quibus
potest artibus simulat timorem: atque ita Induciomarum negligentiorē cū
insultantibus copiis pro uallo oberrantem repentina eruptione pstrauit. Hac
uictoria Labieni reliqui Gallorum conatus repressi sunt. & Cæsar paulo ge-
tior reliqua parte hyemis fuit. Sed itelligens sibi maiora belli supereē negocia
maxime: quia plurima parte exercitus amissa: aliisque grauius sautiis: ne ad
sustinendum quidem sibi idoneos: ne dicam ad cōprimendum Gallorū ipetū
uideretur: Gneio Pompeio consule conscribi legiones: sibi que in auxiliū mitti
petit. Itaque ante exactam hyemem tres ad eū legiones uenerūt. Igitur Cæsar
postquam in unum hostium copiarū coirent: ineunte uere aggredi trepidos &
opprimere sparsos ī finibus suis parat. Primum itaque Neruiorū fines diripit.
prædam uero quæ copiosissima erat: exercitui permittit. Deinde Menappos:
qui sibi ppter immensas paludes: atque ipeditissimas siluas munitissimi uide-
bantur: tribus agminibus inuadit. nimiaque cæde uulgo agitato residuos sup-
plices in deditiōnem recepit. Labienus sequenti prælio oēs Treuironū copias
interfecit: arte in bellū prouocatas: priusq̄ Germanis aduētātibus iūgeretur.
& continuo ipsam ciuitatem capit. Cæsar ulcisci mortem Sabini & Cottæ
legatorum uolens: in Ambiorigē & Eburones deletæ legiones auctores: post
quam in Arduennam siluam refugisse cōperit: quæ silua totius Galliarū maxiā
est. atque a ripis Rheni finibusque Treuironum ad Neruios usque pertingit.
& in longitudine plus quam. l. M. passuum patet: permetiens rem sui maximi
periculi fore: si per obstructas spatiosasque siluas ignoti diuiderentur. hostēq̄
locis notissimū quæreret: omnem Galliarū p nuntios iuitat: ut quæ secundum
placitum suum reconditas in Arduenna silua prædas quærant. diripiantque.
Quo facto Gallis utriusque morientibus maximas Romanorum iniurias sine
cuiusquam Romani discrimine uindicauit. Ita hoc tutissimo uincēdi genere
securus in Italiam rediit. Igitur Cæsare in Italiam reuerso Gallia rursus in
arma cōiurat: multique simul populi coeunt. Dux his Vergētōrix fuit: cuius
consilio statim omnes Galli ciuitates suas ultro incenderunt. prima a suis in-
censa Biturigo. Inde ad Cæsarem qui magnis itineribus p Narbonensem pro-
uinciam clam ad exercitum recurrerat: impetum faciunt. Cæsar tūc oppidū
nomine Cenapum obsidione concluderat: Quod diu oppugnatum tandē post
multas Romanorum clades pluuio die cum hostilium machinarū augmētā:
Neruiique elanguerent: applicitis turribus captum atque deletum est. xl. ibi
hominum. M. fuisse referuntur: e quibus uix. lxxx. per fugam lapsi ad proxima

Gallorū castra uenerūt. Præterea Aruerni cæterique cōfines sollicitatis etiā ad se Heduis: multis aduersus Cæsarem præliis bellauerūt: Qui cū se pugnādo fatigati in quoddam castellum recepissent: milites prædæ inbiantes ad expugnationem oppidi animū intēdunt: frustra Cæsare de loci iniquitate causante. Itaque ibi Cæsar erumpentibus desuper hostibus pressus multa exercitus sui parte perdita uictus aufugit. Dum hæc ad Chalestam gerūtur: Vergētorix: quem omnes cōsensu pari regem præoptauerāt suadet: uti ex tota Gallia oēs: qui arma ferre possent: huic bello præsto sint. Hoc enim esse unum bellum: quo aut perpetua libertas: aut æterna seruitus: aut mors omniū consequatur. Itaque absque eo numero: quem infinitum ante contraxerat: equitum circiter octo. M. peditū. ccl. M. contracta sunt. De his duo colles sibi inuicē obuersos Romani Gallique ceperunt: Vnde multis sæpe eruptionibus: & uariis puen- tibus præliantes tandem Romani præcipua Germanorū equitum: quos sibi iam dudum amicos nunc in auxiliū acciuerant uirtute uicerunt. Vergētorix alia die congregatis omnibus: qui fuga euaserant: dixit se auctorem bona fide defendendæ libertatis atque rumpendi foederis fuisse: & nunc siue Romanis sese ad mortem omnes offerant: siue solum pro omnibus dedant: paratum aīo fore. Itaque Galli uolūtatem: quā pudore aliquandiu texerant: quasi ex cōsilio regis assumerent: ilico sibi ueniam precantes: eum solum uelut auctore magni sceleris dediderunt. Bellouagi omnibus finibus Gallorū gentis ipsorū opiniōe fortiores habebantur. Hi Chorreo duce bellū istaurāt. sibi que in hac suscepti belli societatem Ambianos Aulercos. Velocasses. Athrabitesque coniungūt. & locum quendam cinctum atque impeditum undique paludibus capiunt. cōmissoque prælio magnam remorum manum: quæ auxilio Romanis erat: trucidant. Deinde cū opportunum ipsi locum insidiis prouisum occupassent: atque hoc cōpto Romani ad insidiarum locum instructi ordinatiq̄ uenissent cōmisso prælio Gallos fugiētes eisdem locorum munitionibus quibus clausi fuerant: incluserūt. cunctosq̄ ad iternicionē ceciderunt. Ibi Chorreus uel fugā uel deditiōne detrectans Romanos: ne uiuus caperetur instanter occidendo: ut occideretur: coegit. Igitur cū pacatam esse uniuersam Galliā Cæsar neque ausurā fore ad aliquos aspirare motus arbitraretur: legiōes ī hyberna dimisit. ipse tamen Ambiorigis fines qui tot bella excitauerant: horrenda hominum strage uastauit. At uero Gaius Caninius legatus bellū apud Piētōnas inuēit: ubi magna hostium multitudo impeditā itinere legionem circūdedit. atque ad extremū discrimen adduxit. Porro Fabius alter legatus acceptis Caninii litteris in Piētōnas proficiscitur. Ibi que a captiuis de opportunitate locorum certior factus iopinantes hostes opprimit. magnisque stragibus factis pluri- mas prædas agit. Deinde cū Caninio signū aduētus sui dedisset: Caninius totis castris subito exiliēs sese iiecit hosti. Ita Fabio ex alia pte. & Caninio ex altera

insistente maximo & diuturno bello innumeræ Gallorū copię trucidatæ sunt. Inde Fabius in Carnutes profectus est. Sciebat enim Domnacum ducē antiquissimum rebellionis totius incentorē ab hoc bello elapsū: si Aremoricis gentibus adiunctus esset: maximos iterum tumultus in Gallia esse moturū: sed adhuc eos ipsa nouitate trepidantes mira uirtute & celeritate perdomuit. Interea Diaptes unaque Literius cum adesse Caninium & legiōes ī finibus suis uiderent: undique collectis copiis oppidū intrant: quod in editissima mōtis arce pēdēs duabus partibus p̄ abrupta latera non paruo flumie cingebatur. medio deinde descensu largissimo fonte securum plurimaque itrorsum copia frumētī tutum irritos procul discursus hostium despiciebat. Caninius: quod solum Romana prouisione potuit: ambos duces cum parte copiarū plurima in campum euocatos maximo prælio superauit. Nā uno e ducibus interfecto alter cum paucissimis fugit. Nullus in oppidum rediit. sed ad id oppugnādū Cæsare opus fuit. Itaque certior per nuntios factus Cæsar accurrit. circūspectisque omnibus: uidet: si expugnare ui moliatur: ludo & spectaculo hostium delendum esse exercitum suum. hoc solum esse præsidium: si quoquo modo hostes aqua arceantur. Sed & hoc quoque nisi Cæsar nemo potuiss̄. siquidē fons quo ad potum utebantur: medio deuexi mōtis latere fundebatur. Cæsar ad proximum fontis admoueri uineas: turrēque extrui iubet. fit magnus ilico concursus ex oppido. Quibus sine periculo præliantibus Romani quanuis p̄ tinaciter obsisterent. crebriusque succederent: complures tamen trucidantur. Igitur extruitur agger & turris pedum. lx. cuius uertex æquare ad fontis locū posset: ut uel ex æquo tela conici queāt: uel præcipitata desup saxorū uolumina non timeri. Oppidani autem ubi exanimari siti nō solum pecora sua: uerū etiā infirmiores hominum ætates uidēt: cupas pice seuo & scindulis repletas: ac deinde immisso igne in prona præcipitant. easque ipsi toto oppido effusi subsequuntur. Ardentibus machinis cum graue prælium suis Cæsar ac piculosum uideret imminere: cohortes ī circuitu oppidi ire uelociter per occultū iperat. atque undique subito uastum clamorem attollere. Quo facto cōsternati oppidani: dum recurrere ad muniendum oppidū uolunt: ab oppugnatione turris uel demolitione aggeris recesserunt. Illi tamen: qui ad incidēdas fontis uenas sub obtentu aggeris tuti cuniculos perfodiebant: repertos in abstruso aquarū meatus per multa diuidēdo tenuari in sem̄ & ipsis. consumique fecerunt. Oppidani fonte siccato ultima desperatiōe correpti deditiōem sui faciūt. Cæsar autem omnibus: qui arma tulerant manus sustulit. & uitam reliquit: quo testatior esset etiam posteris poena improborum. Multum enim ad coercēdā audaciam ualet p̄positum punitiōis exemplum: cū ipsa miseri præsens forma uiuētis & ad recordationē admonet cōscios & ad sciscitationē cogit ignaros.

Hic dicit: quomodo Galli exhausti & domiti sunt.

e Xhaustis atque edomitis Gallis Cæsar securus cum legionibus in Italiam rediit: nullos post se Gallorum motus pertimescens: certo se sciens minime aliquos: qui uel moueri audeat: uel: si moueantur: timendi sint: reliquisse. Constitui nunc ante oculos ueli exanguem: defoetamque Galliam post illas ardentissimas febres internasque æstus uitalium molliora torrētes: ut sese habeat: quāta macie: quātoq̄ pallore sit: quam demissa ac resoluta iaceat: quam ip̄os quoq̄ necessarij officij motus: ne eundem incursum malorum reuocent: pertimescat. Irruit enim in eā rep̄tino impetu Romanus exercitus: ueluti fortissimo corpori fortior lues: quæ tanto grauius accenditur: quanto impatientius toleratur. Sitiēbat misera: cū instante gladio profiteri sponsonem seruitutis æternæ auulsis insup̄ obsidibus cogere. Sitiēbat: ut dixi: notam illam omnibusque suauissimam uelut aquæ gelidæ dulcedinem libertatis. quātoque eam magis subtrahi intelligebat: tato auidius desiderabat. Hinc illam tam frequens contra uetita præsumptio iuadebat. & pro defendenda libertate ip̄ortuna libertas: præreptaq̄ insatiabiliter potiundi licentia: quod male conceptam perniciem refrigere uidebatur: augebat. Hinc Romanus exercitus ante pugnam insidiator argutior. hic i pugna hostis infestior. hinc post pugnam uictor immitior. hinc omnia ad domadā impatientiam crudescētia. hinc iam nec remedijs credebatur. Itaq̄ si iterrogare possem hāc: de qua loquimur: nationem: qd̄ tūc: cū hæc ip̄a sustinebat: de illis temporibus iudicaret: responderet: ut arbitror: dicens. Sic me illa tunc febris exāguem reddidit. ac frigidam fecit: ut etiam hæc: quæ omnes pene p̄strixit: feruefacere uel cōmouere nequiuērit. atq̄ ita me Romani iclinauerūt. ut nec ad Gotos surgā. Sed ne ipsa quidē Roma clades quas intulit: euitauit. Exercitæ nanque diu actæque sunt per totos mundi cardines potentia ducū: uiresq̄ legionū: quæ i sese cōcurrētes eius dāno uicerēt: cuius piculo uicerētur.

Victorē scilicet a Gallia Cæsarem reuersum ciuilia bella seq̄untur: & Crassus consul prouinciam sortitus est in Parthos.

n Am uictorē Cæsarē de Gallia reuersum ciuilia bella cōmitata sunt. aliaque grauissima mala. interfecti apud Parthos Crassi & trucidati exercitus p̄cesserūt. Anno ab urbe cōdita. dc. lxxxvii. Crassus in consulatu collega Pompeii prouinciam sortitus in Parthos: hō inexplebilis cupiditatis: audita in Hierosolymis tēpli opulentia: quam Pompeius intactam reliquerat: in Palæstinam diuertit. Hierosolymā adit. templum inuadit. opes diripit. Inde per Mesopotamiā tendēs i Parthiā:

6
quacūque iter habuit sociis ciuitatibus auxilia indixit. precia exegit. Moxque:
ut Euphratem transit: ilico Abegesen legatum ab Herode rege Parthorum
ad se missum obuiū habuit: a quo uehementer increpitus est: quod cōtra fœ/
dus Luculli & Pōpeii auaricia inductus Euphratem transierit. Quam ob rē
sine mora futurum: ut pro auro Parthico Serico ferro oneraretur. Itaq̄ cum
prope Caras uentum esset: Parthi subito ingruentes cum Surena & Sylacea
præfectis: sagittis oppressere Romanos. Cecidere ibi plurimi senatores. aliqui
etiam consulares & prætorii uiri. Crassus quoque filius Crassi lectissimus iu/
uenis in acie occisus ē. Præterea .iiii. cohortes cū Vargunteio legato mediis
deprehensæ campis interfectæ sunt. Surenas rapto equitatu Crassum plequi
intendit. eumque circūuentum ac frustra colloquium eius petētem interfecit:
quanuis uiuum auferre maluisset. Pauci noctis beneficio liberati Caras con/
tugerunt. Cognita clade Romanorum multæ orientis prouinciæ a societate:
& tide populi Romani defecissent: ni Cassius collectis ex fuga militibus pau/
cis intumescens Syriam egregia animi uirtute ac moderatione pressisset:
Qui & Antiochū copiasque eius ingentes prælio uicit. & interfecit: Parthos
quoque ab Herode in Syriā missos: iamque ingressos Antiochiam bello ex/
pulit. ducemque eorum Osagen interfecit.

Narratur hic de Romano exercitu: qualiter ut oceanus: crescit & minuitur.

i Gitur Romani status agitur semper alterna mutatio. & uelut
forma oceani maris: quæ omni die dispar nūc succidusi p̄ septē
dies attollitur incrementis: nūc consequentibus totidem diebus
naturali damno & defectu iteriore subducitur. Vt enim de p̄xi/
mis ordiar: Cimbris Tigurinisque uincens: cum apud Rhodanū flumen
Romanus exercitus periit: & artissimas Roma sensit agustias: refusa cōtinuo
clade Cimbrorum magnis elata prouentibus priorum oblita defectuum est.
Hanc deinde recentissimæ prosperitatis iactantiam Italicū bellum & dilace/
ratio Syllana castigat. Rursus post hanc domesticam intestināq̄ perniciem:
qua usque ad medullas pene euiscerata: & exesa est: paribus propemodū spatiis
temporum non solum reparata uerū etiam extenta est: cum Lucullus Asyā:
Pompeius Hispaniam: Cæsar Galliam perdomuit. Romanumque imperiū
usque ad extremos propemodum terræ terminos propagatum est. Hæc nūc
amplissimam dilatationem uastissima ruina consequitur. Apud Parthos enī
consul Romanus occiditur. exercitusque deletur. atrocissimum illud Pōpeii
& Cæsaris bellū ciuile conscribitur. & iter hæc Roma ipsa repētino correpta
incendio concrematur. Anno siquidem ab urbe condita. dcc. incertum uide
concretus plurimam partis urbem ignis inuasit. neque unquam antea tanto

correptam ac uastatam ciuitatem ferūt. Nam. xiiii. uicos cum uico iugario consumptos memoriæ proditum est. Hinc iam bellum ciuile committitur: quod magnis iam dudum dissensionibus ac molitionibus parabatur.

Hic de bello ciuili dicitur inter Cæsarem & Pompeium. & de incendio urbis:

am rediens Cæsar uictor de Gallia decerni sibi absenti alterum
n consulum poposcit. Contradictum est a Marcello consule ad-
nitente Pompeio. deinde decretum est a senatu: ut in urbem Cæsar
non nisi dimisso exercitu ueniret. & ex Marcelli consulis aucto-
ritate ad legiones quæ apud Nuceriam erant Pompeius cum imperio missus
est. Cæsar Rauēnam sese contulit. Marcus Antonius & Publius Cassius tribuni
plebis pro Cæsare intercedentes: intercedente Lentulo consule curia foroque
prohibiti ad Cæsarem profecti sunt: Curioe Coelioque simul comitatibus. Cæsar
Rubicone fluminis transmeato mox: ut Ariminum uenit. v. cohortes: quas tunc
solas habebat: cum quibus: ut ait Liuius: orbem terrarum adortus est: quod factum
opus esset edocuit. Deplorans autem iniurias suas causam belli ciuilis pro re-
stituendis in patriam tribunis esse testatus est. Inde per Antonium septem co-
hortes: quæ apud Salonem morabantur a Lucretio recepit. tresque legiones:
quæ Domitio apud Corphinium erant ad partes suas traduxit. Pompeius atque
omnis senatus crescentibus Cæsaris uiribus trepidi: tamquam Italia pulsus: in Græciam
transuecti Durachium gerendi belli sedem delegerunt. Cæsar Romam uenit.
negatamque sibi ex ærario pecuniam fractis foribus inuasit: protulitque ex eo
auri pondera. iiii. M. cxxxv. argenti pondera prope .dccc. M. Inde digressus
Ariminum ad legiones: mox alpes transuectus Massiliam uenit: Ad quam op-
pugnandam quod receptus non esset: Trebonium cum tribus legionibus re-
linquens ad Hispanias contendit: quas Lucius Afranius & Marcus Petreius
& Marcus Varro Pompeiani duces cum legionibus obtinebant. Ibi multis
preliis Petreium Afraniumque superatos composita pactioe dimisit. In
ulteriore uero Hispania duas legiones a Marco Varrone suscepit. similiter &
duces eius. Post hæc Curio Catonem Sicilia expulit. Valerius Cottam Sar-
dina. Tuberonem Apulia Varrus eiecit. Cæsar Massiliam rediens obsidione
domitam uita tantum & libertate concessa cæteris rebus abrasit. At uero Do-
lobella ex parte Cæsaris in yllirico per Octauium & Libonem uictus: copiasque
exutus ad Antonium fugit. Basilus & Salustius parantes singulas legiones: quibus
præerant. similiter & Antonius. Hortensius quoque ab infimo mari cum classe
concurrentes: omnes pariter aduersus Octauium & Libonem profecti & uicti
sunt. Antonius cum se Octauio cum. xv. cohortibus dedisset: omnes ad Pompeium
a Libone deducti sunt. Curio ex Sicilia in Apuliam cum exercitu transgressus

est. Quem Iuba rex continuo exceptum cū oībus copiis trucidauit. Octavius Salonas oppugnare conatus omnes pene copias quas duxit: amisit. Coelius de sciuit a Cæsare. ac se Miloni exuli iūxit. Cūq̄ ab o seruatorū manu Capuā oppugnare molirentur: occisi sunt. Bibulus apud Corcyram pudore uictus: quod custodia eius quam pelago & oppido prætendebat hostis illuserat: inedia sese uigiliisque confecit. Appius Claudius Censorinus: qui iussu Pompeii græciā tuebatur: iā abolitam poetici oraculi fidē uoluit experiri. Quippe ab eo uates adactus descendere in specum: respondisse fertur de bello cōsulenti. Nihil ad te hoc Romane bellum pertinet. Euboeæ coela obtinebis. Coela autē uocant Euboicum sinum. Ita Appius perplexa incertus sorte discessit. Admonet nos aliquid obtrectatoribus nostris cosultor iste consulere. Querebantur utique fide christianorum sibi sacra interdīta ceremoniasque sublata: & ob hoc iō maxime: quod extis uaticiniisque cessantibus futuræ clades quia sciri neq̄ūt: non uitantur. Cur ergo longe ante imperium Cæsaris natiuitatemq̄ christi: sicut ipsorum auctores attestatur: abolita fuerat poetici oraculi fides: abolita autem ideo: quia contempta. porro autem quare contempta: nisi quia uel falsa: uel uana: uel dubia. Vnde prudenter poeta præmonuit. inconsulti abeūt sedēq̄ odere Sibyllæ. & ne forte id parui pendant: quod contemptu abolitum atque antiquatum fuit: hoc est aut nomē: aut sedē: Appollo ille Phythius erat: quē ferunt magno illo Phythōe serpente interfecto: totius uaticinationis auctore & principe: heredem & sedis & diuinationis & nominis extitisse. ibique eū redere elegisse respōsa: ubi orta cum auctore ipsa diuinationis uidebatur. Præterea: quæ per alias quoque terrarum partes spumantibus buccis: rabidoq̄ discursu omnis furiatorum ructat infania: ad quem plurimi terrarum reges: quasi ad uiuam uocem consulti numinis cucurrerunt: cui sæpissime ipsi Romani quoque opulentissima dona miserunt. At si Apollo iste Phythius paulatim discernente experientia cōteptus relictus atq̄ abolitus ē: quid uiuū de mortua pecude: quid uerum de amēte muliercula sperari potest? Quid postremo: inflauit cū pinguis ebur Tyrrenus ad aras: expositis optimæ pecudis intestinis nō finxit esuriēs: nā sicut ipsi fatentur: uel obscura uel falsa dicendo ipse Apollo seducit. Quam ob rem æquo animo ferant: si imitari interim nolunt: nos id ueritatis iudicio etiam prohibere: quod potuerunt maiores eorum uel experiendo cōtemnere. Interea apud Durachium multi orientis reges ad Pompeium cum auxiliis conuenerunt. Quo cum Cæsar uenisset: Pompeium obsidiōe frustra cinxit: ipse terram. xv. M. passuum fossa præstruens. cum illi maria paterent. Pompeius castellum quoddam propinquū mari: quod Marcellinus tuebatur: evertit. præsidiaq̄ Cæsaris: quæ ibidē morabantur: occidit. Cæsar Torquatū legionēque unam: ut expugnaret: aggressus est. Hoc periculo sociorū Pōpeius cognito: oēs eo copias cōtraxit: i quē se ilico Cæsar omīssa obsidiōe cōuertit.

Torquatus autem euestigio prorumpens auersum insecutus est. Ita Cæsaris milites ancipiti piculo territi ipso Cæsare frustra obistente fugerunt. Pompeius uero Cæsaris quoque testimonio uictor persequentem reuocauit exercitum xxxiii. M. militum Cæsaris. centuriones. xxxii. equitesque Romani complures in eo prælio cæsi sunt. Cæsar inde citato agmine per Epirum in Thessaliam perrexit. Pompeius uero cum maximis copiis secutus. bellumque cõmissum est. Itaque instruitur utrinque acies. Pompeius. lxxxviii. cohortes triplici ordine locauit. Fuerunt autem peditum. xl. M. equites in sinistro cornu. dc. i dextro .d. Præterea reges multi/senatores/equitesque Romani plurimi/absque leuiũ armaturarũ magna copia. Cæsar similiter l. xxx. cohortes triplici ordine disposuit: cui fuerunt minus quam. xxx. M. peditum. equites. M. Videre ibi & gemere erat contractas Romanorum uires in campis Pharsalicis ad occisionem mutuã constitisse: quas si concordia rexisset: nulli populi nulli reges ferre potuissent. Prima cõgressione equitatus Pompeii pulsus sinistra latera nudauit. Deinde cum diu utrinque dubia sorte caederetur: atque ex alia parte Pompeius inter hortandũ diceret. parcite ciuibus. nec tamen faceret: ex alia uero Cæsar hoc faceret: quod urgeret: dicēs. miles faciẽ ferri. parce ciuibus. tãdẽ uniuersus Pompeii fugit exercitus castraque direpta sunt. Cæsa sunt in eo prælio Pompeianorum. xv. M. cõturiones. xxxiii. Hic exitus pugnae ad Paleopharsalum fuit. Pompeius fugiens in hostio Penei amnis oneraria nauẽ nactus in Asiam trásiit. Inde per Cyprũ in Aegyptũ uenit. ibique mox: ut littus attigit: iussu Ptolemæi adolescentis in gratiam Cæsaris uictoris occisus est. Pompeii uxor filiique fugerunt. Cætera Pompeiana classis direpta ẽ: omnibus qui in ea erãt crudelissime trucidatis. ibiq; & Pompeius Bithynicus occisus est. Lætulus uero uir cõsularis apud Pelusium interfectus est. Cæsar compositis apud Thessaliam rebus Alexandriam uenit. Per latoque ad se ac uiso Pompeii capite anuloque fleuit. Cumque se in regiam recepisset: eludebatur a tutoribus: quominus pecuniam acciperet: tẽpla sua astu spoliãtibus: ut & regios thesauros uacuos eẽ ostenderet: & in inuidiam Cæsaris populum concitarent. Præterea Achilles dux regius: imbutus semel Pompeii sanguine: Cæsaris quoque necem meditabatur. Nam iussus exercitum dimittere: cui præerat. xx. M. armatorum nõ modo spreuit imperium. uerum & aciem direxit. In ipso prælio regia classis forte subducta iubetur incendi. Ea flãma cum parte quoque urbis inuasisset. cccc. M. librorũ proximis forte ædibus cõdita exussit: singulare profecto monumentũ studii: curæque maiorum: qui tot tantaque illustrium ingeniorum opa cõgesserãt. Vnde quãlibet hodie: quæ in tẽplis extant: quæ & nos uidimus armaria librorũ: quibus direptis exinanita ea a nostris hominibus nostrisque temporibus memorentur: quod quidẽ uerum est: tamen honestius creditur: libros alios fuisse quesitos: qui pristinas studiorũ curas aemularentur: quam aliam ullam fuisse

6
tūc bibliothecā: quæ extra. cccc. M. librorū fuisse: ac p hoc euasisse credatur. Cæsar postea insulā: ubi Pharus est: cepit. Eo Achilles cum Gabinianis militibus uenit. ingens pugna cōmissa est. Magna ibi Cæsariorum militum multitudo cecidit. omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt. Cæsar ui insistentium hostium pressus scaphā ascendit: Qua mox pōdere subsequētium grauata ac mersa per. cc. passus ad nauē una manu eleuata: qua chartas tenebat natando peruenit. Mox nauali certamine pulsatus magna facilitate classem regiam depressit & cepit.

Cæsar natando liberatus.

Potentibus Alexandrinis regem reddidit Cæsar.

a Lexandrinis potentibus regem reddidit: monitū: ut magis amicitiam Romanam: quam arma experiri studeret: qui tamen ut liber fuit: ilico bellum intulit. sed cōtinuo cum toto exercitu suo & ipse deletus est. Nam. xx. M. hominū i eo bello cæsa referuntur. xii. M. cum. lxx. longis nauibus dedita. v. naues ex uictoribus cecidisse referuntur. Rex ipse adolescens scapha exceptus ut fugeret: multis insipientibus mersus necatusque est. Corpus eius ad littus deuolutum indicio lorice aureæ cognitum fuit: Qua Cæsar Alexandriam præmissa Alexandrinos omnes ad deditonem desperatione compulit. regnūque Aegypti Cleopatre dedit. Inde Syriam peruagatus pharnacem in Ponto uicit. Postea quam Romā uenit: dictator & consul creatus in Aphricam transiit. & apud Tapsum cum Iuba & Scipione pugnavit. maximamque hominum multitudinem ibi interfecit. Castra utriusque direpta sunt. lx. elephanti capti. Cato sese apud Vticam occidit. Iuba percussori iugulum precio dato præbuit. Petreius eodem se gladio perfodit. Scipio in nauī: qua ad Hispanias fugere contendens uento coactus in Aphricā redierat: semetipsum iugulauit. in eadem nauī etiam Titus Torquatus occisus est. Cæsar Pompeii magni nepotes: filiamque Pōpeiā: simulq̄ cum his Faustum Syllam & Afrannium & Petreium filium iussit occidi. Inde. iiii. triumphis urbem ingressus: disposito: recuperatoque rei publicæ statu continuo in Hispanias cōtra Pompeios Pompeii filios profectus. xvii. quam egressus ab urbe fuerat: die Saguntum peruēit. statimque aduersus Pompeios duos & Labienum atque Actium Varum multa bella & uaria sorte gessit. Vltimum bellum apud Mundam urbem gestum est. Vbi tantis est uiribus dimicatum. tantaque cædes acta: ut Cæsar quoque ueteranis etiā suis cedere non erubescens: cum cædi cogique aciem suam cerneret: præuēire morte futurum uicti dedecus cogitarit: cum subito uersus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. Et quidem eo die hoc bellum actum est: quo Pōpeius pater ab urbe bellum gesturus aufugerat. iiii. que annis hoc ciuile bellū indefinenter

toto orbe tonuit. Titus Labienus & Actius Varus in acie cæsi sunt. Gneus Pompeius cum .c. equitibus aufugit. frater eius Sextus Pompeius contracta celeriter non parua Lusitanorum manu cum Cæsonio cōgressus est uictus. fugiensque interfectus est. Munda ciuitas cum immensa hominū cæde Cæsare oppugnante uix capta est.

Qualiter in curia a senatu interfectus sit Cæsar.

Cæsar Romam rediit: ubi dum rei publicæ statū contra exēpla maiorū clementer instaurat: auctoribus Bruto & Cassio: Cōscio etiam senatu plurimo in curia. xxiii. uulneribus confossus iteriit.

In qua coniuratione fuisse amplius quā. lx. conscios ferunt. Duo Bruti & Gaius Cassius alique socii strictis pugionibus in capitolium secesserunt. Diu deliberatum est: utrum capitolium cū auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus eius raptum populus dolore instimulatus in foro fragmentis tribunalium ac subseliorum cremauit. Percensuit latitudinem regni sui Roma cladibus suis. atque in suam conuersa cædem singulas quasq̄ getes ibidem: ubi domuit: uindicauit. Asiæ/Europæ/atque Aphricæ nō dico tribus mundi partibus: sed totis trium partium angulis edidit gladiatores suos. feriatq̄ inimicis spectaculum miseræ ultionis ingessit. Nec tamen sufficit ipsas quoque cum auctoribus causas fuisse consumptas. recidiua semina in eodē agro germinauerunt: magna continuo metentibus malorum incremēta cum magno sudore factura. Victor ciuiliis belli a ciuibus Cæsar occiditur. in cædem unius trabuntur agmina consciorum. Certum enim erat: quod Cæsar indigne peremptus plures posset habere ultores. Plurima nobilitas una simul catena sceleris copulatur: ne forte tāta malorū materia non belli magnitudie suppleatur: sed uindictæ breuitate tenuetur. Medeam illam fabulæ ferunt dētes quōdam seuisse serpentis: e quibus quasi competentes semini seges armati homines terra emerferunt: seseq̄ mox inuicē pugnando pstrauerunt. Eadem hoc pœtarum cōmenta finxerūt. Nostra aut Roma Cæsare occiso quāta de cineribus eius agmina armata parturiit: quanta bella in testimonium miseræ foecūditatis nō legenda pueris: sed spectanda populis excitauit. & tamen horum omnium malorum initium supbia ē. Inde surrexerunt bella ciuilia. ide itē pullularunt. Non ergo iniusta cædes est eorum: qui eam iniuste insectantur: si ābitionis æmulatio per ipsos & in ipsis & agitur & punitur: donec qui detractauere collegium: discant ferre dominatum. summaque imperii totius ad unū redacta lōge aliud omnes hoies uiuendi genus subeāt: ut oēs hūiliter placere studeāt. non insolēter offendere. sed ad tam salubrem humilitatis doctrinam magistro opus est. Itaque opportune compositis rebus Augusti Cæsaris temporibus

Instimulatus.

6
natus est dominus christus: qui cum i forma dei esset formam serui hūiliter
assumpsit: ut tunc demum aptior fieret humilitatis institutio: quando iam p
totum mundum poena superbiæ omnibus esset exemplo.

De potentia & uirtute Augusti Cæsaris.

Nno ab urbe condita . d c c x . interfecto Iulio Cæsare Octa/
a uianus: qui testamento Iulii Cæsaris auunculi & hæreditatem &
nomē assumpserat: idemque qui postea rerum potitus Augu/
stus est dictus: simul ut Romam adolescēs admodum uēit: idolē
suam bellis ciuilibus uouit. Nam: ut breuiter coaceruationem malorū explicē:
bella ciuilia . v . gessit: Mutinense/Philipense/Perusinum/Siculum/ Actiacum.
E quibus duo: hoc est primum & nouissimum aduersus Marcum Antoniū:
secundum aduersus Brutum & Cassium. tertium aduersus Luciū Antoniū.
quartum aduersus Sextum Pompeium Gnei Pompeii filium confecit. An/
tonius a senatu hostis pronuntiatum Decium Brutum apud Mutinā obsidiōe
concluserat. Consules Hircius & Pansa: & cum his Cæsar ad liberandū De/
ciū Brutum expugnādumque Antonium missi. Pansa primo uēies exceptus
insidiis inter suorum clades ipse quoque pilo grauius uulneratus ab eodē uul/
nere interpositis diebus est mortuus. Hircius auxiliū collegæ ferens magnas
Antonii copias uasta strage deleuit. Cæsar eatenus castra custodiuit. Secūda
illa aduersum Antonium pugna: Magnæ utrinque strages actæ sunt. Nanque
tūc ibi Hircius consul occisus est. uictus fuit Antonius. Cæsar uictoria po/
titus est: Cui Decius Brutus de coniuratione occisi Iulii Cæsaris confessus
preces poenitentiæ fudit. Dolobella Trebonium unum ex interfectores Cæ/
saris Smyrnæ interfecit. Dolobellam senatus hostem pronuntiauit. cōsulum
occisorum uterque exercitus Cæsari paruit. Postea Decius Brutus i Gallia
a Sequanis captus & occisus est. Basilus autem æque unus de percussoribus
manu seruorū suorū necatus ē. Lepido satis agente Cæsar Antoniū recepit in
gratiam . atque ob fidem reconciliatæ gratiæ filium eius matrimonio sorti/
tus est. Inde cū ad urbē accessissent: ac rumor de futura pscriptiōe ortus eēt:
Gaius Toranius uir prætorius nihil tamen metuēs incursū militū domi suæ
interfectus ē. alique complures trucidati sunt. Itaque ne latius atq̄ effrenatius
proscriptorum cædes ageretur. cxxxii. senatorum nomina in tabula proposita
sunt: primum Lepidi præcepto & nomine. deinde Antonii . tertio Cæsaris.
Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum suum . ibi Lucium Cæsarem
auūculum suum . & quod exaggerādo sceleri accessit: uiuā matrem pscripte/
rat. ibi Lepidus Luciū Paulū fratrem suū . In eodem pscriptorum numero
.xxx. equites Romani. multæ diu! & uariæ cædes actæ. Domus pscriptorum

direptis omnibus diruta sunt. At Dolabella in Syria multa cum Cassio bella
gessit: a quo uictus ipse se interfecit. Brutus & Cassius magnis exercitibus con-
paratis apud Athenas conuenerunt. totamque Græciam depopulati sunt.
Rhodios Cassius terra marique oppugnatos ad deditiōem coegit: quibus propter
uitam nihil reliquit. Igitur Cæsar & Antonius eosdem in Macedonia magnis
bellorum apparatibus persecuti ad mortem compulerunt: quannis manife-
stissime illa tunc pugna non uirtute partis Antonii: sed Cæsaris foelicitate con-
fecta sit. Cæsar enim tunc æger cum se in castris capiendæ quietis cā tenere
statuisset: hortatu & precibus medici sui: qui per somniū admonitum sese fa-
tebatur: ut ea die castris Cæsarem salutis ipsius causā educeret in campū: ægre
inter copias egressus est: ac mox castra eius ab hostibus capta sunt. sed rursus
Cæsariani milites Cassii castra ceperunt. Quare ad despationē adacti Brutus
& Cassius immaturam sibi mortem ante belli terminum consciuerunt. Nam
iuitatis percussoribus Cassius caput: Brutus latus praebuit. At Romæ Ful-
ua uxor Antonii: socrus Cæsaris domiatum: ut mulier agitabat. incertum in
hac mutuatione consularis regniue fastigii: utrum deficientis potētiae ultias
an incipientis prima nominanda. certe etiam in eos insolens: per quos ut inso-
lesceret: agebatur. Nam & Cæsarem reuersum apud Brūdusium cōtumeliis/
factionibus/insidiisque petiit. A quo propulsata ad Antoniū concessit in Græ-
ciā. Sextus Pōpeius postquā se in proscriptorum numerum relatū cōperit:
conuersus in latrocinia omnem orā Italiæ caedibus rapinisque uastauit. Sicilia
prærepta. cōmeatibusque impeditis Romam fame affecit. Mox cum eo pacē
triumuiri: ut non dicam tyranni idest Lepidus/ Cæsar/ Antoniusque fecerunt.
sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitiuos allegeret: ut hostis
habitus est. Mæna libertus Pompeii cum .lx. nauium classe ad Cæsarem defecit.
eideque classi ipse iussu Cæsaris præfuit. Idēque cōtinuo cum Statilio Tauro
aduersus Menecratum Pompeianum ducem nauale bellum gessit. Deinde ipse
Cæsar aduersus eosdem Pompeianos cruētissimū bellū gessit. nauale cōfecit.
sed cōtinuo uictricē classē pene iuersam apud Scyllaceū naufragio amisit.
Ventidius Persas & Parthos in Syriam irrumpentes tribus bellis maximis
fudit. regemque eorum Pacorum in acie interfecit: ea scilicet die qua Crassus a
Parthis fuerat occisus. Antonius uno uix castello expugnato pacē cum Anti-
ocho fecit: ut ipse tantā rem consummasse uideretur. Ventidiū Syriæ præfecit.
iussitque ut Antigono bellum inferret: qui Iudæos tunc forte debellauerat.
captisque Hierosolymis templum spoliauerat. regnumque Herodi dederat.
Quem continuo uictum in deditiōem recepit. Mæna libertus cum sex nauibus
ad Pompeium rediit: A quo clementer receptus Cæsaris classē icēdit: quibus
nuper Cæsar alteram secundo naufragio perdidisset. Idemque Mæna postea
ab Agrippa nauali praelio circūuentus cum sex triremibus ad Cæsarem trāsīit.

75

Sed hunc Cæsar tertio transfugam indulta tantum uita seque reliquit. Deinde Agrippa inter Milas & Liparas aduersus Democham & Pompeiū nauale bellum gessit, ac uicit, ibique tunc naues .xxx. aut demersit: aut cepit: reliquis laceratis. Pompeius denique Messanam confugit. Cæsar interea Tauromeniam traiecerat: quem repentino impetu Pōpeius afflixit. Vnde multis dimerfis nauibus suis ac magna multitudine suorum militum p̄dita in Italiā Cæsar aufugit, nec interueniente mora in Siciliam rediit. Ibique Lepidum ex Aprica aduentantem obuium habuit: summas sibi partes terrore/minis/ac superbia uendicantem. Post dies paucos Agrippa iussu Cæsar̄is a littore cum acie īstruēta prospectans atrocissime nauali prælio aduersus Pōpeiū cōfluxit, & uicit. Nam .clxiii. naues aut demersit: aut cepit. Pompeius cū .x. & vii. nauibus uix elapsus euasit. Lepidus magna .xx. legionum insolentia tumens: cum Messanam militibus permissam diripuisset: ipsum Cæsarē ad se uenientem semel atque iterū spreuit, ac potius telis appeti iussit. Quæ ille collecta in leuū brachium lacerna repellendo uitauit. Mox immisso equo ad suos reuersus īstruēto exercitu aduersus Lepidum ueniens plurimas legiones Lepidi: paucis interfectis: transire in suam partem compulit. Lepidus tandē intelligens: quo uanitas sua tenderet: deposito paludamento: assumptaque ueste pulla supplex Cæsar̄i factus uitam & bona impetrauit: perpetuo quidem mulctatus exilio. Taurus Cæsar̄is præfectus totam pene Siciliam ferro pertentatam: conteritamque ī fidem recepit. .xl. legiones sub unius tunc imperio Cæsar̄is erāt. Milites multitudine ferociore quosdam pro accipiendis agris tumultus excitauerunt.

De Antonio uicto & mortuo.

Eed Cæsar animo ingens .xx. M. militum exauētorauit. xxx. M. seruatorum dominis restituit. vi. M. quorum domini nō extabāt: in crucem egit. Ouans urbem ingressus: ut in perpetuum tribunitiæ potestatis esset: a senatu decretum est. His diebus trans Tyberim e taberna meritoria fons olei terra exundauit: ac per totum diem largissimo riuo fluxit. Antonius uero postquam Araxem transmisit: omnibus undique malis circumuentus: tandem Antiochiam cum paucis rediit. Nam cum multitudine equitum & sagittariorum ab omnibus præliis: quæ plura tentauit uictus effugeret: tū præterea incertis & ignotis locis impeditus grauissima fame ad nefandos cibos coactus est. plurimique militum sese hostibus dederunt. Inde in Græciam transiit. iussitque Pompeiū: qui uictus a Cæsar̄e exercitum: bellūq̄ reparabat: cū paucis ad se uēire. Pompeius fugiēs a Tito

& Formo Antonia's ducibus saepe terrestri navalique bello uictus & captus: ac post paululum interfectus est. Cæsar Illyricum & Pannoniam partemq̄ Italiae bellis subegit, & domuit. Antonius Artabanem Armeniæ regem prodicione & dolo cepit: Quem argentea catena uinctum ad confessionem thesaurorum regionum coegit. Expugnatoque oppido: in quo cõditos esse pdiderat: magnam uim auri argentique abstulit: Qua elatus pecunia denuntiarum bellum Cæsari/atq̄ Octauia's sorori Cæsaris & uxori suæ repudium idici iussit. & Cleopatram sibi ex Alexandria occurrere impauit. Ipse Actium: ubi classem cõstituerat profectus: cum ppe tertiam partem remigum fame absumptam offendisset: nihil motus: remi inquit modo salui sint. Nam remiges non deerunt: quoad Graecia homines habuerit. Cæsar. ccxxx. rostratis nauibus a Brundisio in Epirum profectus est. Agrippa uero præmissus a Cæsare multas onerarias naues frumento atque armis graues ab Aegypto/ Syria/ Asiaque ad subsidiũ Antonio uenientes cepit. Peragratoq̄ Peloponensiũ sinu Methonã urbem ualidissimo Antoniano præsidio monitam expugnauit. Inde Corcyram cepit. fugientes nauali prælio persequutus profligauit. multisque rebus cruentissime gestis ad Cæsarem uenit. Antonius defectu & fame militum suorum cõmotus bellum instituit maturare. ac repente instructis copiis ad Cæsaris castra processit. & uictus est. tertio post pugnam die castra Antonius ad Actium transtulit nauali prælio dimicare paratus. ccxxx. rostratae fuere Cæsaris naues. & .xxx. sine rostris triremes uelocitate liburnicis pares: & octo legiones classi superpositae absque cohortibus. v. prætoriiis. Classis Antonii. clxx. nauium fuit: quantum numero cedens: tantum magnitudine præcellens. Nam. x. pedum altitudine a mari aberat. Famosum & magnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta usque i horam septimam: incerta uincendi spe grauissimae utrinque caedes actae. reliquum diei cum subsequente nocte i uictoriam Cæsaris declinauit. Prior regina Cleopatra cum. lx. uelocissimis nauibus fugit. Antonius quoque detracto insigni prætoriae nauis fugientem secutus uxorem e. Illucescente iam die uictoriam Cæsar consummauit. xii. M. ex uictis cecidisse referuntur. vii. M. uulnerata sunt: e quibus. M. inter curandum defecerunt. Antonius & Cleopatra cõmunes liberos cum parte regiae gazae ad rubrum mare præmittendos censuerunt. ipsi præsidiis circa duo Aegypti Pelusium Parethoniumq̄ dispositis classem & copias instaurando bello parauerunt. Cæsar sextum ipator appellatus: & quartum ipse cum Marco Lycinio Crasso consul Brundisium uenit: ibique orbis terrarum præsidia diuisis legionibus cõposuit: Inde i Syriam: mox Pelusium adiit: ubi ab Antonianis præsidiis ultro susceptus est. Interea Cornelius Gallius præmissus a Cæsare. iiii. legiones: quas Antonius apud Cyrenas præsidii loco cõstituerat: suscepit in fidem. atq̄ inde Parethonium primam Aegyptia Libyae parte ciuitatem uicto cepit Antonio. ipsumque continuo

apud Pharum uicit. Antonius equestre aduersus Cæsarem bellum iniit, in eo quoque miserabiliter uictus aufugit. Kalendis sextilibus prima luce Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet: subito uniuersæ naues ad Cæsarem transferunt. Cumque unico præsidio spoliatus esset: trepidus se cum paucis recepit in regiam. Deinde imminente Cæsare turbataque ciuitate idem Antonius sese ferro transuerberauit: ac semianimis ad Cleopatram in monumētum: in quod se illa mori certa condiderat: perlatus est. Cleopatra postquam se ad triūphum seruari intellexit: uoluntariam mortem petens: serpentis: ut putatur: morsu in sinistro tacta brachio exanimis inuenta est: frustra Cæsare etiā psyllos admovente: qui uenena serpentium e uulneribus hominum haustu reuocare atque exugere solent. Cæsar Alexandria urbe omnium longe opulentissima & maxima uictor potitus est. Nam & Roma in tantum opibus eius aucta est: ut propter abundantiam pecuniarum duplicia: quæ usque ad id fuerat: possessio num/aliarumque rerum uenaliū precia statuerentur. Occisi sunt iussu Cæsaris maior Antonii filius & Publius Caninius infestus semper Cæsari sed & Antiochus infidus, & Cassius Parmensis ultia uiolati patris Cæsaris uictima, & Quintus Quinius ob eam maxime notā: quod obscœnissime lanificio/ textrinoque reginæ senator populi Romani præesse non erubuerat. Dehinc Cæsar pedestribus copiis in Syriam uenit, deinde in Asiam ad hyberna concessit, ac post per Græciam Brundisium peruectus est.

Hic Cæsar primum impator Augustus est salutatus.

Nno ab urbe. dccxxvi. ipso imperate Cæsare Augusto & Lucio Appuleio consulibus: Cæsar uictor ab oriente redies octauo idus ianuarii urbem triplici triumpho ingressus est, ac tum primum ipse Iani portas: sopitis omnibus: finitisque bellis ciuilibus clausit. Hoc die primum Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea inuiolatum: & huc usque cæteris inausum dominis tantum orbis licite usurpatum apicem declarat imperii, atque ex eodem die summa rerum ac potestatum penes unum coepit esse, & mansit: quod Græci monarchiam uocant. Porro autem hunc esse eundem diem: hoc est octauo idus ianuarias: quem nos epiphaniam: hoc est apparitionem: siue manifestationem dominici sacramenti obseruamus: nemo credentium siue etiam fidei contradicentium nescit. De quo nostrae istius fidelissimæ obseruationis sacramento uberius nunc dicere nec ratio: nec locus flagitat: ut & quærentibus reseruasse: & negligentibus non ingessisse uideamur. Hoc autem fideliter commemorasse ideo par fuit: ut per omnia uenturi christi gratia præparatum Cæsaris imperium comprobetur. Nam cum primum Gaio Cæsare auunculo suo interfecto ex Apollonia redies urbem ingrederetur:

*6.
Alexandria diuitis.*

*Epiphaniam die Augusti
triplici Triumpho
uictor inuictus.*

hora circiter tertia repente liquido ac puro sereno circulus ad speciē coelestis arcus orbem solis ambiit: quasi unum eum ac potissimum in hoc mundo/so- lumque clarissimum in orbe monstraret: cuius tempore uenturus esset: qui ipsum solem solus: mundumque totum & fecisset & regeret.

De restauracione seruorum dominis.

¶ E inde cū secūdo ī Sicilia receptis a Pōpeio & Lepido legiōibus
d .xxx. seruorū. M. dominis restituisset & .xliiii. legiones solus ipso suo ad tutamen orbis terrarum distribuisset: ouansque urbem ingressus omnia superiora populi Romāi iperatori debita donāda litterarum etiam monumentis nedum aboleri censuisset: in diebus ipsis fons olei largissimus: sicut superius expressi: de taberna meritoria p totū diē fluxit. Quo signo quid euidentius: quam ī diebus Cæsaris toto orbe regnātis futura christi natiuitas declarata est? christus enim lingua gentis: in qua & ex qua natus est: unctus interpretatur. Itaque cum eo tempore: quo Cæsari perpetua tribunicia potestas decreta est: Romæ fons olei per totum diem defluxit. Sub principatu Cæsaris Romano imperio per totum diem: hoc est p omne Romāi tempus imperii: christū & ex eo christianos/ id est unctum/ atq̄ ex eo unctos: de meritoria taberna: hoc est de hospitali largaque ecclesia affluenter atque incessabiliter processuros: restituendosque per Cæsarem omnes seruos: qui tamen cognoscerent dominum suum. Ceterosque: qui sine domino iuenerentur: morti suplicioque dedendos: remittendaque sub Cæsare debita peccatorum in ea urbe: in qua spontaneum fluxisset oleum: euidentissima his: qui prophetarum uoces non audiebant: signa in coelo & terra prodigia pdiderūt. Tertio autem cum urbem triumphans quintum consul ingressus ē: eo scilicet die: quem supra nominauimus: cū & Ianum post .cc. annos primū ipse clausit: & clarissimum illud Augusti nomen assumpsit: quid fidelius ac uerius credi: aut cognosci pōt: concurrentibus ad tantam manifestationem pace/ nomie/ die: quam hunc occulto quidem gestorum ordine ad obsequiū pręparationis eius prędestinatum fuisse: qui eo die: quo ille manifestandus mūdo post paululum erat: & pacis signum prætulit: & potestatis nomen assumpsit? Quid aut in quarto reditu cum finito Cantabrico bello: pacatisque omnibus gentibus Cæsar urbem repetiit: ad contestationem fidei: quam exprimimus actum sit: ipso ordine melius proferetur.

Hic dicitur ubi Cæsar in Hispania uti gentes legibus suis prohibēs Iani portas aperuit.

6
a Nno ab urbe cōdita. dccxxvi. iperatore Augusto Cæsare sexies.
& bis Marco Agrippa consulibus: Cæsar parum in Hispania p
.cc. annos actum intelligens: si Cantabros atque Astures duas
fortissimas gentes Hispaniæ suis uti legibus sineret: aperuit Iani
portas. atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Catabri & Astu-
res Galleciæ provinciæ portio sunt: qua extantum Pyrenei iugū haud procul
secundo oceano sub septentrione deducitur. Hi nō solum propriam libertatē
tueri parati: uerum etiā finitimorum præripere ausi: Vacceos & Gurgonios
& Aurigonas assiduis eruptionibus populabātur. Igitur Cæsar apud Segissa-
mam castra posuit: tribus agminibus totam pene amplexus Cantabriā. Diu
itaque fatigato frustra: atque i periculum sæpe deducto exercitu: tandem ab
Aquitanico sinu p oceanum icautis hostibus admouere classem: atq̄ exponi
copias iubet. Tunc demum Cantabri sub mœnibus Belgicæ maxio cōgressu
belli eucti i Vinnium montem natura tutissimum confugerunt: ubi obsidiōe
famis ad extremum pene consumpti sunt. Aracillum deinde oppidū magna
ui ac diu repugnans postremo captum ac dirutum est. Præterea superiores
Galleciæ partes: quæ montibus siluisq̄ consistæ oceano terminātur: Antistius
& Firmius legati magnis grauibuscque bellis perdomuerunt. Nā & Medullii
montem Minio flumini imminentem: in quo se magna multitudo hominū
tuebatur per. xv. M. passuum fossa circūseptū obsidiōe cinxerunt. Itaque ubi
se gens hominum trux natura & ferox: neque tolerandæ obsidioni sufficientē:
neque suscipiendo bello parem intelligit: ad uoluntariam mortem seruitutis
timore concurrat. Nam se pene omnes certatim igne/ferro ac ueneno neca-
uerunt. Astures uero positis castris apud Asturam flumen Romanos: nisi
prodi præuentique essent: magnis consiliis uiribusque oppressissent. Tres le-
gatos cum legionibus suis in tria castra diuisos tribus æque agminibus obruere
repente moliti suorum prodicione detecti sunt. Hos postea Carisus bello ex-
ceptos nō parua etiam Romanorum clade superauit. Pars eorū prælio elapsa
Lanciam confugit. Cumque milites circūdatam urbem incendio adoriri pa-
rarent: dux Carisus & a suis cessationem impetrauit incēdii: & a barbaris uo-
luntatem deditiois exegit. Studiosē enim nitebatur integram atq̄ incolumē
ciuitatem uictoriæ suæ testem relinquere. Cantabricæ uictoriæ hūc honorē
detulit Cæsar: ut tunc quoque belli portas clastro cobiberi iuberet. Ita tunc
secūdo per Cæsarem quarto post urbē conditam: clausus est Ianus. Post hoc
Claudius Drusus priuignus Cæsaris Galliam Rhetiamque sortitus maximas
fortissimasque gētes Germaniæ armis subegit. Nam tūc ueluti ad cōstitutū
diem pacis festinarent: ita omnes ad experiētiam belli: decisionem ue foederis
undatim gentes cōmouebātur: aut suscepturæ conditionē pacis: si uinceretur
aut usuræ q̄ta libertate: si uinceret Norici/Illyrii/Pānonii/Dalmatæ/Mœssi/

Thracēs & Daci/Sarmatæ plurimiq̄ & maximi Germāiæ populi p̄ diuersos
duces uel iuperati: uel repressi: uel etiā obiectu maximorum fluminū Rheni
Danubiiq̄ seclusi sunt. Drusus i Germania priō Suseptes: deide Tenecteros/
& Cathos perdomuit. Marcomannos pene ad internicionem cecidit. Postea
fortissimas nationes: & quibus natura uires: cōsuetudo experiētia uiriū dabat:
Cheruseos/Sueuos & Sycābros pariter uno bello: sed etiam suis aspo supauit:
Quorū ex eo considerari uirtus ac feritas potest: quod mulieres quoq̄ eorum
si quando præuentu Romanorum inter plaustra sua concludebantur: defici/
ētibus telis: uel qualibet re: qua uelut telo uti furor possit: paruos filios collisos
bumi in hostiū ora iaciebant: in singulis filiorum necibus bis parricidæ. Tūc
ēt i Aphricā Vfulanos & Getulos latius uagātes Cossus dux Cæsaris artatis
finibus coercuit. atque Romanis limitibus abstinere metu compulit. Interea
Cæsarem apud Tarraconem citerioris Hispaniæ urbem legati Indorum &
Scytharū toto orbe transmissis tandem ibi inuenerunt: ultra quod iā quærere
non possent. Refuderunt in Cæsarem Alexandri Magni gloriam: quem sicut
Hispanorum Gallorumque legatio in medio oriente apud Babylonem cō/
templatione pacis adiit: ita hunc apud Hispaniam in occidentis ultimo supplex
cū gentilicio munere Eous Indus & Scythia Boreus orauit. Cātabrico bello
per .v. annos actō: totaque Hispania i æternam pacem cum quadā respiratiōe
lassitudinis reclinata ac reposita Cæsar Romam rediit: Quibus etiā diebus
multa per se multaq̄ p̄ duces & legatos bella gessit. Nā iter cæteros & Piso ad
uersū Vindelicos missus ē: Quibus subactis uictor ad Cæsarem Lugdunū uēit.
Pānonios nouo motu intumescētes: Tiberius Priuignus Cæsaris cruetissima
cæde deleuit. Idēque cōtinuo Germanos bello arripuit: e quibus .xl. M. capti/
uos uictor adduxit: Quod reuera bellum maximum & formidolosissimū. xv.
legionibus per triennium gestum est. nec fere ullū maius bellū sicut Suetoniū
attestatur post Puricum fuit. Sub eodē uero tempore Quintilius Varus cū
tribus legionibus a Germanis rebellantibus mira superbia atque auaricia in
subiectos se agēs: funditus deletus est. Quam rei publicæ cladem Cæsar Au/
gustus adeo grauiter tulit: ut sæpe p̄ uī doloris caput parieti collidens clāaret:
Quintili Vare redde legiones. Bosforanos uero Agrippa superauit: & signis
Romanis: quæ illi quondā sub Mithridate sustulerant: bello recuperatis: uictos
ad deditionem coegit. Parthi quasi toto terrarū orbe uel domito: uel pacato
omnium oculis signarentur: atque in se solos oīs uigor Romani ipii uertēdus
esset. quippe quos pristina ulciscendæ Crassianæ cædis consciētia mordebat.
ultra signa: quæ Crasso interfecto abstulerant: ad Cæsarem remiserūt: regniq̄
obsidibus traditis firmū foedus fideli supplicatione meruerūt. Anno ab urbe
condita. dcc. lii. Cæsar Augustus ab oriente in occidentem. a septentrione in
meridiem: ac per totum oceani circulum cunctis gētibus una pace cōpositis

Iani portas tertio ipse clausit. Quas æuo per .xii. fere annos quietissimo semp
obseratas ocio ipsa etiam rubigo signauit. nec prius unquam: nisi extrema se-
nectute Augusti pulsata Atheniensium seditione & Dacorum commotione
patuerant. Clausis igitur Iani portis rem publicā: quam bello quæsiuerat pace
enutrire: atque amplificare studens: leges plurimas statuit: p quas humanum
genus libera reuerētia disciplinæ morem gereret. Domini appellationē: ut hō
declinauit. Nam cū eodem spectate ludos pronūciatū esset a quodam mimo:
o dominum æquum & bonum. uniuersique quasi de ipso dictum eē exultātes
approbauissent: statim quidem manu uultuque idēcoras adulationes repressit.
& in sequenti die grauisimo corripuit edicto. dominumque se post hoc ap-
pellari ne a liberis quidem: aut nepotibus suis uel serio uel ioco passus ē. Igitur
eo tempore idest eo āno: quo firmissimam uerissimamque pacem ordinatiōe
dei Cæsar composuit: natus est christus: cuius aduentui pax ista famulata ē:
in cuius ortu audientibus hominibus exultantes angeli cecinerunt gloria in ex-
celsis deo & in terra pax hominibus bonæ uolūtatis. eodemque tempore hic:
ad quem rerum omnium summa concesserat: dominum se omnium appellari
non passus est: immo non ausus: quia uerus dominus totius generis humani
inter homines natus erat. eodemque anno tunc primum idem Cæsar: quē his
tantis mysteriis prædestinauerat deus: censum agi singularum ubique prouī-
ciarum: & censerī oēs homines iussit: quando & deus hō uideri & eē dignatus
est. Tunc igitur natus est christus: Romano cēsui statim ascriptus: ut natus
est. Hæc ē prima illa clarissimaque p̄fessio: quæ Cæsarem oīum principem:
Romanosque dominos rerum sigillatim cunctōꝝ hominum edita ascriptiōe
signauit: in qua se & ipse: qui cunctos homines fecit iueniri hōiem: ascribi que
inter hōies uoluit: Quod nūquam penitus ab orbe condito atq̄ ab exordio ge-
neris humani in hunc mūdum ne Babylonio q̄dem uel Macedonico: ut non
dicā miori cuiquā regno cōcessum fuit. nec dubiū: quin oīum cognitiōi fidei/
ispectiōniq̄ pateat: quod dominus noster Iesus christus hāc urbē nutu suo au-
ctā defensamq̄ i hūc rex apicē puexerit: cuius potissime uoluit eē: cum uenit
dicēdus utiq̄ ciuis Romanus cēsui p̄fessione Romani. Quā ob rem q̄ ad id
tēporis p̄uentū ē: quo & dominus christus hūc mūdū primū aduentu suo il-
lustrauit: regnumq̄ Cæsari trāquillissimū dedit: hūc quoq̄ sextū libellum hoc
fine cōcluserim: ut germinātia tēpora christiana magisq̄ inter reprimentium
manus crescētia: & quæ adhuc i p̄uēctū poita hōꝝ ipsōꝝ: q̄bus hæc respōdere
cogimur isectatione mordentur: septio libello: si tamē adiuuāte domino suffe-
ceri: cōprehēdā: ut: quoniā ab initio & peccare hōies & puniri p̄pter peccata
non tacui: nunc quoq̄ quæ persecutiōes christianōꝝ actæ sunt: & quæ uliōes
secutæ absque eo: quod omnes ad peccādum generaliter p̄ni sunt: atque ideo
sigillatim corripuntur: expediam.

PAVLI OROSII VIRI DOCTISSIMI IN SEPTIMUM
HISTORIARVM LIBRVM PROLOGVS.

Vfficienter: ut arbitror: documenta sunt collecta: quibus
absque ullo arcano: quod paucorum fidelium est: probari
de medio queat: unum illum & uerum deum quē christi-
ana fides prædicat: & condidisse mundum: creaturamque
eius cum uoluit: & disposuisse per tempora multa: cum a
multis ignoraretur: & confirmasse ad unum: cū p̄ unicum
declaratus est: simulque potentiam patientiamque eius multimodis argumē-
tis eluxisse. In quo quidem angustas deiectasque mentes offendi paulisp̄ intel-
ligo: quod tantæ potentia patientia tanta miscetur. Si enim potēs erat igitur
creare mundum: componere pacem mundi: insinuare mūdo cultū ad noticiā
sui: quid opus fuit tanta: uelut ipsi sentiūt & tam p̄niciosa patientia: ut in ultio
erroribus/ cladibus/ laboribusq̄ hoīum fieret: quod a p̄cipio uirtute eius: quē
p̄dicat: dei sic potius coepisse potuisset? Quibus qdē ueraciter respōdere pos-
sem: ad hoc ab initio creatū & institutū hūanū genus: ut sub religione cū pace
& sine labore uiuēs fructu obediētia æternitatem promeretur: sed ab usum
bonitate creatoris libertatem indulgentis in contumacia uertisse licentiā: atq̄
ex contemptu in obliuionem defluxisse: iustamque nunc esse patientiam dei
& iusticiam in utrāque partem: ut nec contemptus disperdat in totū: cui mi-
sereri uelit: & affici laboribus dum uelit: s̄ fiat contemptus potens. Deinde sub
sequens esse: iuste semper adhibere/ quāuis ignorantia gubernationē: cui aliq̄do
pie restitutus sit poenitenti antiquæ gratia facultatem. Sed hæc quoniam
& si uerissime fortissimeque dicuntur: fidelem tamē atq̄ obedientē requirūt:
mibi autem si uidero aliquem ex credituris, certe nunc cum incredulis actio
est: promptius ea proferam: quæ ipsi & si probare noluerint: improbare non
possint. Itaque quantum ad conscientiam humanarū mētium pertinet: utriq̄
sub reuerentia religionis & confessione cultuque supernæ potentia uiuimus:
distante dumtaxat fide, quia nostrum est fateri ex uno & per unum deum
cōstare omnia. illorum tam multos deos putare: quam multa sunt elementa.
Si potentia dei inquit: quem prædicatis fuit: ut Romanum imperium tā
amplum: ac tam sublime fieret: cur igitur patientia eiusdem obfuit: ut ate nō
fieret? Quibus sub eodem uerbo respondebitur. Si potentia & deorum: quos
prædicatis fuit: ut Romanū iperū tā aplū: ac tā sublime fieret: cur igitur pa-
tientia eorundem obfuit: ut ante non fieret? an ipsi dii non dū erant? an adhuc
Roma ipsa non erat? an illi non colebantur? an hæc nondū idonea ad iperium
uidebatur? Si nō dū erant dii: aut potentia: cessat intentio. Vt quid enim iā ibi
eorum discussio moram: ubi ne ipsam quidem inuenio naturam? Si autē erant

dii: aut potentia eorum: ut ipsi iudicant: aut patientia in culpa est: uel patientia
 si fuit: uel potentia si defuit: aut si magis suasibile uidetur fuisse: tunc quidem deos:
 qui prouehere potuissent. sed nondum extitisse Romanos: qui puebi iure pos-
 sent. Nos autem auctorem rerum potentiam: non artificem scientiam quaerimus.
 De diis quippe: ut putant: magnis: non de fabris uilissimis quaestio est: quibus
 nisi materia accedat: ars cessat. Si enim praescisse illis ac uoluisse praesto semp
 fuit: immo etiam subiacente praescientia: quia apud omnipotentiam de opibus
 dumtaxat suis hoc est praescire: quod uelle: quodcumque illud praesciebatur: cui
 uoluntas astipularetur: non expectari oportuit. sed creari: maxime cum & Ioue
 illum suum acruos formicarum in populos hominum ludo uertere solitum
 ferant. Porro autem de cura caerimoniarum nec recensendum arbitror: quonia
 iter sacra continua incessabilibus cladibus nullus finis. nulla requies fuit: nisi cum
 saluator mundi christus illuxit: cuius aduentui praedestinatum fuisse imperii
 Romani pacem: & suam sufficienter ostendisse me arbitror: paucis tamen ad
 huc supplere conabor. Principio secundi libelli cum tempora Romanae con-
 ditionis stili tenore perstringerem: multa conuenienter inter Babyloniam urbem
 Assyriorum: tunc principem gentium: & Romam nunc aequae gentibus domi-
 nantem compacta conscripsi: fuisse illud primum: hoc ultimum imperium: illud
 paulatim cedens: at istud sensim conualescens defluxisse. illi sub uno tempore
 nouissimum regem: isti primum regem fuisse. Illam deinde tunc inuadente
 Cyro captam uelut in mortem concidisse: cunctam fiducialiter assurgentem
 post expulsos reges liberis uti coepisse consiliis: praecipue cum uendicante liber-
 tatem suam Roma tunc quoque Iudaeorum populus: qui apud Babyloniam
 sub regibus seruebat: in sanctam Hierusalem recepta libertate redierit: templum
 que domini sicut a prophetis praedictum fuerat: reformarit. Praeterea inter-
 cessisse dixeram inter Babylonium regnum: quod ab oriente fuerat: & Romanum:
 quod ab occidente consurgens haereditati orientis enutriebatur: Macedonicum
 Africicumque regnum: hoc est quasi a meridie ac septentrione breuibus ui-
 cibus partes tutoris curatorisque tenuisse. Orientis & occidentis regnum aequae
 Babylonium & Romanum iure uocitari: neminem unquam dubitasse scio. Ma-
 cedonicum regnum sub septentrione esse cum ipsa coeli plaga: tum Alexandri
 Magni arae positae usque ad nunc sub Rhyphis motibus docent. Carthaginem
 uero uniuersae praecelluisse Africam: & non solum in Siciliam/Sardiniam/caete-
 rasque adiacentes insulas: sed etiam in Hispaniam regni terminos tetendisse:
 historiarum simul monumenta urbiumque declarant. Dictum est etiam uastatae
 per Medos Babyloniam: & irruptae per Gotos Romae pares admodum annorum
 numeros cucurrisse: Nunc autem his illud adiicio: quo magis clareat unum esse
 arbitrum saeculorum/regnorum/locorumque omnium deum. Regnum Car-
 thaginense a condicione usque ad euerfionem eius paulo amplius quam .dcc.

ānis stetit. æque regnū Macedonicum a Carano usque ad Persen paulominus
quā. dcc. utruq̄ tamē septenarius ille numerus: quo iudicātur omnia: terminat.
Roma ipsa etiam quanuis ad aduentum domini nostri Iesu christi perfecto
prouerberetur imperio: tamē paululū & ipsa in occursum nūeri huius offedit.

HIC DICTVR: QVOMODO ROMA GRAVI INCEN- DIO VASTATA EST.

AM. dcc. condicionis suæ anno. xiiii. uicos eius incertum
unde consurgens flamma consumpsit. nec unquam: ut ait
n Liuius: maiore incendio uastata est adeo: ut post aliquot
annos Cæsar Augustus ad reparationem eorum: quæ tūc
exusta erant: magnam uim pecuniæ ex ærario publico lar-
gitus sit. Poteram quoque ostendere eūdem duplicatum
numerum mansisse Babyloniæ: quæ post .M. cccc. & quod excurrit: annos
ultima a Cyro rege capta est: nisi præsentium cōtemplatione reuocarer. Illud
sane libenter adiicio: quod primi illius regum omnium Nini: quanuis & pater
eius Belus obscure primus regnasse referatur: āno: postquam regnare cœpat:
.xliii. natus est ille sanctus Abraam: cui dictæ sunt repromissiones: ex cuius se-
mine repromissus est christus: deinde nunc primi istius imperatorū omnium
Augusti Cæsaris: quanuis & pater eius Cæsar metator imperii potius: quam
imperator extiterit: istius iquā Cæsar: postea quam iperare cœpit: emenso
propemodū anno. xlii. natus est christus: qui Abraā sub Nino prio rege fue-
rat repromissus. Natus est autem. viii. Kal. ianuarii: cum primum icremēta
omnia anni uenientis incipiūt. Ita factum est: ut cum Abraam. xliii. natus sit
āno sub fine. xlii. natiuitas christi conueniret: ut iam nō ipse in parte tertii āni:
sed i ipso potius tertius ānus oriretur: Qui ānus q̄tis: q̄ nouis: quamq̄ inusitatis
bois abundauerit: satis etiā me non proferente cōpertum haberi arbitror: toto
pax } terrarum orbe una pax omnium non cessatione: sed abolitione bellorū. clausæ
Iani gemini porte extirpatis bellorum radicibus: non repressis census ille pri-
mus & maximus fuit cum in hoc unum Cæsaris nomē uniuersa magnarum
gentium creatura iurauit. simulque per cōmunionem census unius societatis
effecta est. Igitur āno ab urbe condita. dccxlii. natus est christus: salutarē mū-
do afferens fidem: uere petra medio rerum posita: ubi cōminueretur: q̄ offen-
deret. qui crederet saluaretur: uere ignis ardens: quē qui sequitur: illuminatur.
qui tentat exuritur. Ipse est christus christianorū caput. saluator bonorū.
malorū: punitor. iudex omnium: qui formā secuturis uerbo & opere statuens:
quo magis doceret: patientes in p̄secutionibus: quas pro uita æterna excipēt:

esse oportere: mox: ut uirginis partu editus mundo apparuit: a passioibus suis
 coepit. Nāque eum rex Iudææ Herodes simul ut natum comperit: necare de-
 creuit. plurimosque tunc paruulos: dum unū infectatur: occidit. Hic malignis
 improbe incurrentibus digna punitio est. Hinc in quantum tranquille agitur
 mundus: credentium gratia. in quantum perniciose inquietatur: blasphematiū
 poena ē: securis per omnia christianis fidelibus: quibus aut æternæ uitæ reges
 in tuto: aut etiam huius in lucro est. Quod promptius cū per ordiē referā:
 ipsis rebus ostendam. Postquam redemptor mundi dominus Iesus christus
 uenit in terras: & Cæsaris censu ciuis Romanus ascriptus est: dum per. xii. ut
 dixi ānos: clausæ belli portæ beatissimæ pacis trāquillitate cohiberētur: Gaiū
 nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Aegypti Syriæq̄ prouincias
 misit. Qui præteriens ab Aegypto fines Palæstinæ apud Hierosolymam in
 templo dei tunc sancto & celebri adorare contempsit: sicut Suetonius Tran-
 quillus refert. Quod ut Augustus comperit: prauo usus iudicio eū prudēter
 fecisse laudauit. Itaque āno imperii Cæsaris. xlviii. adeo dira Romanos fames
 consecuta est: ut Cæsar lanistarum familias: omnesque peregrinos: seruorum
 quoque maximas copias: exceptis medicis & præceptoribus trudi urbe præ-
 ceperit. Ita peccante principe in sanctum dei: & correpto per famem populo:
 quantitātē offensionis qualitas ultionis ostēdit. Deinde: ut uerbis Cornelii Ta-
 citi loquar: sene Augusto Ianus patefactus: dū apud extremos terrarū terminos
 nouæ gentes sæpe ex usu: & aliquando cū damno quæruntur: usque ad Vespasi-
 siani durauit imperium. Huc usque Cornelius. Cæterū & tunc capta euerfaq̄
 urbe Hierosolymarum: sicut prophætæ pronuntiauerunt: extinctisque Iudæis
 Titus: qui ad uindicandum domini nostri Iesu christi sanguinem iudicio dei
 fuerat ordinatus: uictor triumphans cū Vespasiano patre Ianū clausit. Igitur
 & si sub extremis Cæsaris tēporibus apertus est Ianus: tamen p̄ multa tēpora
 ex eo: quanuis in procinctu esset exercitus: nulla bella sonuerunt. Vnde etiam
 dominus Iesus christus in euangeliis: cum temporibus illis ī summa trāquil-
 litate uniuersus mundus ageret: cūctasque gētes pax una uelaret: & a discipulis
 suis interrogatus esset de condicione temporum subsequētiū: inter cætera
 sic ait. Audituri autem estis prælia & opiniones præliorum. uidete ne turbe-
 mini. Oportet enim hæc primum fieri. sed non dum est finis. Cōsurget enim
 gens in gentem. & regnum in regnum. & erunt pestilentia & fames & terræ
 motus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent uos ī
 tribulationem. & occident uos. & eritis odio omnibus gentibus p̄pter nomē
 meum. Hoc autē diuina p̄uidencia docēs & credētes præmonēdo firmauit.
 & incredulos prædicādo cōfudit. Anno ab urbe cōdita. dcc. lxxvii. post mortē
 Augusti Cæsaris Tiberius cæsar imperium adeptus est. mansitque in eo ānis
 .xxiii. Hic per semetipsum nulla bella gessit. sed ne per legatos quidem aliqua

fames

Tiberius

grauia: nisi quod tantum in aliquantibus locis præcogniti cito gentium tumores
comprimebantur. Sane. iiii. imperii eius anno Germanicus Drusi filius: Ca-
ligulæ pater de Germaniis: ad quos ab Augusto sene missus fuerat: triūphauit.
Ipse autem Tiberius plurima imperii sui parte cum magna & graui modestia
rei publicæ præfuit adeo: ut quibusdam præsidibus augenda prouinciis tributa
suadentibus scripserit. Boni pastoris esse tondere pecus: non deglubire. At post
quam passus est dominus Iesus christus: atque a mortuis resurrexit. & di-
scipulos suos ad prædicandum misit: Pilatus præses Palæstinæ prouinciæ ad
Tiberium imperatorem atque ad senatum retulit de passiōe & resurrectione
christi: consequentibusque uirtutibus: quæ uel per ipsum factæ fuerant: uel per
discipulos ipsius in nomine eius fiebant: & de eo: quod certatim crescente plu-
rimorum fide deus crederetur.

Hic Tiberius cæsar retulit ad senatum: ut christus deus haberetur.

Tiberius cum suffragio magni fauoris retulit ad senatum: ut christus
deus haberetur. Senatus indignatione motus: quod non sibi
prius secundum morem delatum esset: ut de suscipiendo cultu
prius ipse decerneret: cōsecrationem christi recusauit. edictoque
constituit exterminandos esse ex urbe christianos. præcipue cum & Seianus
præfectus Tiberii suscipiendæ religioni obstinatissime cōtradiceret. Tiberius
tamen edicto accusatoribus christianorum mortem cōminatus est. Itaque
paulatim imminuta est illa Tiberii cæsaris laudatissima modestia in poenam
contradictoris senatus. Nam regi quæcūque uoluntate faciebat: uoluntas erat.
atque ex mansuetissimo principe sæuissima bestia exarsit. Nam plurimos sena-
torum proscripsit. & ad mortem coegit. Viginti sibi patricios uiros consilii cā
legerat. Horum uix duos incolumes reliquit. cæteros diuersis causis necauit.
Seianum præfectum suum res nouas molientem interfecit. Filios suos Drusum
& Germanicum: quorum Drusus naturalis: Germanicus adoptiuus erat: ma-
nifestis ueneni signis perdidit. Filios Germanici filii sui interfecit. Referre si-
gillatim facta eius horret animus pudetque. tanta libidinis & crudelitatis rabie
efferbuit: ut qui spreuerant christo rege saluari: rege cæfare puniretur. Huius
tamen imperii anno. xii. noua & incredibilis clades apud Fidenatium urbem
accidit. Amphitheatricæ cauea populo gladiatorum munus spectante collapsa
est. & plus quam. xx. M. hominum occidit. Dignum sane posteris tantæ cor-
reptionis exemplum: tunc ad spectandas hominum mortes auidos homines
conuenisse: quando pro salute hominum prouidenda deus hō esse uoluisset.

Hic dicit: ubi dominus passus est. & quod terræ motus factus est per orbem.

Boni pastoris esse tondere pecus
non deglubire ..

Seianus
Drusus
Germanicus.

Einde anno eiusdem. xv. cum dominus christus Iesus uoluntarie
 d quidem se tradidit passioni: sed impie a Iudæis apprehensus: & pa
 tibulo suspensus est: maximo terræ motu per orbem facto saxa i
 montibus scissa sunt. maximarumque urbium plurimæ ptes plus
 solita concussione ceciderunt. Eadem quoque die ad horam diei sextam sol in
 toto orbe obscuratus, tetraque nox subito obducta terris est. & sicut dictum
 est: impiaque æternâ timuerunt sæcula noctem. Vsq̄ adeo autem neq̄ lunā
 lumini solis, neque nubes obstitisse manifestum est: ut. xiiii. lunam ea die tota
 coeli regione interiecta longissime a conspectu solis abfuisse. & stellas tūc di
 urnis horis: uel potius i illa horrēda nocte toto coelo fulsisse referatur. Quod
 non solum sanctorum euangeliorum fides: sed etiam aliquanti Græcorū libri
 attestantur. Iam hinc post passionem domini: quē Iudæi quātum i ipsis fuit
 persecuti sunt: continuæ clades Iudæorum: donec exinaniti dispersiq̄ deficiāt:
 incessabiliter perstrepunt. Tiberius siquidem iuuetutem eorum per speciem
 sacramenti in prouincias grauioris coeli relegauit. reliquos gētis eiusdem. uel
 similia sectātes urbe submouit sub poena perpetuæ seruitutis: nisi obtēpassēt.
 Sane Asyæ ciuitates illo terræ motu dirutas tributo dimisso propria etiā li
 bertate donauit. Hic ambiguus signis ueneni obiit. Anno ab urbe cōdita. dcc.
 .lxxx. tertius ab Augusto Gaius Caligula coepit regnare. mansitque i iperio
 annis non plenis. iiii. homo āte se omnium flagitiosissimus: & qui uere dignus
 Romanis blasphemantibus: & Iudæis persecutoribus punitor adhibitus uide
 retur. Hic: ut breuiter magnitudinem crudelitatis eius exprimam: exclamasse
 fertur. Vtinam populus Romanus unam ceruicem haberet. Sæpe etiam de
 condicione temporum suorū conquestus ē: quod nullis calamitatibus publicis
 insignirentur. O beata germina temporis christiani quantum præualuistis in
 rebus humanis: ut etiam crudelitas hominis magis potuerit clades desiderare:
 quam inuenire. Ecce de tranquillate generali feritas ieiuna cōqueritur. Furor
 impius intus sæua sedens super arma: & centum uinctus abenis post tergum
 nouis: fremit horridus ore cruēto. Serui fugitiui & rebelles gladiatores pter
 ruere Romam. euertere Italiam. Siciliam deleuere: iam pene uniuerso huano
 generi toto orbe metuendi. In diebus autē salutis hoc est temporibus christi
 anis conuellere quietem nō potest uel Cæsar infestus. hic siquidem magno &
 incredibili apparatu profectus quærere hostem uiribus ociosis: Germaniam
 Galliamque percurrens in ora oceani circa prospectum Britannia restitit.
 Cūque ibi Minocynobellinum Britannorum regis filium: quia patre pulsus
 cum paucis oberrabat: in deditiōne recepisset: deficiente belli materia Romā
 rediit. Iisdem autem diebus Iudæi: qui iam tunc ob passionem christi meritis
 ubique cladibus exagitabantur: apud Alexādrīam seditiōne excitata pfligati
 cæde: atque ab urbe pulsi expromendarū querelarū causa Philonē quendam

710

C. caligula.

Serui

philo.

pilatus
uirum sane imprimis eruditum legatum ad Cæsarem miserunt. Sed Caligula cum omnibus hominibus tum præcipue Iudæis esset infestissimus: spreta legatione Philoïs omnes Iudæorum sacras ædes atque imprimis antiquum illud in Hierosolymis sacrarium prophanari sacrificiis gentilium: ac repleri statuis: simulacrisque imperauit: seque ibi: ut deum coli præcepit. Pilatus autem præses: qui sententiam damnationis in christum dixerat: postquam plurimas seditiones in Hierosolymis expleuit & fecit: tantis irrogante Gaio angoribus coartatus est: ut sua se transuerberans manu malorum compendium mortis celeritate quæsiuerit. Gaius uero Caligula libidinibus suis est illud sceleris adiecit: ut sorores suas primum stupro pollueret: deinde exilio dånaret: Qui post omnes simul exules iussit occidi. Ipse autem a suis protectoribus occisus est. Duo libelli in secretis eius reperti sunt: quorum alteri pugio. alteri gladius pro signo nominis ascriptus erat: ambo lectissimorum uirorum utriusque ordinis senatorii & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & arca ingens uariorum uenenorum pocula continens. Quibus mox Claudio cæsare iubente demersis infecta maria traduntur non sine magno piscium exitio: quos enecatos per proxima litora passim æstus eiecit. Magnū uero iudiciū miserentis dei propter suffragium gratiæ in populum continuo ex parte crediturū. & propter iræ temperamentum in populum tunc infideliter obstinatum: ut quanta multitudo hominum præparatam mortem euaserit: ex multitudine interfectorum piscium disceretur: omnibusque notesceret: quid tanta ueneni moles arte aucta agere in miseram ciuitatem potuisset: quæ negligenter effusa etiam maria corrupit.

Hic dicitur: ubi primū uenit Romā beatus Petrus apostolus sub Claudio.

a nno ab urbe cōdita. dcc. lxxxv. Tiberius Claudius ab Augusto quartus regnum adeptus est. mansitq̄ in eo annos. xiiii. Exordio regni eius Petrus apostolus domini nostri Iesu christi Romam uenit. & salutarem cūctis credētibus fidem fidei uerbo docuit. potētissimisque uirtutibus approbavit. Exi christiāi Romæ esse coeperunt. sensitque hoc collatum fidei suæ Roma beneficium. Nam: cum interfecto Caligula multa mala de abrogando imperio ac re publica in antiquū ordinem restituēda: euertendaque penitus cæsarum uniuersa familia senatus & cōsules decreuissent: Claudius mox ut confirmauit imperium: magna atque adhuc Romæ incognita usus clementia: ne in tantam nobilium multitudinē ultio: si esset coepta: sæuiret: iudiciū illud: quod ex rei publicæ statu infeliciter consultatum actumque fuerat: memoriæ exemit. omniumque factorum dictorumue in eo ueniam & obliuionem in perpetuum sanxit. Ita illam præclarā & famosam

Claudij Clementia

Atheniensem amnestiam: quam quidem Romae inducere Iulio caesare iter-
 facto senatus Cicerone suadente tentauerat: sed & Octauiano & Antonio propter
 ultionem extincti Caesaris irrumpentibus in irritum cesserat: hanc Claudius
 quanuis multo truculentiore causa in caedem conspiratorum stimularetur:
 ultronea clementia nullo expetente firmavit. Accidit etiam eodem tempore
 praesentis gratiae dei grande miraculum. Siquidem Furius Camillus Scribo-
 nianus Dalmatiae legatus: bellum civile molitus legiones multas fortissimasque
 ad sacramenti mutationem pellexerat. Itaque die dicto: ut in unum undique
 ad nouum imperatorem conueniretur: neque aquilae ornari, neque conuelli quo
 quo modo signa: moueriue potuerunt: exercitus tanta & tam inusitata mira-
 culi fide motus & conuersus in poenitentiam imperatorem Scribonianum .v.
 statim die destitutum interfecit, seseque sacramento prioris militiae continuit.
 Tristius ac perniciosus urbi Romae nihil unquam fuisse, quam bella civilia:
 satis notum est. Itaque propter aduentum apostoli Petri & tenera christianorum
 germina uix dum adhuc pauca ad sanctae fidei professionem erumpentia hanc ex
 orientem tyrannidem & consurgens istud civile bellum quisnam diuinitus esse
 compressum neget: qui praeteritis temporibus de compressione bellorum civilium
 simile probarit exemplum? Claudius, iiii. imperii sui anno: cupiens se utilem rei
 publicae ostentare principem: bellum ubique & uictoriam undecumque quaesuit.
 Itaque expeditionem in Britanniam mouit: quae excitata in tumultum propter
 non redhibitos transfugas uidebatur, transuectusque in insulam est: quam neque
 ante Iulium Caesarem: neque post eum quisquam adire ausus fuerat. Ibi: ut
 uerbis Suetonii Traquilli loquar: sine ullo praelio ac sanguine intra paucissimos
 dies plurimam insulae partem in deditioem recepit. Orchadas etiam insulas ultra
 Britanniam in oceano positas Romano adiecit imperio, ac sexto quo profectus
 erat mense Romam rediit. Conferatur nunc: si cuiquam placet insula & insula,
 tempus & tempus, bellum & bellum: caesar & caesar. Nam de fine nihil profero:
 quoniam hoc foelicissima uictoria, illud acerbissima clades fuit, & sic demum
 Roma cognoscat per eius latentem prouidentiam in agendis rebus ante se partem
 foelicitatis habuisse: cuius agnitione suscepta plenissima foelicitate profuitur:
 in quantum non tamen blasphemiarum offendiculis deprauatur. Eodem anno imperii
 eius famas grauissima per Syriam facta est: quam etiam prophetae praenuntiauerant,
 sed christianorum necessitatibus apud Hierosolymam conuectis ab Aegypto fru-
 mentis Helena Adiabenorum regina conuersa ad fidem christi largissime misit.
 Anno imperii eius, v. in Thera & Therasia insulas: de profundo emicuit belua
 .xxx. stadiorum extenta spatio. Anno eius, vii. sub procuratore Iudaeae Cumano
 in Hierosolymis tanta seditio in diebus azimorum exorta est: ut in portarum
 exitu populo coartato .xxx. M. Iudaeorum caede prostrata: & compressione
 suffocata referant. Anno eiusdem, ix. expulsos per Claudium urbe Iudaeos Iosephus

amnestia

miraculo

Britannia

Orchadas

famas

Helena adiabenor. regina

belua

refert. sed me magis Suetonius mouet: qui ait hoc modo. Claudius Iudæos impulsore christo assidue tumultuantes Roma expulit: Quod utrum contra christum tumultuantes Iudæos coerceri & comprimi iusserit: an etiã christianos simul: uelut cognatæ religionis homines uoluerit expelli: nequaquam discernitur. Verũtamen sequenti año tanta fames Romæ fuit: ut medio foro imperator correptus a populo conuiciis & fragminibus panis turpissime infestus ægre per pseudotyrum in palatium refugiens: furorem excitatæ plebis euaserit. Paruo autem intercedente tẽpore. xxxv. senatores & .ccc. simul eqtes Romanos minimis causis interfecit. ipse autem maifestis ueneni signis mortuus ẽ. Anno ab urbe condita. dcccviii. Nero cæsar ab Augusto. v. principatũ adeptus est. mansitque in eo annis non plenis. xiiii. Gaii Caligulæ auunculi sui erga omnia uitia ac scelera sectator: immo transgressor. Petulãtiam/ libidinẽ/ luxuriam auariciã/ crudelitã nullo nõ scelere exercuit. Siquidẽ pccitus petulãtia oĩa pene Italiæ ac Græciæ: theatra plusstrãs: assumpto et uarii uestitus dedecore ceritos/ citharistas/ tragœdos/ & aurigas sæpe sibi superasse uisus est. Libidinibus porro tantis exagitatus est: ut ne a matre quidem uel sorore ulla consanguinitatis reuerentia abstinuisset referatur: uirũ in uxorem duxerit: ipse a uiro: ut uxor acceptus sit. Luxuriæ uero tã effrenatæ fuit: ut retibus aureis piscaretur: quæ purpureis funibus extrabebantur. frigidis & calidis lauaretur unguentis. Qui etiam nunquam minus. M. carrucis confecisse iter traditur. Denique urbis Romæ incendium uoluptatis suæ spectaculũ fecit. Per sex enĩ dies septemque noctes ardens ciuitas regioꝝ pauit aspectus. Horrea quadro structa lapide magnæque illæ ueterum insulæ: quas discurrens adire flamma non potuit. magnis machinis quodã ad extrema bella præparatis labefactatæ atque inflammatæ sunt: ad monumẽtorum bustorumque diuersoria ifœlici plebe compulsã. Quod ipse ex altissima illa Mecenatiana turre prospectans: lætusque flãmæ: ut aiebat: pulchritudine tragico habitu iliadem decantabat. Auariciæ autem tam præruptæ extitit: ut post hoc incendium urbis: quã se Augustus ex latericia marmoreã reddidisse iactauerat: neminem ad reliquias rerum uistarum adire permiserit. Cuncta: quæ flãmæ: quoquo mō supfuerat ipse abstulit. Centies centena. M. sestertiũ ad annuam impensam a senatu sibi conferri imperauit. Plurimos senatorum nulla extante causã bonis priuauit. negotiatorum oĩum sub una die tormentis quoque adhibitis omnem penitus censum absterisit.

Nero hic primus persecutus ẽ christianos/ qui etiam apostolos Petrum & Paulum occidit.

c Rudelitatis autem rabie ita efferatus est: ut plurimam senatus partem interfecerit. equestre ordinem pene destruxerit. sed ne parricidis quidẽ

abstinuit. Matrē fratrē sororē/uxorem, cæterosq̄ ōnes cognatos & p̄p̄i quos
 sine hæsitatiōe prostrauit. Auxit hanc molē facinorū eius temeritas impietatis
 in deum. Nam primus Romæ christianos supliciiis & mortibus affecit. ac p̄
 omnes prouincias pari persecutione excruciarī imperauit. ipsumque nomen
 extirpare conatus beatissimos christi apostolos Petrum cruce: Paulū gladio
 occidit. Mox aceruatim miseram ciuitatem obortæ undique clades oppres-
 sere. Nā subsequente autumnō tāta urbi pestilentia incubuit: ut. xxx. M. funery
 in rationem libitinæ uenirent. Britannica deinde clades euestigio accidit: qua
 duo præcipua oppida magna ciuium sociorumq̄ clade & cæde direpta sunt.
 Præterea in oriente magnis Armeniæ prouinciis amissis Romanæ legiones
 sub iugum Parthicum missæ. ægreque Syria retenta est. In Asia tres urbes
 hoc est Laodicia/Hierapolis/Colossæ terræ motu conciderunt. At uero Ne-
 ro postquam Galbam in Hispania imperatorem creatū ab exercitu cogno-
 uit: totus aīo ac spe concidit. Cūque incredibilia perturbandæ imo subruendæ
 rei publicæ mala moliretur: hostis a senatu pronūciatus ignominiosissime fu-
 giens ad quartum ab urbe lapidem sese interfecit. atque ī eo omnis Cæsarum
 familia consumpta est. Anno ab urbe condita .dccc. xxii. Galba apud Hispa-
 nias usurpauit imperium. Qui ut Neronis mortem comperit: Romam uēit.
 Cūque omni auaricia & sæuitia segniciaque offenderet: Pisonem sibi nobilem
 industriumque adolescentem in filium atque in regnum adoptauit. cum quo
 .vii. mense imperii sui ab Othone iugulatus est. Luit Roma cædibus p̄cipū
 excitatis ciuilibus bellis recentes christianæ religiōis iniurias. & signa legionū
 illa: quæ sub aduentu in urbem Petri apostoli diuinitus coercita cōuelli nullo
 modo ad excitandum ciuile bellum ualuerant: quod p̄ Scribonianū parabatur.
 Petro in urbe interfecto. & christianis poenarum diuersitate laniatis: toto se
 orbe soluerūt. De Hispania siquidē ilico Galba surrexerat: Quo mox presso:
 Otho Romæ. Vitellius in Germania. Vespasianus in Syria impia simul atq̄
 arma rapuerunt. Pro bent sane etiam inuiti potentiam simul & clemētiā dei:
 qui christianis temporibus offenduntur: quanta celeritate tantorum incēdia
 bellorum & excitata sunt & repressa: cum & antea minimis causis magnæ ac
 diutinæ clades agitentur. & nunc maximi undique concrepātes magnorum
 malorum fragores minimo negotio sopirētur. Iam enim erat Romæ/ quāuis
 persecutione uexante ecclesia: quæ iudici omium christo etiā pro inimicis &
 persecutoribus supplicaret. Igitur Otho cum Galba & Pifone Romæ interfe-
 ctis inter tumultus cædesque inuasisset imperium: ac mox creatū impatorem
 in Gallia per Germāicas legiones Vitellium comperisset: bellum ciuile mo-
 litus tribus primū leuibus præliis: hoc ē uno apud alpes: alio circa Placentiā:
 tertio circa locum: quē Castoris uocant: contra Vitellianos duces cōgressus
 uictor extitisset: quarto apud Bebyracum prælio: cum animaduertisset suos

uinci. mense. iiii. quam imperare coeperat / sese interfecit. Vitellius uictor Romam uenit: ubi cum multa crudeliter ac nequiter ageret: incredibili etiam uoracitatis appetitu humanam uitam probris aggrauaret: postquam de Vespasiano comperit: primum deponere est molitus imperium. Postea a quibusdam aiatus Sabinum Vespasiani fratrem nihil mali tunc suspicantem cum caeteris Flauianis in Capitolium compulit. succensoque templo & mista simul flamma ruinaque omnes in unum pariter interitum ac tumultum dedit. Post deficiente in Vespasiani nomen exercitu suo destitutus: appropinquatibus iam hostibus trepidus: cum se in quandam cellulam proximam palatio contrussisset: turpissime inde protractus: cum per uiam sacram nudus duceretur / passim cunctis finum in os eius coniectantibus in forum deductus. viii. quam regnum praesumpserat mense apud Gemonias scalas minutissimorum ictuum crebris copulationibus excarnificatus: atque inde unco tractus & in Tyberimmersus / etiam communi caruit sepultura. Multis autem & nefariis modis per complures dies a Vespasianis militibus aduersum senatum populumque Romanum indiscreta caede saeuitum est. Anno ab urbe condita. dccc. xxv. breui illa quidem sed turbida tyrannorum tempestate discussa: tranquilla sub Vespasiano duce serenitas rediit. Nanque: ut paulo altius repetam: Iudaei post passionem christi destituti in totum gratia dei: cum omnibus undique malis circumuenirentur / quidam in Carmelum monte seducti sortibus quae porterent exortos a Iudaea duces reipote potituros fore: bellum ad se trabentes in rebellionem exarserunt. Extinctisque Romanis praesidiis legatum quoque Syriae suppetias ferentem: rapta aquila & caesis copiis fugauerunt. Ad hos Vespasianus a Nerone missus Titum filium suum maiorem inter legatos habuit. Nam multas & uarias legiones secum in Syriam traiecit.

Hic dicitur: ubi Hierosolyma euersa est a Vespasiano & Tito. Iudaei capti uel interfecti sunt.

i Taque cum Iudaeos multis eorum oppidis captis in urbem Hierosolymorum praecipue ob diem festum congregatos obsidione clausisset: cognita Neronis morte: hortatu plurimorum regum & ducum maxime Iosephi Iudaeorum ducis sententia: qui captus cum in uincula coniceretur: constantissime dixerat: sicut Suetonius refert: continuo se ab eodem sed imperatore soluendum: imperium adeptus est. Relicto quoque in castris ad procurationem obsidionis Hierosolymorum filio Tito: per Alexandria profectus est Romam. Sed cognita interfectione Vitellii paulisper Alexandriae substitit. Titus uero magna ac diuturna obsidione Iudaeos premens machinis cunctisque bellicis molibus non sine suorum multo sanguine tandem muros ciuitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitiorem: quam

inclusam multitudo sacerdotū ac principum tuebatur; maiore uero & mora opus
 fuit. Quod tamen postquam in potestatem redactum opere & auctoritate sus-
 cepit: diu deliberauit: utrum tanquam incitamentum hostium incederet: an
 in testimonium uictoriae reseruaret: sed ecclesia dei iam per totū orbē uberrē
 germinante: hoc tanquam effoetum ac uacuum: nullique usui bono cōmodū
 arbitrio dei auferendū fuit. Itaq̄ Titus imperator pronuntiatus ab exercitu tēplū
 in Hierosolymis icēdit ac diruit: quod a die cōditionis priā usq̄ ad diē euersiōis
 ultimā māserat ānis .M.c.&.ii. Muros urbis uersos solo adæquauit. dc. M.
 Iudæorū eo bello interfecta Cornelius & Suetonius referūt. Iosephus uero Iu-
 dæus: qui ei tunc bello præfuit: & apud Vespasianū propter prædictū imperiū
 ueniam gratiamque meruerat: scribit undecies centena. M. Iudæorū gladio &
 fame perisse: reliquias uero Iudæorum diuersis actas conditionibus toto orbe
 dispersas: quarum numerus ad. lxxx. M. hominū fuisse narratur. Vespasianus
 autem & Titus imperatores magnificum agentes de Iudæis triumphū urbē
 ingressi sunt. Pulchrum & ignotum ante cunctis mortalibus inter .ccc. xx. .
 triumphos: qui a conditione urbis usque in id tēpus acti erant: hoc spectaculū
 fuit: patrem & filium uno triumphali curru uectos gloriosissimam ab his q̄
 patrem & filium offenderant: uictoriam reportasse. Qui continuo omnibus
 bellis ac tumultibus domi forisque cōpressis pacē totius orbis p̄nūtiauerūt.
 & Ianum geminum obseratis cohberi claustris sextum demum ipsi post
 urbem conditam censuerunt. Iure enim idem honos ultioni passionis domini
 ip̄ensus est: qui etiam natiuitati fuerat attributus. Tūc deinde sine ullis belloꝝ
 tumultibus in immensum res publica Romana prouehitur. siquidē Achaia/
 Lycia/Rhodus/Byzantium Samos Thracia/Cilicia/Cōmagene tum primū
 redactæ in prouincias: Romanis iudicibus legibusque paruerunt. Nono autē
 imperii eius anno tres ciuitates Cypri terræ motu corruerunt. & Romæ ma-
 gna pestilentia fuit. Vespasianus autem in uilla propria circa Sabinos. ix. anno
 principatus sui profluuio uentris mortuus est. Anno ab urbe condita .dccc.
 .xxxiiii. Titus segregatis a numero principū Othone & Vitellio ab Augusto
 octauus biennio post Vespasianum regnauit: Cuius tanta tranquillitas in ip̄o
 fuit: ut nullus omnino sanguinem in re publica administranda fudisse refera-
 tur. Et tamen tunc Romæ orto repente incendio plurimæ ædes publicæ cō-
 crematæ sunt. abruptum tūc etiam Vesuuii montis uerticē magna p̄fudisse
 incendia ferūt: torrentibusque flāmarū uicina regionis cū urbibus hominibusq̄
 delesse. Titus cum ingenti omniū luctu in eadem uilla: qua pater eius: morbo
 absumptus est.

Domitianus hic secundam persecutionem fecit in christianos.

Nno ab urbe condita .dccc. xxxv . Domitianus Titi frater ab
a Augusto nonus fratri successit in regnum : Qui per annos .xv .
ad hoc paulatim per omnes scelerum gradus creuit : ut cōfirma-
tissimam toto orbe christi ecclesiam : datis ubique crudelissimæ
persecutionis edictis conuellere auderet . Is in tantam superbiam plapsus fuit :
ut dominum ac deum sese uocari / scribi / colique iusserit . nobilissimos e senatu
inuidiæ simul ac predæ causa alios palam interfecit . alios in exilium trussit . ibi
que imperavit trucidari . Libidinis intemperantia : quicquid cogitari pōt fecit .
plurimas urbis ædes destructis populi Romani propriis rebus extruxit . Bellū
aduersū Germanos & Dacos per legatos gessit pari rei publicæ perniciæ : cū
& in urbe ipse senatum populumque laniaret : & foris malum circūactū exer-
citū assidua hostes cæde conficerent . Nam quanta fuerit Diurpanei Dacorū
regis cum Fusco duce prælia : quantæque Romanorū clades lōgo textu euol-
uerem : nisi Cornelius Tacitus : qui hanc historiam diligentissime contexuit :
de reticēdo iuterfectorum numero & Salustium Crispum & alios auctores
quam plurimos sanxisse : & seipsum quidem potissimum elegisse dixisset . Do-
mitianus tamen prauissime elatus iactantia sub nomine supatorum hostium
de extinctis legionibus triumphauit . Idemque efferatus superbia : qua se deum
coli uellet : persecutionem in christianos agi secundus a Nerone impauit : Quo
tempore etiam beatissimus Ioannes apostolus i Pathmo insula fuit . Inter Iu-
dæos quoque acerbitate tormentorū & cruentissimæ quæstionis exqri genus
Dauid atque interfici præceptum est : dūm prophetis sanctis & inuidetur &
creditur : quasi adhuc futurus esset ex semie Dauid : qui regnū posset adipisci .
Cōtinuo tamē Domitianus crudeliter in palatio a suis interfectus ē : Cuius ca-
daver populari sandapila p uespiliōes exportatū . atq̄ ignominiosissime sepultū
est . Anno ab urbe condita .dccc. xlvi . quanuis Eutropius . l . hunc esse annum
scripserit : Nerua admodū senex a Petronio præfecto prætorio / & Partheno
Spadone interfectore Domitiani imperator decimus ab Augusto creatus
Traianum in regnum adoptauit : per quem re uera afflictæ rei publicæ diuina
prouisio consuluit . Hic primo edicto suo cūctos exules reuocauit : unde & Io-
annes apostolus hac generali indulgentia liberatus Ephesum rediit . Emensoq̄
anno imperii sui Nerua confectus morbo diem obiit .

Hic dicitur de Traiano .

a Nno ab urbe cōdita .dccc. xlvii . Traianus genere Hispanus . xi .
ab Augusto rei publicæ gubernacula Nerua tradēte suscepit . ac
per ānos . xviii . tenuit . Apud Agrippinam Galliæ urbem insignia
sumens imperii mox Germaniam trans Rhenum in pristinum

statum reduxit, trans Danubium multas gentes subegit. Regiones autē trās Euphraten & Tigrim sitas prouincias fecit. Seleuciam & Cresiphontem & Babylonē occupauit. In psequēdis christiāis errore deceptus tertius a Nerōe cum passim repertos cogi ad sacrificandum idolis: ac detrectantes interfici præcepisset: plurimique interficerentur: Plinii secundi: q̄ inter cæteros iudices persecutor datus erat relatu admonitus: eos homines præter cōfessionē christi honestaque conuenticula nihil contrarium Romanis legibus facere: fiducia sane innocentis cōfessionis nemini mortem grauem, ac formidolosam uideri: rescriptis ilico leuioribus temperauit edictum. Verūtamen continuo Romæ aurea domus a Nerone tot priuatis publicisque rebus impensis condita repē- tino conflagrauit incendio: ut intelligeretur missa etiam ab alio persecutio in ipsius potissime monumētis: a quo primum exorta esset: atque in ipso auctore pūiri. Terræ motu, iiii, urbes Asiæ subuersæ Helea/Myrma/Pythane/Cynie, & Græciæ ciuitates duæ Pynthorium, & Orthorium, iii, Galleciæ ciuitates eodem terræ motu dirutæ. Pantheon Romæ fulmine concrematum, terræ motus Antiochiam pene totam subruit ciuitatem. Incredibili deinde motu sub uno tēpore uideri: quasi rabie efferati per diuersas terrarū ptes exarserunt, nam & per totam Libyam aduersus incolas atrocissima bella gesserunt: Quæ adeo tunc interfectis cultoribus desolata est: ut nisi postea Hadrianus ipator collectas illuc aliunde coloias deduxisset: uacua penitus terra abrafo habitato re mansisset. Aegyptum uero totam & Cyrenen & Thebaidā cruentis sedi- tionibus turbauerunt. In Alexandria autem commisso prælio uicti & attriti sunt in Mesopotamia quoque rebellantibus iussu imperatoris bellum illatum est. Itaque multa, M. eorum uasta cæde deleta sunt. Sane Salaminam urbem Cypri: interfectis omnibus accolis deleuerunt. Traianus: ut quidam ferunt: apud Seleuciam Isauriæ urbem profluuiio uentris extictus est. Anno ab urbe condita, dccc, lxxvii, Hadrianus cōsobrinæ Traiani filius, xii, ab Augusto pri- cipatum adeptus uno & xx, annis imperauit. Hic per Quadratū discipulum apostolorum & Aristidem Atheniensem uirum fide & sapientia plenum / & per Serenum Granium legatum libris de christiana religione compositis in- structus atque eruditus præcepit per epistolam ad Minutium Fundanium proconsulem Asiæ datam: ut nemini liceret christianos sine obiectu criminis aut probatione damnare. Idem quoque continuo pater patriæ in senatu ultra morem maiorum appellatur: & uxor eius Augusta. Hadrianns rē publicam iustissimis legibus ordinauit, bellū contra Sauromatas gessit, & uicit, Iudæos sane perturbatione scelerum suorum exagitados: & Palæstinam prouinciam quondam suam depopulātes ultima cæde perdomuit, ultusque ē christianos: quos illi Cotheba duce quod sibi aduersus Romanos non assentaretur: excru- ciabant. Præcepitque: ne cui Iudæo introeundi in Hierosolymam eēt licētia:

Eusebius Eccl. histo. lib. 4 cap. 3 & 4. Meminit Quadrati et Aristidis, corūq; ad Hadrianū orationū Nicephorus Callistus Eccl. histo. li. 3. c. 21. p̄ter Hieronymum de Eccl. scriptorib;.

ll

christianis tantum ciuitate permiffa: quam ipfe in optimum ftatum muroꝝ
extructi one reparauit. & Aeliam uocari de prænomine fuo præcepit.

Quartam hic perfecutionem chriſtianoꝝ ab Antonino factã refert .

a Nno ab urbe condita. dccc. lxxxix. Antoninus cognomẽto Pius
.xiii. ab Auguſto imperator creatus cum liberis ſuis Aurelio &
Lucio. xx. & non plenis tribus añis rem publicã gubernauit adeo
tranquille & ſancte: ut merito Pius & pater patriæ nomiatus ſit.
Huius tamen temporibus Valẽtinus Hæreſiarches & Cerdo magiſter Mar
tionis Romam uenerunt. Verum Iuſtinus philoſophus librum ꝑ chriſtiana
religione compoſitum Antonino tradidit. benignumque eũ erga chriſtianos
homies fecit. Antoninus ad duodecimum ab urbe lapidẽ morbo correptus
interiit. Anno ab urbe condita. dcccc. xi. Marcus Antoninus Verus. xiiii. ab
Auguſto regnum cum Aurelio Cõmodo fratre ſuſcepit. manſitque i eo añis
.xiiii. Hi primi rem publicam æquo iure tutati ſunt. bellum deide cõtra Par
thos admirabili uirtute & felicitate geſſerunt. Annius Antonius Verus ad id
bellum profectus eſt. Vologeſſus enim rex Parthorum graui eruptione Ar
meniam & Cappadociam Syriãque uaſtabat. Sed Antonius ꝑ ſtrenuiſſimos
duces magnis rebus geſtis Seleuciam Aſſiriæ urbem ſuper ydaſpem fluuiũ
ſitam cum. cccc. M. hominum cepit. & cũ fratre de uictoria Parthica triũ
phauit. ac non multo poſt dum cũ fratre i uebiculo ſederet: caſu morbi: quẽ
apoplexiã Græci uocãt: ſuffocatus interiit: Quo defuncto Marcus Antoninus
ſolus rei publicæ præfuit: ſed in diebus Parthici belli ꝑſecutiões chriſtianoꝝ
.iiii. iam poſt Neronẽ uice in Aſia & i Gallia graues præcepto eius extiterũt.
multique ſanctorum martyrio coronati ſunt. Secuta eſt lues plurimis infula
prouinciis. totamque Italiam peſtilentia tanta uaſtauit: ut paſſim uillæ / agri /
atque oppida ſine cultore atque habitatore deſerta in ruinas / ſiluaſq; cõceſſerit.
Exercitum uero Romanorum cũctasque legiones per lõginqua late hyberna
diſpoſitas ita conſumptas ferunt: ut Marcomãnicum bellum: quod continuo
exortum eſt: non niſi nouo delectu militum: quem triennio iugiter apud Car
notum Marcus Antoninus habuit: geſtum fuiſſe referatur. Hoc quidẽ bellũ
prouidẽtia dei adminiſtratum eſſe cum plurimis argumentis: tum præcipue
epiſtola grauiſſimi ac modeſtiſſimi impatoris apertiffime declaratum eſt.
Nam cum inſurrexiſſent gẽtes immanitate barbaræ: multitudie inũerabiles:
hoc eſt Marcomanni / Qualli / Vuãdali / Sarmatæ / Sueui. atque ois pene Ger
mania: & in Quallorum uſque fines progressus exercitus: circũuentusque ab
hoſtibus propter aquarum penuriã potius ſitis quã hoſtis piculũ ſuſtineret:
ad inuocationem nominis chriſti quam ſubito magna fidei cõſtantia quidã

militēs effusi in preces palam fecerant: tanta uis pluuiæ effusa ē: ut Romanos quidem largissime ac sine iniuria refecerit, barbaros autem crebris fulminum ictibus perterritos: præsertim cum plurimi eorum occiderentur / i fugā cœgerit: Quorum terga Romani usque ad iternicionem cædentes gloriosissimā uictoriā & omnibus pene antiquorum titulis præferendam rudi paruoque militum numero: sed potentissimo christi auxilio reportarunt. Extare etiam apud plerosque dicuntur litteræ imperatoris Antonini: ubi inuocatione nois christi per milites christiāos & sitim illam expulsam: & collatā fatetur fuisse uictoriā. Idemque Antoninus Cōmodum filium suum assumpsit in regnū. Præteriti etiam temporis per omēs prouincias tributa donauit, oīaque simul fiscalium negotiorum calūniōsa monumenta congesta in foro iussit incendi. seuerioresque leges nouis constitutionibus temperauit. Postremo in Pānonia constitutus repentino morbo diem obiit.

Hic dicitur de flagitiis & malis: quæ gessit Cōmodus.

Nno ab urbe condita. dcccc. xxx. Lucius Antoninus Cōmodus
 a .xv. ab Augusto patri successit in regnum, mansitque in eo annis
 .xiii. & aduersus Germanos bellum feliciter gessit. Cæterum per
 omnia luxuriæ, & obscœnitatis dedecore deprauatus: gladiatoris
 quoque armis sæpissime in ludo depugnauit. & i amphitheatro feris sese obiecit
 frequenter. Interfecit etiam quam plurimos senatores: maxie quos auiduertit
 nobilitate industriaque excellere. Flagitia regis poena urbis insequitur. Nam
 fulmine Capitolium ictum: ex quo facta inflammatio bibliothecā illā maiōr
 cura studioque cōpositā: ædesque alias iuxta sitas rapaci turbine cōcremauit.
 Deinde aliud incendium postea Romæ exortum ædem Vestæ & palatiū / plu-
 rimamque urbis partem solo cœquauit. Commodus cunctis incommodus
 in domo Vestiliani strangulatus iteriisse fertur: hostis generis humani etiam
 uiuus iudicatus. Post hunc a senatu creatus est senex Aelius Pertinax .xvi.
 ab Augusto. Qui, vi. mense: quam regnare cœperat: Iuliani iurisperiti scelere
 in palatio occisus est. Iulianus interfecto Pertinace iuasit imperium, sed mox
 a Seuero apud pontem Miluium bello ciuili uictus, & interfectus ē mēse. vii.
 postquā cœperat iperare. Ita i Pertinacē & Iulianū unus ānus cōsumptus ē.

Quintā psecutionē hic dicit a Seuero factā.

Nno ab urbe condita: dcccc. xliiii. Seuerus genere Apher Tripoli-
 a tanus ab oppido Lepti: qui se ex nomie imperatoris: quem occisum
 ultus fuerat Pertinacē appellari uoluit. xvii. ab Augusto destitutū

adeptus imperium. x. & vi. annis tenuit. Hic natura saeuus multis saepe bellis
laceffitus fortissime quidem rem publicam: sed laboriosissime rexit. Pescenniū
Nigrum: qui in Aegypto & Syria ad tyrannidē aspirauerat: apud Cyzicum
uicit. & interfecit: Iudaeos & Samaritas rebellare conantes ferro compescuit.
Parthos & Arabas Adiabenosque superauit. Quia post Neronē p̄secutiōe
christianos excruciauit. plurimique sanctorum per diuersas puicias marty-
rio coronati sunt. Hanc prophanā i christianos & ecclesiā dei praesumptionē
Seueri coelestis ultio e uestigio acta subsequitur. Nam continuo rapitur: uel
potius retrahitur in Galliam Seuerus e Syria ad tertium ciuile bellū. Iam enī
unum Romae aduersus Iulianum. aliud i Syria contra Pescennium gesserat.
tertium Dodiū Albinus Iuliani in occidēdo Pertinace sotiū: qui se i Gallia
caesarem fecerat: suscitabat: cuius bello multum utrinque Romani sanguinis
fusum est. Albinus tamen apud Lugdunū oppressus & interfectus ē. Seuerus
uictor in Britanniam defectu pene omnium sotiū trahitur: ubi magnis
grauibusque praeliis saepe gestis receptam partē isulā a caeteris indomitis gē-
tibus uallo distiguendam putauit. Itaque magnam fossam firmissimumque
uallum crebris insuper turribus cōmunitum per. cxxxii. M. passuum a mari
ad mare duxit. Ibiq̄ apud Eboracum oppidum morbo obiit: reliquēs duos
filios Bassianum & Getam: Quorum Geta hostis publicus iudicatus iteriit.
Bassianus uero Antonini cognomine assumpto regno potitus est. Anno ab
urbe condita. dcccc. lxxvii. Aurelius Antoninus Bassianus idemque Caracalla
.xyiii. ab Augusto principatum adeptus est. mansitque in eo annis non plenis
.vii. Vixit uero patre asperior omnibus libidine intēperantior: qui ēt nouercā
suam Iuliam uxorem duxerit. Hic contra Parthos bellū moliens inter Edes-
sam & Caras ab hostibus circūuētus occisus ē. Post hūc. xviii. ab Augusto
Ophilus Macrinus: qui praefectus praetorio erat cū filio Diadumeno iuasit
imperium. sed emenso anno continuo apud Archelaidē militari tumultu oc-
cisus est. Anno ab urbe condita. dcccc. lxx. Marcus Aurelius Antoninus. xx.
ab Augusto imperiū adeptus tenuit ānis. iiii. Hic sacerdos Heliogabali tēpli
nullam sui nisi stuprorum & flagitiorum totiusque obscœnitatis ifamē satis
memoriā reliquit. Tumultu autem militari exorto Romae cum matre inter-
fectus est. Anno ab urbe condita. dcccc. lxxiiii. Aurelius Alexander. xxi. ab
Augusto senatus ac militum uoluntate imperator creatus. xiii. annis dignus
equitatus praconio fuit: Cuius mater Mamea christiana Origenē p̄byterū
audire curauit. Nā statim expeditione in Persas facta Xersem regem eorū
maxio bello uictor oppressit. Vlpiano usus assessore summā sui moderationē
rei publicae exhibuit. sed militari tumultu apud Magontiacū interfectus est.

De sexta p̄secutione a Maximino facta.

Nno ab urbe condita, dcccc. lxxxvii. Maximinus, xxii. ab Augusto nulla senatus uoluntate imperator ab exercitu postquam bellum in Germania prospere gesserat creatus persecutione in christianos sextus a Nerone exercuit. Sed continuo hoc est tertio: quam regnabat anno a Pupieno Agleia interfectus: & persecutionis & uitae finem fecit: Qui maxime propter christianam Alexandri: cui successerat: & Mameae matris eius familiam persecutionem in sacerdotes & clericos: idest doctores/uel praecipue propter Origenem praesbyterum miserat. Anno ab urbe condita, dcccc. lxxxxi. Gordianus .xxxiii. ab Augusto imperator creatus est: mansitque in eo annis sex. Nam Pupienus interfectus Maximini: & frater eius Albinus: qui usurpauerat imperium: in palatio mox interfecti sunt. Gordianus admodum puer in orientem ad bellum Parthicum profectus: sicut Eutropius scribit: iam portas aperuit: quas utrum post Vespasianum & Titum aliquis clauerit: neminem scripsisse memini: cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas Cornelius Tacitus probet. Igitur Gordianus ingentibus praeliis aduersum Parthos prospere gestis suorum fraude haud longe a Cyrcefo super Euphratem interfectus est.

Primum hic Philippus cum filio suo abo christiani facti sunt.

Nno ab urbe condita, dcccc. lxxxvii. Philippus, xxiii. ab Augusto imperator creatus Philippum filium suum consortem regni fecit. mansitque in eo annis .vii. Hic primus imperatorum omnium christianus fuit, ac post tertium imperii eius annum, M. a conditioe Romae annus impletus est. Ita ludis magnificis augustissimus omnium praeteritorum hic natalis annus: a christiano imperatore celebratus est. Nec dubium est: quin Philippus huius tantae deuotionis gratiam & honorem ad christum & ad ecclesiam reportarit: quando uel ascensum fuisse ab eo Capitolium immolataeque ex more hostias nullus auctor ostendit. Ambo tamen quanuis diuersis locis tumultu militari & Decii fraude interfecti sunt.

De septima persecutione facta a Decio.

nno ab urbe condita, M. iiii. Decius civilis belli icetor & repssor. a occisis Philippis, xxv. ab Augusto inuasit imperium. tenuitque annis tribus. Idem continuo: in quo se etiam ob hoc Philippos interfecisse docuit: ad persequendos interficiendosque christianos .vii. post Neronem feralia dispersit edicta. plurimosque sanctorum ad coronas christi de suis cruciatibus misit. Idemque filium suum caesarem legit: cum quo simul continuo in medio barbarorum sinu interfectus est. Anno ab urbe condita

.M. vii. Gallus Hostilianus. xxvi. ab Augusto regnū adeptus uix duobus ānis
cū Volusiano filio obtinuit. Exoritur ultio uiolati nominis christiani. & qua/
tenus ad profligandas ecclesias edicta Decii cucurrerunt: eatenus incredibiliū
morborum pestis extenditur. Nā nulla fere prouincia Romana/ nulla ciuitas/
nulla domus fuit: quæ non illa generali pestilentia correpta atque uastata sit.
Hac sola pernicie insignes Gallus & Volusianus: dum contra Aemilianum
nouis rebus studentem bellum ciuile moliūtur: occisi sunt. Aemilianus tamē
tertio mense inuasæ tyrannidis extinctus est. Anno ab urbe cōdita .M. x. duo
imperatores. xxvii. post Augustum loco creati sunt. Valerianus ī Rhetia ab
exercitu Augustus est appellatus. Romæ autem a senatu Galenus in regno
infeliciter annis .xv. sublimatus: respirāte paulisper ab illa supra solitum iugi &
graui pestilentia genere humano prouocat poenam suam obliuiosa malicia.
Impietas enī flagella quidē excruciatā sentit: sed a quo flagellatur: obdurata
nō sentit. Et ut de superioribus taceam: facta a Decio christianorū p̄secutiōe
totum Romanum imperium pestilentia magna uexauit. Mentita ē iniquitas
sibi: prauo in perniciem suam circūuēta iudicio: pestilentia communis casus
esse: accidentemque ex morbis mortem naturæ finem esse non poenā. Rursus
igitur atque in breui irā dei sceleratis actionibus prouocat: excepturus plagā:
cuius aliquando meminisse cogatur.

De octaua persecutione facta a Valeriano.

u Alerianus siquidem mox: ut arripuit imperiū: octaua sane Rōæ
persecutione adigi per tormenta christianos ad idolatriam: abne/
gantēque interfici iussit: fuso per omnem Romani regni latitu/
dinem sanctorum sanguine. Valerianus ilico nefarii auctōr edicti
a Sapore Persarum rege captus imperator populi Romāi ignominiosissima
apud Persas seruitute consenuit: hanc infamis officii continuam: donec uixit:
damnationem sortitus: ut ipse accliuis regem humi semper ascensurū in equū
non manu sua: sed dorso attolleret. Et Galenus quidem tam claro dei iudicio
territus: tāque misero collegæ permotus exemplo: pacem ecclesiis trepida sa/
tisfactione restituit. Sed non compensat iniuriæ/ ultiōis que mensuram unius
impīi / quanuis perpetua & supra modum abominanda captiuitas contra tot
.M. excruciatā sanctorum. iustorumque sanguis ad deum clamans: in eadem
se se terra: ubi fusus est: uindicari rogat. Non enī de solo cōstitutore præcepti
iusto supplicium iudicio flagitabatur. sed etiam executores/ delatores/ accusa/
tores/ spectatores/ ac iudices postremo: qui iniustissime crudelitati uel tacita
uoluntate assentabantur: quia deus secretorum cognitor est: & quorū maxia
per omnes prouincias pars hominum uersabatur: eadem ultiōis plaga corripī

iustum erat. Soluuntur repente undique permissu dei ad hoc circumpositæ re-
 licæque gentes, laxatisque habenis in omnes Romanorum fines inuebuntur.
 Germani alpibus Rhetia totaque Italia penetratis Rauenam usq̄ perueniunt.
 Alemāni Gallias peruagantes etiam i Italiam transeunt, Græcia/Macedonia/
 Pontus & Asia Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubiū
 in perpetuū aufertur. Quadi/& Sarmatæ Pannonias depopulatur: Germani
 ultiores abraſa potiuntur Hispania, Parthi Mesopotamiā auferunt, Syriāq̄
 corradunt. Extant adhuc per diuersas prouincias in magnarum urbiū ruinis
 parua & pauperes ædes, signa miseriarum: & nominū indicia seruantes: ex q̄bus
 nos quoque i Hispania Taraconem nostram ad cōsolationem miseræ recētis
 ostendimus. Et: ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratiōe cessaret:
 conspirant intrinsecus tyranni, cōsurgūt bella ciuilia, funditur ubiq̄ plurimus
 sanguis Romanorum: Romanis barbarisque sæuiētibus, sed cito ira dei i mi-
 sericordiam uertitur, & coeptæ ultionis maior forma: quam poena i mensurā
 plenitudinis reputatur. Igitur primus Genuus: qui purpuram impii sumpserat:
 apud Myrsam occiditur. Posthumius in Gallia inuasit tyrannidem: multo
 quidem rei publicæ cōmodo. Nam per .x. ānos ingenti uirtute ac moderatiōe
 usus & dominantes hostes expulit, & perditas prouincias in pristinam faciem
 reformauit, seditione tamen militū interfectus ē. Aemilianus apud Magōtiā:
 cū res nouas moliretur: oppressus est. Post mortē Posthumii Marius ibidē
 inuasit imperium, sed continuo interfectus est. Deinde Victorinus a Gallis
 ultro creatus post paululū occisus ē. Huic successit Tetricus: q̄ tūc Aquita-
 niæ præsidatus ministrabat officium, multasque seditiones militum pertulit.
 At uero in oriente p̄ Odenatū quendam collecta agresti manu uicti repulsiq̄
 Persæ defensa Syria, recepta Mesopotamia est, & usq̄ ad Ctesiphōtē rusticāi
 Syriæ cū Odenato uincendo uenerūt. Galenus autē cū rē publicā deseruisset:
 ac Mediolani libidinibus inseruiret occisus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxv.
 Claudius .xxviii. uoluntate senatus sumpsit imperium. Statimque Gotos iā
 per annos .xv. Illyricum Macedoniamque uastantes bello adortus: incredibili
 strage deleuit: Cui a senatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio statua æq̄
 aurea decreta est, sed continuo apud Syrmium priusquam imperiū expleret:
 morbo correptus interiit. Claudio mortuo Quintillus frater eius ab exercitu
 imperator electus: uir quidem moderationis unicæ: & solus fratri præferendus
 .xvii. iperii die interfectus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxvii. Aurelianus. xxix.
 imperium adeptus, v. ānis & sex mensibus tenuit: uir industria militari excel-
 lentissimus. Expeditione in Danubiū suscepta Gotos magnis præliis strauit,
 ditionemque Romanā antiquis terminis statuit. Inde in orientem conuersus
 Zenobiam: quæ occiso Odenato marito suo Syriam receptā sibi uēdicabat/
 magis prælii terrore quam prælio in potestatem redegit. Tetricum i Gallia

*Ergo Tarachaconensis
 Orosius.*

minime sufficētem sustinere seditiones militum suorum: scribētēque etiam
me eripe his inuictē malis: ac per hoc proditorem exercitus sui sine labore su-
perauit. Sic orientis & aquilonis receptor magna gloria triumphauit. urbem
Romam muris firmiter cinxit.

De. ix. psecutione p̄ Aurelianū in christianos facta.

Quissime cum persecutionē aduersum christianos agi. ix. a Ne-
rone decerneret: fulmen ante eum magno pauore circūstātium
ruit. ac nō multo post ī itinere occisus est. Anno ab urbe cōdita
.M. xxxii. Tacitus .xxx. adeptus imperium .vi. mense occisus in
Ponto est. Post quem Florianus partem regni in sortem ferēs: tertio demū
mense apud Tharsum interfectus est. Anno ab urbe cōdita. M. xxxiii. Probus
.xxxi. regnum sortitus obtinuit annis sex & mensibus. iiii. Gallias iam dudum
a barbaris occupatas per multa & grauiā praelia deletis tandem hostibus ad
perfectum liberauit. Bella deīde ciuilia equidem plurimo sanguine duo gessit.
unū in oriente: quo Saturninum tyrānide subnixum oppressit. & cepit. aliud:
quo Proculum & Bonosum apud Agrippinam magnis praeliis superatos inter-
fecit. Ipse apud Syrmium in turre ferrata militari tumultu interfectus est.
Anno ab urbe condita. M. xxxix. Carus Narbonensis. xxxii. suscepit imperium
ac biēnio tenuit: Qui cum filios suos Charinum et Numerianum consortes
regni efficeret: bello Parthico: postquam duas nobilissimas Parthorū urbes
Cothem & Ctesiphontem cepit: super Tigridem in castris fulmine ictus ite-
riit. Numerianus: qui cū patre fuerat: rediēs fraude Apri soceri sui interfectus
est. Anno ab urbe condita. M. xli. Dioclitianus. xxxiii. ab exercitu imperator
electus annis uiginti fuit. Statimque ut potestatis copiam habuit: Aprū in-
terfectorem Numeriani manu sua interfecit. Charinum deinde: quē Carus
cæsarem in Dalmatia reliq̄rat: flagitiose uiuētē: difficillimo bello & maxio
labore superauit. Dehinc cum in Gallia Amādus & Aeliandus collecta ru-
sticanorū manu: quos Vacaudas uocabāt: p̄niciosos tumultus excitauissent:
Maximianum cognomento Herculum cæsarem fecit. misitque in Gallias:
Qui facile agrestium hoīnū imperitam & confusam manū militari uirtute
cōpescuit. Deinde Carausius quidam genere quidem infimus: sed consilio &
manu promptus: cum ad obseruanda oceani litora: quæ tunc Frāci & Saxōes
infestabant: positus: plus in perniciem: quam ī prouectum rei p̄blicæ ageret:
ereptam prædonibus prædam nulla ex parte restituendo dominis: sed sibi soli
uendicando accendens suspicionem: quia ipsos quoque hostes ad icursandos
fines artificis negligentia permetteret: quam ob rem est a Maximiano iussus
ocidi: purpuram sumpsit. ac Britannias occupauit. Igitur per oēs Romani

imperii fines subitarū turbationū fragores concreperunt: Carausio rebellāte in Britannia: Achilleo in Aegypto: cum & Aphricam Quinquegentiani infestarent: Narseus etiam rex Persarum orientem bello premeret. Hoc piculo itaque Dioclitianus permotus Maximianum Herculum ex cæsare fecit augustum: Constantium uero & Maximianum Galerium cæsares legit. Constantius Herculi Maximiani priuignam Theodoram accepit uxore: ex qua sex filios fratres Constantini sustulit. Carausius Britannia sibi per .vii. annos fortissime uendicata ac retenta: tandem fraude allecti socii sui interfectus ē. Allectus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit: quē Asclepiodotus præfectus prætorio oppressit. Britāniamque post .x. annos recepit. Constantius uero cæsar in Gallia prio prælio ab Alemānis pfligato exercitu suo uix ipse subreptus est. secūdo autem secuta est satis secunda uictoria . nam paucis horis. lx. M. Alemānoꝝ cæsa referunt. At Maximianus augustus Quinqgentianos i Aphrica pdomuit. Porro autē Dioclitianus Achilleū obsessum per octo menses apud Alexandria cepit & interfecit. Sed imoderata uictoria usus Alexādriam direptioni dedit. Aegyptum totā pscriptiōibus cædibusque foedauit . Præterea Galerius Maximianus cū duobus iam præliis aduersum Narseum conflixisset: tertio inter Gallienicum & Caras congressus & uictus amissis copiis ad Dioclitianum refugit. A quo arrogantissimæ exceptus ē ita ut per aliquot. M. passuum. purpuratus ante uehiculum eius cucurrisse referatur. Verūtamen hac contumelia: quasi cote usus est ad uirtutem. per quam detrita regii fastus rubigine: aciem mentis expedit. Itaque mox per Illyricū & Moesiā undique copias contraxit. raptimque i hostem reuersus Narseū magnis consiliis ac uiribus superauit . Extinctisque Persarum copiis/ ipsoque Narseo in fugam acto castra eius inuasit. uxores/sorores/liberosque cepit. immēsam uim Gazæ Persicæ diripuit. captiuos quamplurimos Persarū nobiliū abduxit. Reuersus in Mesopotamiam a Dioclitiano plurio honore susceptus est . Postea per eosdē duces strenue aduersus Carpos Basternasque pugnatū est. Sarmatas deide uicerunt. quorum copiosissimam captiuam multitudinē per Romanorum finium disperferunt præsidia.

Lxx. Alemānoꝝ i. Constantio cæsa.

Dioclitiani persecutio. x. loco post Neronē refertur.

i Nterea Dioclitianus i oriēte. Maximianus Hercules i occidēte uastari ecclesias. affligi interficique christianos. x. post Neronē loco præceperunt. Quæ persecutio omnibus fere antea actis diu/turnior atque imanior fuit. Nam per .x. annos icēdiis ecclesiarū. proscriptionibus innocentium. cædibus martyꝝ incessabiliter acta ē. Sequitur terræ motus in Syria: ex quo apud Tyꝝ & Sidonem passim labētibus testis

multa. M. hominum prostrata sunt. Secundo p̄secutionis anno Dioclitianus ab inuito exegit Maximiano: ut simul purpuram imperiumque deponerent: ac iunioribus in rem publicam substitutis ipsi in priuato ocio consenescerent. Itaque sub una die Dioclitianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum potestatem imperii simul cultūq̄ posuerunt. Galerius & Cōstantius augusti primum Romanum impiū in duas partes determinauerunt, Galerius Maximianus Illyricum Asyam & orientem, Constantius Italiam Aphricā & Gallias obtinuit. Sed Cōstantius uir tranquillissimus Gallia tātū Hispania que cōtentus Galerio in cæteris partibus cessit. Galerius duos cæsares legit: Maximum: quem in oriente constituit, & Seuerū: cui permisit Italiam: ipse i Illyrico constitutus. Constantius uero augustus summæ mansuetudinis & ciuilitatis in Britannia mortem obiit: qui Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit. Anno ab urbe cōdita. M. lxi. Constantinus. xxxiiii. gubernacula impij a Constantio patre suscepit: quæ uno & xxx. ānis felicissime tēuit. Occurritur mihi subito, & tripudius quibusdā insultatur. Eia inquit, tandem in foueas nostras diu expectate uenisti. Hic te decursurum opperiebamur, hic delapsum opprimimus, hic cōfusum teneamus. Sustinuimus te hæctenus artificiose quodam modo & callide fortuitas temporum mutationes christianorum ultionibus coaptantem. Interdū quē uerissimilium specie permoti: utpote homines ignari diuinorum secretorum timore palluimus. sed nunc euacuauit Maximianus noster omnem scænam fabulæ tuæ, nostræq̄ religiōis antiquatæ cōlūna iexpugnabilis fulsit. Per ānos .x. euersæ sunt ecclesiæ uestræ: ut tu fateris, dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto orbe christiani. Tenemus euidentis testimonium tuum: nullam superiorem p̄secutionem adeo uel grauem, uel diuturnam fuisse. Et tamen ecce inter tranquillissima temporum bona ipsorum quoque imperatorū: qui ista fecerunt, inuisitata felicitas, nulla domi fames, nulla pestilentia, nullū foris bellum nisi uoluntariū: quo exerceri uires, non periclitari queāt. Res præterea humano generi hucusque incognita: multorum simul regum paties cōfortiū, & magna cōcordia, potestasque communis, alias nūquā nisi nunc in cōmune p̄spiciens, deīde etiam: quod absque ulla hæctenus mortaliū noticia ē: ipatores illi maximi quippe & p̄secutores honore deposito, & assumpta quieti priuati: quod beatissimum homines & summum bonum uitæ bonæ iudicant, & hoc tunc uelut præmii loco auctores p̄secutionis adepti sunt: quādo accēsa p̄secutio medio sui tempore toto orbe sæuiebat. An etiam hanc beatitudinē illis tēporibus pœnaliter accidisse asseris, & nos hinc quoq̄ terrere moliris: Quibus humiliter responderim: me plurima cura pietatis accinctum cōmonere de ueris, non terrere de falsis. Decem p̄secutiones a Nerone usque ad Maximianū ecclesia christi passa est, Nouem: ut ego dixi ultiones: ut ipsi nō negāt.

CONSTANTIVS.

CONSTANTINVS. EX HE
LENA. CONCUBINA.

calamitatesque e uestigiis consecutæ sunt , nec in uerbo premor:utrū debitæ ultiones:an fortuitæ permutationes fuisse uideantur:quæ tamen meo suoque testimonio clades fuerunt. In decima hæsitatū putant miseri & cæci : non uidentes tanto eam ipsis fuisse grauiorem:quanto minus intellecta est . Impius enim flagellatur . & non sentit:quod cum expositum fuerit:inuiti licet ppter ipsam rerum fidem fatebuntur : quia ex illa Maximianæ persecutionis maxia punitione ista sunt uulnera:quibus etiam nunc isti dolent.& intātum dolent: ut etiam clament . nosque ad reclamandum laceſſant ſollicitos:feri: qualiter conticeſcant. In primo libello expositum a nobis est:Pompeium Trogum & Cornelium Tacitum commemorasse non plene quidem:noſtrū uero Moyſen etiam ipſorum testimonio fidelē fideliter ſufficiēterq̄ dixiſſe: Aegyptios & regem eorum : cum populum dei ſeruire itentum:& paratum deo ſuo/impediendæ deuotionis inſtinctu ad lutum paleasque reuocarent.x. acerbisſimis plagis fuiſſe uexatos. Deinde uiolentia malorum edomitos nō ſolum coegisſe feſtinantem,ſed etiā propriis ſuis argēteis & aureis uasīs accumulauisſe. Poſt uero oblitos plagæ ſuæ:& cupidos predæ indebitæ:iuidos etiā religiōis alienæ:dum innocentes auide perſecuntur:mari rubro ultimo receptos:oēs funditus interisſe. Quod ego nunc refero.ac renuntio.& ſi forte fide non acceptatum: exitu tamen probandum,quia hæc in figuram noſtri facta ſunt.

Hic dicitur:quod populus dei cū i Aegypto affligitur/decē plagis ꝑcuſſa ē Aegyptus.& populus chriſtianus dū.x.ꝑſecutiōibus a Romanis affligitur:x.plagas acceperunt.

Terque populus unius dei eſt . una populi utriusque cā. Subdita u fuit Iſraelitarum Synagoga Aegyptiis,ſubdita eſt chriſtianorū eccleſia Romanis. perſecuti ſunt Aegyptii Hebræos . perſecuti ſunt Romani chriſtianos . Decem ibi contradictiones aduerſus Moyſen.hic decem edicta aduerſus chriſtū. Diuerſæ ibi plagæ Aegyptiorū, diuerſæ hic calamitates Romanorum. Nam:ut etiā ipſas iter ſe plagas inq̄tū tamen figura formæ cōparari poteſt conferam : ibi prima habuit correptio ſanguinem uulgo:uel manasſe de puteis:uel in fluminibus cucurriſſe. hic priā ſub Nerōe exegit plaga: ut ubiq̄ moriētū ſanguis uel morbis in urbe correptus:uel bellis in orbe profuſus eſſet. Ibi ſequens plaga prodidit: perſtrepentes: ꝑſultantesque i penetralibus ranas inedia ꝑꝑemodum cauſam habitatoribus atque exilii fuiſſe. hic ſequēs ſub Domitiano poena ſimiliter oſtēdit : ſatellitū/ militumque eius improbis effrenatisque diſcurſibus: cruentiſſimi iuſſa ꝑꝑicipis exequetium ad inopiam pene omnes ciues Romanos adactos:exilioq̄ diſpſos. Ibi tertia uexatio habuit ſcinifices muſculas ſcilicet paruiffimas ac ſæuiſſimas : quæ mediis ſæpe æſtibus per loca ſqualida ſe coadunando ac uibrando

densata non nullo uolatu allabi solent. capillisque hominum ac pecudum setis cum urente mor su interseri. hic itidem tertia sub Traiano plaga Iudæos excitauit: qui cum antea ubique dispersi ita: iam quasi non essent: quiescerent: repentino omnes calore permoti in ipsos: inter quos erant: toto orbe sæuierunt absque magnis multarum urbium ruinis: quas crebri terræ motus iisdem temporibus subruerunt. Ibi in quarta plaga muscæ caninæ fuerunt: re uera alumnae putredinis/uermiumque matres. hic itidem quarta sub Marco Antonio plaga lues plurimis infusa prouinciis Italiam quoque cum urbe Roma uniuersa/exercitūque Romanum per longinquos limites & diuersa byberna dispersum in mortem dissolutum putredine simul ac uermibus dedit. Ibi quinta correptio pecorum ac iumentorum repentino interitu expleta est. Hic similiter quinta ultione sub persecutore Seuero creberrimis ciuilibus bellis propria uiscera & adiumenta rei publicæ: hoc est plebes prouinciarum & legiones militum comminutæ sunt. Ibi sexta uexatio intulit uescas efferuescentes ulceraque manantia. hic æque sexta punitio: quæ post Maximini persecutionem fuit: quæ specialiter episcopos clericos ommissa turba populari: hoc est ecclesiarum primates trucidari imperauerat: intumescens crebro ira atque inuidia/ non per uulgi cædem. sed per uulnera mortesque principum ac potentium exaltata. est. Ibi septima plaga numeratur coacto aere grando. profusaque hominibus iumentisque ac satis exitio fuit. hic similiter. vii. plaga sub Gallo & Volusiano: qui persecutori Decio mox interfecto successerant plaga extitit corrupto aere pestis infusa: quæ per omnia Romani regni ab oriente in occidentem spatia cum omni prope modum genus hominum & pecudum neci dedit: tum etiam corruptis lacus. infecit pabula tabo. Ibi octauam Aegypti contritionem fecere excitatae undique locustæ tenentes ac terentes tegentesque omnia. hic. viii. æque subuersionem Romani orbis excitatae undique intulere gentes: quæ cædibus atque incendiis cunctas prouincias deleuerunt. Ibi nona turbatio diurnas & crassas ac penetrabiles tenebras habuit: plus omnino periculi comminata/ quam fecit. hic itidem. ix. correptio fuit: cum Aureliano persecutionem decernenti diris turbinibus terribile ac triste fulmen sub ipsius pedibus ruit: ostendens: quid: cum ultio talis exigeretur: tantus posset ultor: nisi & clemens esset & patiens: quæquam intra sex abhinc menses succidui tres impatores: hoc est Aurelianus/ Tacitus/ & Florianus diuersis causis interfecti sunt. Ibi postremo. x. plaga: quæ & nouissima omnium fuit: interfectio filiorum: quos primos quique genuerant. hic nihilominus. x. id est nouissima poena omnium idolorum perditio est: quæ primitus facta in primis amabant. Ibi rex potentiam dei sensit. probauit. & timuit. ac per hoc populum dei liberum abire permisit. ibi nunquam populus dei postea ad seruitutem retractus. hic nunquam populus dei ad idolatriam coactus est. Ibi Aegyptiorum uasa preciosa Hebræis tradita sunt. hic in ecclesias christianorum

7
præcipua paganorum templa cesserunt. Sane illud: ut dixi denūtiandū puto: quia sicut Aegyptiis post has. x. plagas dimissos Hebræos p̄sequi molietibus irruit per superinductum mare æterna perditio: ita & nos libere quidem peregrinantes superuentura quandoque persecutio gentilium manet: donec mare rubrum: hoc est ignem iudicii ipso domino nostro Iesu christo duce & iudice transeamus. Hi uero in quos Aegyptiorum forma transfunditur: ad tempus potestate permessa sæuientes grauissimis quidē permissu dei christianos cruciatibus persequuntur. ueruntamen iidem omnes inimici christi cum rege suo anticristo accepto signo ignis æterni: in quem magna impediēte caligine dū non uidetur intrant: perpetuam perditionem immortalibus arsuris suppliciis sortientur. Igitur mortuo: ut dixi: Constātio in Britānia Cōstātinus impator est creatus primus imperatorū christianus: excepto Philippo: q̄ christianus annis admodum paucissimis ad hoc tantum constitutus fuisse mihi uisus ē: ut. M. Romæ annus christo potius: quam idolis dicaretur. A Cōstātino autē semper omnes christiani imperatores usq̄ in hodiernum diem creati sunt: excepto Iuliano: quem impia: ut aiunt: machinātem: exitialis uita deseruit. Hæc est lenta illorum paganorum pœna. sed certa. Hinc sani insaniunt. hinc non uulnerati compunguntur. hinc ridentes gemunt. hinc uiuentes deficiūt. hic secreto excruciantur: quos nemo persequitur. hinc iam paucissimi remāserūt: qui nunquam aliquo persequente puniti sunt. uerūtamen qualis tūc p̄sequtores illos: de quorum ipunitate nō solum gloriari: sed etiam insultare conātur: finis mansit/ expedit. Constantino in Galliis strenuissime rē publicā procurante prætoriani milites Romæ Maxentium filiū Herculi: qui priuatus in Lucania morabatur: augustum nūcupauerunt. Maximianus Herculus iā ex augusto priuatus: & adhuc publicus persecutor: occasione filii sollicitatus: qui imperiū abiecerat: arripuit tyrannidem. Galerius augustus Seuerum cæsare aduersus Maxentium Romam mittit cū exercitu. Seuerus cū urbē obsideret militū suorum scelere desertus & proditus: atque ex eo fugiens Rauennæ interfectus est. Herculus persecutor & ex augusto tyrannus confirmatum iam in impio filium ueste ac potestate regia spoliare conatus ē. Cōuiciis autē ac tumultibus militum palam conterritus in Galliam prouectus est: ut Cōstantino genero æque dolis iunctus auferret imperium. sed per filiam deprehensus & pditus: deinde in fugam uersus Massiliæ oppressus & interfectus est. Porro Galerius occiso Seuero Lycinium imperatorem creauit. Cumque persecutionem a Dioclitiano & Maximiano missam ipse atrocioribus edictis accumulauisset: ac postquam per annos. x. omni genere hominū exhauit puicias: putrefacto itrosum pectore & uitalibus dissolutis: cum ultra horrorem hūanæ miseræ etiā uermes eructaret: medicique ultra iam fetorē non ferentes crebro iussu eius occiderentur: a quodam medico constantiam ex desperatione sumente

Constantin^{us} imp^{er}o Christi
ann^o prim^o.
Cuz Philippus imp^{er}o. p. 72

inreptus iram dei esse poenam suam: atque a medicis ideo non posse curari:
edictis late missis christianos de exiliis reuocauit. Ipse autem cruciatus non su-
stinens: uero uitae suae attulit. Ita tunc res publica sub nouis. iiii. principibus fuit:
Constantino & Maxentio filiis augustorum / Lycinio autem & Maximino
hominibus nouis. Constantinus pacem ecclesiis post. x. annos: quae a persecuto-
ribus uexabantur / indulgit. deinde inter Constantinum & Maxentium bellum
ciuile exortum est. Maxentius saepe multis praeliis fatigatus ad pote Miluium
ultimo uictus & interfectus est. Maximinus persecutiois christianorum icetor.
executorque infestissimus apud Tharsum: dum ciuile bellum contra Lycinium
disponit: iteriit. Lycinius repentina rabie suscitatus omnes christianos e palatio
suo iussit expelli. Mox bellum inter Lycinium ipsum & Constantinum efferbuit.
sed Constantinus Lycinium sororis suae uirum in Pannonia primum uicit. deinde
apud Ciualas oppressit. Vniuersaque Graecia potitus Lycinium crebris bellis
terra marique assurgentem & repressum tandem ad deditioem coegit. sed
Herculii Maximiani soceri sui motus exemplo: ne iterum depositam purpuram
in perniciem rei publicae sumeret: priuatum iussit occidi: cum omnibus iam
ministris nefariae persecutionis extinctis: hunc quoque in quantum exercere
potuit: persecutorem digna punitio flagitaret. Constantini filii Crispus & Co-
stantinus & Lycinius adulescentes Lycinii augusti filius: Constantini autem ex sorore
nepos: caesares sunt creati. His diebus Arrius Alexandrinae urbis presbyter a
ueritate fidei catholicae deuians: exitiale plurimis dogma constituit: Qui pri-
mum: simul ut Alexandriae / uel notus / uel notatus inter confusos uulgo sectato-
res / infectatoresque factus est: ab Alexandro eiusdem urbis tunc episcopo pulsus
ecclesia est. Cumque homines: quos in errorem seduxerat etiam in seditionem
excitaret: apud Niceam urbem Bithyniae conuentus .cccxxviii. episcoporum
factus est: per quos Arrianum dogma exitiale & miserum est euidentissime
deprebensum palam proditum / ac reprobatum est. Sed inter haec latet causa:
cur uindictam gladium & destinatam in impios punitioem Constantinus im-
perator etiam in proprios egit affectus. Nam Crispum filium suum & Lycinium
filium sororis suae interfecit. Praeterea multas gentes diuersis praeliis subegit.
Urbem nomine suo / Romanorum regum uel primus uel solus instituit: Quae
sola expertis idolorum ad hoc breuissimo tempore condita a christiano imperatore
proiecta est: ut sola Romae tot saeculis miseris que proiecta: forma & potentia
merito possit aequari. Tum deinde primus Constantinus iusto ordine & pio
uice uertit edicto. siquidem statuit citra ullam hominum caedem paganorum templa claudi.

Hic Constantinus imperator iubet templa claudi.

Constantinopolis.

7
m Ox Gotorū fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarici
soli sinu: hoc est in Sarmatay regione deleuit. Calocherum quen
daz in Cypro aspirantem nouis rebus oppressit. tricennialibus suis
Dalmatium cæsareꝝ legit. Cumque bellum in Persas moliretur
in uilla publica iuxta Nicomediaꝝ: dispositam bene rez publicam filiis tradens:
diem obiit. Anno ab urbe condita. M. lxxx. ii. Constantius. xxx. v. cum Con
stantino & Constante fratribus suis adeptus imperiū. xx. iiii. annis tenuit. Fuit
autem inter successores Constantini & Dalmatius cæsar fratris filius. sed con
tinuo militari factione deceptus est. Interea maligna semper aduersus deū uerꝝ
insectatio diaboli: quæ ab initio mundi usque ad nunc a sincero tramite fidei
religionisque infusus erroruz nebulis lubrica hominū corda perturbat: postquā
christianis ipatoribus summā regię potestatis in meliora uertentibus ecclesiā
christi zelo idolatriæ persequi destitit: aliud machinamentū: quo per eosdeꝝ
christianos impatores christi ecclesiam uexaret: iuenit. Fit igitur Arrio noui
erroris auctori cæterisque discipulis ipsius ad familiaritatem Cōstātiū impato
ris promptus aditus & facilis uia. suadetur Constantio: ut quosdā i deo gradus
credat. & qui per ianuam ab errore idolatriæ fuerat egressus: reuersus in sinum
eiusdē i deo deos quærit. & tāquā p pseudotyꝝ inducitur. Peruerso igitur zelo
potestas armatur illusa. & sub noīne pietatis uis persecutionis agitur. De noui
nominis electione contenditur: ut Arrianoruz potius ecclesiæ: quā catholicoruz
sint. Sequitur terræ motus horribilis: qui plurimas orientis urbes solo strauit.
Constantius dum Constantem fratrem bello insectatur: incauta petulantia pi
culis sese offerens a ducibus eius occisus ē. Cōstans aduersus Persas & Saporē
qui Mesopotamiam uastauerat: ix. præliis parum prospere decertauit. Seditōe
nouissime atque intemperantia militum nocte adoriri pugnam coactus: pa
tratam pene uictoriam insuper uictus amisit. Postquam se Cōstās intolerādis
uitiis dedisset: ac poēna prouincialium fauorem militum cōpararet: Magnētii
dolis in oppido cui Helena nomen est in proximo Hispaniæ: interfectus est.
Magnentius enim apud Augustudunū arripuit imperium: quod continuo per
Galliā & Aphricam Italiamque porrexit. In Illyrico autē Veteranionē ætate
grandæuum imperatorē sibi milites creauerunt: uirum natura simplicem/ cun
ctisque iocūdum: sed qui ne prima quidem unquam litterarum elementa didi
cisset. Ita cūq̄ primas litteras litterarumque syllabas imperator senex iterdum
inuitus meditaretur: a Constantio: qui tunc i Magnentium ultione fratris ac
census bellū parabat: deponere iussus imperium: abiiciens cū litteris purpuras:
cōtentusque priuatis feriis: palatiū simul scholāque dimisit. Nepotianus deide
Romæ Constantini sororis filius: gladiatorum manu fretus inuasit imperiū:
qui deinde cum improbus ac per hoc inuisus cunctis esset. a Magnentianis du
cibus oppressus est. Sequitur bellū illud horribile inter Cōstātiū Magnētiiq̄

Ubi motus Constantianus.

Exitus Constantij.

Exitus Constantis.

*Mursiam nunc
ponte d'Essech*

apud Nursiam urbem gestum: in quo multa Romanorum uirium profligatio etiam in posterum nocuit. Magnentius tamen uictus aufugit, ac non multo post apud Lugdunum propria se manu interfecit. Decentius quoque frater eiusdem: quem caesarem Gallis praefecerat: apud Senonas laqueo uitam finiuit. Constantius continuo Gallum patrum filium caesarem legit: quem rursus crudeliter ac tyrannice agentem paulo postquam creauerat: occidit. Siluanum quoque per Gallias rebus nouis inbiantem mature circūueniendum opprimendumque curauit. Igitur Siluano interfecto Iulianum patrualem suum Galli fratrem caesarem creatum misit ad Gallias. Itaque Iulianus caesarem euersas oppressasque ab hostibus Gallias strenuissime in integrum restituit. Alemanorum paruis copiis magnam multitudinem fudit. Rheno Germanos reuinxit. His elatus successibus fastidium usurpauit augusti. & mox Italiam Illyricumque per uades Constantium Parthicis praeliis occupatum regni parte priuauit. Constantius Iuliani scelere coperto: dimissa expeditione Parthorum: dum ad civile bellum reuertitur: in itinere inter Ciliciam Cappadociamque defunctus est. Ita ille: qui discissa pace & unitate fidei catholicae christianos aduersus christianos armans civili: ut ita dicam: bello ecclesiae membra dilacerauerat: totum inquietum tempus impii sui molestumque spatium uitae suae bellis civilibus etiam per propinquos & consanguineos excitationis exercuit: exegit: expendit. Anno ab urbe condita. M. c. xvi. Iulianus iam dudum caesarem post autem. xxx. vi. ab augusti regno potitus anno uno & mensibus octo imperii summam solus obtinuit. christianam religionem arte potius: quam potestate infectatus: ut negaretur fides christi & idolorum cultus susciperetur: honoribus magnis prouocare: quam tormentis cogere studuit. Aperto tamen praecipit edito: ne quis christianus docendorum liberalium studiorum professor esset. Sed tamen sicut a maioribus nostris compertum habemus: omnes ubique prope modum praecipiti condiciones amplexati officium: quam fidem deserere maluerunt. Iulianus autem bellum aduersus Parthos parans cum Romanas uires contractas undique ad destinatam secum retraheret perditionem: christianorum sanguinem diis suis uouit: palam persecuturus ecclesias: si uictoriam potuisset adipisci. Nam & amphitheatrum Hierosolymis extrui iussit: in quo reuersus a Parthis episcopos/monachos/ omnesque eius loci sanctos bestiis etiam arte sauioribus obiceret. spectaretque laniandos. Itaque postquam a Ctesiphonte castra mouit: dolo cuiusdam transfugae in deserta perductus: cum uisitis & ardore solis atque insuper labore harenarum confectus periret exercitus: imperator tanto rerum periculo anxius: dum per uasta deserti incautius euagatur: ab obuiis quodam hostium equite conto ictus interiit. Sic misericors deus impia consilia impii morte dissoluit. Anno ab urbe condita. M. lxxx. vii. Iouinianus. xxx. vii. imperator in summo rerum discrimine ab exercitu creatus: cum & locorum iniquitate captus: & hostibus circumseptus nullam euadendi facultatem nancisceretur: foedus cum

7
Sapore rege Persarum: & si parum: putant: dignum satis tamen necessarium
pepigit: quippe ut tutum & incolumen Romanum exercitum non solum ab
incurſu hostium: uerum etiam a locorū periculo liberaret. Nisibiæ oppidum
& partem superioris Mesopotamiæ Persis concessit. Inde dū Illyricū rediens
per Galatiam iter agit: cum ī cubiculum quoddā nouū sese cubitū recepisset:
calore prunarum & nidore parietum nuper calce illitorum aggrauatus & suf-
focatus octauo demū mense quam imperare cœperat: uitam finiuit. Anno
ab urbe cōdita. M. lxxxviii. Valētinianus. xxx. viii. apud Niceā cōsensu militū
imperator creatus ē. mansitque in eo annis. xi: Qui cū christianus integra fide
sacramentū militiæ gereret: & sub Iuliano augusto tribunus scutariorū iussus
ab imperatore sacrilego aut imolare idolis: aut militia excedere: fideliter sciens
& grauiora dei esse iudicia & meliora promissa: sponte discessit. Ita parua iter-
iecta mora: Iuliano interfecto: ac mox Iouiniano mortuo: qui pro christi noīe
amiserat tribunatum: retribuente christo ī locum persecutoris sui accepit im-
perium: qui postea fratrem suū Valentē participē fecit imperii. & Procopiū
tyrānū pluresq̄ postea satellites eius occidit. Terræ motus p̄ totū terrarū orbē
factus ita turbatū quoque pelagus excussit: ut per uicinas terrarum capestriū
partes refuso mari plurimæ insularum urbes concussæ & subrutæ perisse referā-
tur. Valens ab Eudoxio episcopo Arriani dogmatis assertore & baptizatus &
persuasus in sæuissimā hæresim declinavit. sed malignam insecutionē diu textit.
nec uoluntati potestati admiscuit: quoad uiuētis fratris auctoritate cōpressus
est. Contemplabatur enim de eo quantam uim in ulciscenda fide imperator
posset exerere: qui tantam constantiā pro retinenda quondā miles habuisset.
Hōrū anno imperii tertio Gratianus Valētiniani filius imperator est factus.
Eodem āno apud Atrebatas uera lana de nubibus pluuiæ mista defluxit. Præ-
terea Athanaricus rex Gotorū christianos gēte sua crudelissime persecutus
plurimos barbarorum ob fidem interfectos ad coronā martyrii sublimauit:
quorum tamen plurimi in Romanum solum non trepidi: uelut ad hostes: sed
certi: quod ad fratres: pro christi confessione fugerūt. Valentinianus Saxonū
gentem in oceani litoribus & paludibus inuisitā uirtute atque agilitate ter-
ribilem: periculosam Romanis finibus: eruptionē magna mole meditante: in
ipsis Francoꝝ finibus oppressit. Burgundionum quoque nouorū hostiū nouū
nomen: qui plus quā. lxxx. M. ut ferunt armatorū ripæ Rheni fluminis insede-
runt. hos quondā subacta interiore Germania a Druso & Tiberio adoptiuis
filiis Cæsaris Augusti p̄ castra dispositos aiunt ī magnā coaluisse gentē: atque
ita etiam nomē ex ope præsumpsisse: q̄ crebra per limitē habitacula cōstitu-
ta burgos uulgo uocant. eorūq̄ eē præualidā & p̄niciosam manū Galliæ hodie
que testes sunt: in quibus præsumpta possessione consistunt: quāuis prouidentia
dei oēs christiani mō facti catholica fide nostrisque clericis: quibus obediret:

receptis blande/manuete innocenteque uiuant: non quasi cum subiectis Gallis: sed uere cum fratribus christianis. Anno aut. xi. imperii sui Valentinianus cum Sarmatae gentes sese per Pannonias diffudissent: easque uastarent: bellum in eos parat: apud Brigitione oppidum subita effusione sanguinis: quod graece apoplexis uocatur: suffocatus. & mortuus est. Post quem Gratianus filius eius occidens imperium tenuit: Valente patruo in orientis partibus constituto. Valentinianus etiam fratrem suum paruum admodum socium creauit ipsi. Anno ab urbe condita. M. .c. .xx. .viii. Valens. xxx. ix. imperium. iiii. annis Valentiniano mortuo tenuit: qui solus cum impie ageret: & posset erubescere: ilico ueluti effrenata liber audacia legem dedit: ut monachi: hoc est christiani: qui ad unum fidei opus dimissa saecularium rerum multimoda actione se redegerant: ad militiam cogentur. Vastas illas tunc Aegypti solitudines/harenasque diffusas: quas propter siti ac sterilitatem periculosissimamque serpentum abundantiam conuersatio humana non nosset: magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Huc tribuni & milites missi: qui sanctos/ac ueros milites dei alio nomine persecutionis abstraherent: interfecerunt ibi agmina multa sanctorum. Quae autem per diuersas ubique provincias his similibusque iussis aduersus ecclesias catholicas & rectae fidei populos gesta sunt: satis significatum ipsa reticendi electione sufficiat. Interea in Aethiopia partibus Firmus sese excitis Maurorum gentibus regem constituens: Aethiopia Mauritaniaque uastauit. Caesarea urbem nobilissimam Mauritaniae dolo captam: deinde caedibus incendiisque completam barbaris in praedam dedit. Igitur comes Theodosius Theodosii: qui post imperio praefuit: pater Valente missus effusas Maurorum gentes multis praeliis fregit. ipsumque Firmum afflictum & oppressum coegit ad mortem. Post cum experientissima prouidentia totam cum Mauritania Aethiopia meliorem pristinis legibus reddidisset: instigante & obrepente inuidia iussus interfici: apud Carthaginem baptizari in remissionem peccatorum praepauit. At postquam sacramentum christi: quod quaesierat: assecutus est: post gloriosam saeculi uitam: etiam de uitae aeternitate securus: percussori iugulum ultro praebuit. Gratianus interea imperator admodum iuuenis cum inestimabilem multitudinem hostium Romanis infusam finibus cerneret: fretus christi potentia longe impar militum numero sese in hostem dedit. & continuo apud Argemariam oppidum Galliarum formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plus quam .xxx. M. Alemanorum minimo Romanorum detrimento in eo praelio interfecta narrantur. Tertio. x. autem anno imperii Valentis: hoc est paruo tempore postea quam Valens per totum orientem ecclesiarum lacerationes sanctorumque caedes egerat: radix illa miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germiauit. Siquidem genus Hunnorum diu inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gotos. eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Goti transito Danubio fugientes a Valente sine ulla foederis pactione suscepti ne arma quidem

quo tutius barbarts crederetur tradidere Romanis. Deinde ppter intolerabile avariciam maximi ducis fame & iniuriis adacti in arma surgentes: uicto Valentis exercitu per Thraciam sese miscentes simul omnia caedibus / incendiis / rapinisque fuderunt. Valens egressus de Antiochia : cum ultima infelicis belli sorte traheretur: sera peccati maximi poenitentia stimulatus episcopos caeterosque sanctos reuocari de exiliis imperauit. Itaque. xv. imperii sui ano lacrimali illud bellum in Thracia cum Gotis ia tunc exercitatione uirium / rerumq; abundantia instructissimis gessit: ubi primo statim impetu Gotoꝝ pturbatae Romanoꝝ equitu turmae nuda peditu deseruere praesidia. Mox legioes pedituz undique equitatu hostium cictae: ac primum nubibus sagittaru obrutae: deinde cuz amentes metu sparsiz per deuia cogeretur: funditus caesa / gladiis insequantu / contisque perierunt. Ipse imperator cum sagitta sautius / uersusque in fuga aegre in cuiusdam uillulae casam deportatus lateret: ab insequentibus hostibus deprehensus: subiecto igne consumptus est. & quo magis testimoniū punitiois eius: & diuinæ indignationis terribili posteris esset exemplo: etiam communi caruit sepultura. Consoletur se & in hoc solo puicacia / miseriaq; gentiliu : qa teporibus & regibus christianis tantae simul congestae clades pressam rei publicae onera uere ceruicē. euerse prouinciae. deletus exercitus. imperator incesus. Magnum reuera hoc est ad nostrum dolore. magisque miserum: quo magis nouuz. Sed quid hoc ad consolationem proficit paganorum: qui palam peruidet & in his quoque persecutore ecclesiarū fuisse punitum? Vnus deus unā fidem tradidit. unā ecclesia toto orbe diffudit. hanc aspicit. hanc diligit. hanc defendit. Quolibet se quisque noie tegat: si huic non sociatur alienus: si hanc impugnat: inimicus est. Consoletur se gentiles in quantum uolunt Iudaeoz hæreticoꝝq; suppliciis. tantu & unū deum esse : & eundem personaru acceptorem non esse uel ex hac potissimum Valentis extincti probatione fateantur. Gotoi atea per legatos supplices poposcerunt: ut illis episcopi: a quibus christianae fidei regulam disceret: mitterentur. Valens imperator exitiabili prauitate detentus doctores Arriani dogmatis misit. Gotoi primae fidei rudimentum quod acceperunt tenuerunt. Valens catholicae fidei norma: qua prius habuerat derelinquens: peruerso Arrianorum dogmati sese illexit. Itaque iusto dei iudicio ipsi eu uiuū incenderunt: qui ppter eu etiam mortui uitio erroris arsurū sunt. Anno ab urbe condita .M.c.xxx.ii. Gratianus. xl. ab Augusto post mortē Valentis sex annis imperiū tenuit: quis ia dudū antea cū patruo Valente & cū Valentiniano fratre regnaret. qui cum afflictum ac pene collapsum rei publicae statum uideret: eadem puisione: qua quondā legerat Nerua Hispanū uirū Traianū: per quē res publica reparata ē: legit & ipse Theodosiū aequae Hispanum uirum. & restituendae rei publicae necessitate apud Syrmū purpurā induit. oriētisq; & Thraciae simul praefecit ipso hoc perfectiore iudicio: quia cū in omnibus humanae uitae uirtutibus iste par

fuert: in fidei sacramento religionisque cultu sine ulla cōparatione præcessit. Siquidem ille persecutor. hic propagator ecclesiæ. Ita illi ne unus qdē proprius filius: quo successore gauderet indultus est. huius autem orienti simul atq̄ occidenti per succiduas usque ad nunc generationes: gloriosa propago domiatur.

Creatus imperator Theodosius a Gratiano Cōstātinopoli intravit uictor.

i
Taque Theodosius afflictā rem publicāz ira dei reparandā credidit misericordia illius. omnēque fiduciā sui ad opē christi cōferēs maximas illas Scythicas gētes / formidatasq̄ cūctis maioribus: Alexandro quoque illi Magno: sicut Pōpeius. Corneliusque testati sunt: euitatas: nunc aut extincto Romano exercitu: Romanis equis armisque instructissimas: hoc est Alanos / Hunnos / & Gotos icūtāter aggressus: magnis multisque præliis uicit. Urbē Constantinopolim uictor intravit. & ne paruā Romani exercitus manū assidue bellādo deterreret: foedus cum Athanarico Gotorum rege percussit. Athanaricus autem continuo ut Constantinopolim uenit: diē obiit. Vniuersæ Gotorū gentes: rege defuncto aspicientes uirtutē benignitatemque Theodosii Romano sese imperio dediderunt. In his etiā diebus Persæ: qui Iuliano interfecto / aliisque imperatoribus sæpe uictis: nunc etiā Valente in fugam acto recētissimæ uictoriæ fatietatē cruda insultatione ructabant: ultro Cōstantinopoliz ad Theodosium misere legatos: pacē suppliciter postulantes. Idemque tunc foedus est: quo uniuersus oriens usque ad nunc tranquillissime fruitur. Interea cum Theodosius in oriente subactis barbarorū gentibus Thracias tandem ab hoste liberat reddidisset: & Arcadium filiū suum consortem fecisset imperii: Maximus uir quidē strenuus & p̄bus atque augusto dignus: nisi cōtra sacramenti fidē per tyrannidem emerisset: in Britannia inuitus propemodum ab exercitu imperator creatus in Galliā transiit: ubi Gratianū augustum subita incursione perterritū: atq̄ in Italiā transire meditantē dolis circūuētū interfecit. fratremq̄ eius Valentinianū augustū Italia expulit. Valentinianus in orientem fugiens a Theodosio paterna pietate susceptus: mox etiā impio restitutus ē.

n
Nno ab urbe cōdita millesimo centesimo tricesimo octauo Theodosius quadragesimus primus interfecto a Maximo Gratiano impiuz Romani orbis obtinuit. mansitque in eo annis undecim: cum iam in orientis partibus sex ānis Gratiano uiuēte regnasset. Itaque iustis necessariisque causis ad bellū ciuile permotus: cum e duobus augustis fratribus & ultionem unius interfecti sanguis exigeret: & restitutionē miseria alterius exultantis oraret: posuit i deo spē suā. seseque aduersus Maximū tyrannū sola fide maior. naz longe minor erat uniuersā apparatus bellici cōparatione: pripuit. Aquileiæ

7

tunc Maximus uictoriae suae spectator isederat. Andragatius uero comes eius summam belli administrabat: qui cum largissimis militum copiis/ ipsaque magnarum copiarum fortitudine/praeexcellente consilio omnes incredibiliter alpium ac fluminum aditus comunisset: ineffabili iudicio dei nauali expeditione dum incautum hostem praueire & obruere parat: sponte eadem: quae obstruxerat claustra: deseruit. Ita Theodosius nemine sentiente: ut non dica repugnante: uacuas transmisit alpes, atque Aquileiam improuisus adueniens hostem illum magnam Maximum trucem/ & ab immanissimis quoque Germanorum gentibus tributa/ac stipendia solo terrore nois exigentem sine dolo & controuersia clausit. cepit. & occidit. Valentinianus recepta Italia potitus impio est. Andragatius comes cognita Maximi nece precipite sese e nauis in undas dedit. ac suffocatus est. Theodosius incruentam uictoriam deo procurante suscepit. Ecce regibus & temporibus christianis qualiter bella ciuilia cum uitari nequeunt: transiguntur. Ad uictoriae peruentum est. irrupta est ciuitas. correptus tyrannus. & hoc patet est. Ecce a parte alia uictus hostilis exercitus: atque ipso tyranno truculentior comes tyranni ad mortem coactus. tanta dissolutae elusaeque insidiae. tanti apparatus exinaniti sunt. & tamen nullus dolos struxit. nullus acie disposuit. postremo nullus scilicet gladium de uagina extulit. Formidolosissimum bellum sine sanguine usque ad uictoriam/ & in uictoria duorum morte confectum est. Et ne hoc quisquam casu factum putet: quo magis potentia dei: qua dispensantur & iudicantur uniuersa: propalato sui testimonio declarat: obstrepentium mentes uel ad confusionem: uel ad fidem cogat. dico rem ignotam omnibus. & omnibus notam. Post hoc bellum quo Maximus interfectus est: multa utique: sicut omnes recognoscimus: Theodosium filiumque eius Honorium usque ad nunc externa bella & ciuilia consecuta sunt. & tamen omnia pene usque in hodiernum diem equidem cum fructu simplicis sanctaeque uictoriae uel nullo: uel minimo sanguine quieuerunt. Igitur Valentinianus iunior regno restitutus: extincto Maximo: eiusque filio uictore: quem imperatorem Gallis Maximus relinquens praefecerat: ipse in Galliam transiit: ubi cum tranquilla rei publicae in pace ageret: apud Viennam dolo Arbogastis comitis sui: ut ferunt: strangulatus: atque ut uoluntariam sibi consciuisse mortem putaretur: laqueo suspensus est.

Arbogastes Valentiniano imperatore occiso statim Eugenium tyrannum fecit imperatorem.

Ortuus Valentiniano Augusto arbogastes Eugenium tyrannum mox
m creare ausus est. Legitque hominem: cui titulum imperatoris imponeret: ipse
acturus imperium uir barbarus: animo/ consilio/ manu/ audacia/ potentiaque
nimius. contraxitque undique innumeras iuictasque copias uel Romanorum praesidiis:
uel auxiliis barbarorum: alibi potestate: alibi cognatione subnixus. Historiarum notam
etiam oculis plurimorum: quam melius: quam spectare: mouerunt. Dilatari non opus
est uerbis: potentia dei non fiducia hominis uictorem semper extitisse Theodosium.

Arbogastes iste præcipuū in utroque documētū ē: qui & tunc: cū Theodosio paruit: tantis instructū præsiidiis Maximum ipse minimus cepit: & nunc cum aduersus eundē Theodosium collectis Galloꝝ Frācorumq̃ uiribus exūdauit: nixus etiaꝝ præcipuo cultu idoloz̃ magna tamē facilitate succubuit. Eugenius atq̃ Arbogastes instructas acies cāpis expedierant. arta alpiū latera atque inuitabiles transitus præmissis callide insidiis occuparant: ut etiam si nūero ac uiribus impares forent: sola tamē belli dispositione uictores. At uero Theodosius ī summis alpibus cōstitutus: exps cibi ac somni: sciēs quod destitutus suis: nesciens: quod clausus alienis: dominū christū solus solū: qui posset oia: corpore humi fusus: mente coelo fixus orabat. Debinc postq̃ insomnē noctem precuz̃ continuatione transegit. & testes p̃pmodū: quas in precium præsiidii coelestis appenderat: lacrimaz̃ lacunas reliqt. fiducialiter arma corripuit solus. Sciēs uero se esse non solū signo crucis tuendū: sed & uictoriam adeptuz̃: signo crucis se muniens signū uictoriæ dedit. ac se in bellum etiā: si nemo sequeretur: uictor futurus imisit. Prima salutis uia extitit Arbitio hostiliū partium comes: q̃ cū ignaz̃ impatorē circūpositis excepisset insidiis: cōuersus ad reuerentiā præsentis augusti nō solum piculo liberauit. uerz̃ etiā instruxit auxilio. At ubi ad cōtigua imiscendæ pugnæ spatia peruentū est: cōtinuo magnus ille & ineffabilis turbo uentoz̃ in ora hostiū ruit. Ferebātur p̃ aerē spicula missa nostroz̃. atque ultra mensurā humani iactus p̃ magnū inane portata nusquā propemodum cadere prius quā impingerent: sinebantur. Porro aut̃ turbo continuus ora pectoraque hostiū nunc illis grauiter scutis euerberabat. nūc ipressis ptinaciter obstructa claudebat. nūc auulsis uiolenter destituta nudabat. nūc oppositis iugiter ī terga trudebat. tela etiā: quæ ipsi uehementer intorserant: excepta uentis/impetu supi nata: ac retrorsuz̃ coacta ipsos infeliciter configebant. Prospexit sibi humanæ cōsciētiaꝝ pauor. Nā cōtinuo sese parua suor̃ manu fusa uictori Theodosio hostilis strauit exercitus.

Eugenius tyrannus captus est. & occisus.

Vgenius captus atque iterfectus ē. Arbogastes sua se manu perculit.
e Ita & hic duoz̃ sanguie bellū ciuile restinctū ē absque illis. x. M. Go
toꝝ: quos præmissos a Theodosio Arbogastes delesse funditus fert: quos utique perdidisse lucrū. & uinci uincere fuit. Nō insulto obtrectatoribus nostris. Vnū aliquod ab initio urbis cōditæ bellū p̃ferant: tam pia necessitate susceptum: tā diuina felicitate confectū: tā clementi benignitate sopitū: ubi nec pugna grauē cædem: nec uictoria cruentā exegerit ultionē. & fortasse cōcedā: ut non hæc fidei christiani ducis concessa uideantur: quibus ego hoc testimoio non laborem: q̃do unus ex ipsis poeta q̃dē eximius: sed paganus puicacissimus huiusmōi uersibus & deo & homini testimoniū tulit: quibus ait. Omnium dilecte

7
deo tibi militat æther, & cōiurati ueniunt ad classica uēti. Ita coelitus iudicatū ē iter partē et sine præsidio hoīuz; de solo deo hūiliter sperantē; & partē arrogā-
tissime de uiribus suis & de idolis præsumētē. Theodosius autē composita tran-
quillataq; re publica apud Mediolanū cōstitutus diē obiit.

Arcadius & Honorius regnū ip̄ii Romani susceperūt.

Nno ab urbe cōdita. M. c. xl. ix. Arcadius augustus: cuius nūc filius
a Theodosius orientē regit, & Honorius augustus frater eius: cui nūc
res publica initū. xl. ii. loco cōmūe ip̄erū; diuisis tātum sedibus tenere
coepunt. uixitque Arcadius post patris excessum ānis. xii. imperiūq; summam
Theodosio filio suo paruo admodū moriēs tradidit. Interea Gildo comes: qui
i initō regni eorū Aphricæ præerat: s̄p̄ ut defūctū Theodosiū cōpit: siue: ut qdā
ferunt: quadā p̄motus iuidia Aphricā orientalis ip̄erii partibus iungere molitus
ē: siue: ut alia tradit opio: minimā i paruulis sp̄e fore arbitratus: præfertī cū ab
q̄ his nō facile ātea quisquā pusillus i ip̄erio relictus ad maturitatē uirilis ætatis
euaserit: isti q̄ pp̄modū soli inueniant: quos ob gr̄az patris ac suā fidē & diuisos
& destitutos christi tutela puexerit: Aphricā excerptā a societate rei publicæ
sibi usurpare ausus ē: gētili magis licentia cōtentus: quā ābitu regie affectionis
i flatus. Huic Mascezel fr̄ fuit: qui nouarū reū molitiōes in fre perhorrescēs cū
filiis adolescētibus i Italiā rediit. Gildo & absentia fr̄is & præsentia filiorū eius
suspectā habens: adolescentes dolo circūuentos iterfecit. Ad hunc iā: ut hostez
bello i sequēdū: Mascezel frater missus ē: quez idoneū p̄curādæ rei publicæ fore
pp̄riæ orbitatis recēs dolor pollicebat. Igit̄ Mascezel iā id̄ a Theodosio sciēs:
quātū in rebus d̄spatissimis oratio hoīs p̄ fidē christi a clementia dei ip̄etraret:
Caprariā insulā adiit: unde secū sanctos suos dei aliquot permotus precibus suis
sumpsit. Cū his oratiōibus/ieiuniis/psalmis dies & noctes cōtinuans sine bello ui-
ctoriā meruit. ac sine cæde uindictā. Ardalis flumis nomē ē: quod fluit inter
Thebastē & Metriderā ciuitates: ubi cū parua māu: hoc ē cū. v. M. ut aiunt:
militū cōtra. lxx. M. hostiū castra metatus: cū interiecta mora excedere loco:
oppositasque præiacētis uall̄ angustias trāsgredi uellet: intercurrēte nocte beatū
Ambrosiū ep̄m Mediolani paulo ante defunctū p̄ somniū sibi uidere uisus est:
significantē manu: & ip̄acto ad humū ter baculo dicētē. hic. hic. hic: Quod ille
prudenti cōiectura itellexit: merito ānūtiantis fidē uictoriæ: uerbo locū: nūero
diē significari. Substitit. ac tertio demū die post noctē oratiōibus hymnisque
pugilē munitus ipsis coelestiū sacramentorū mysteriis in hostem circūfusum
p̄cessit. Et cū ad eos: q̄ primi occurrerant pia pacis uerba iactaret: signiferum
quendā i solenter obsistentē: iā iāq; pugnā excitātē gladio p̄cussit in brachio. eūq;
māu debile ip̄o uulnere coegit p̄nū iclinare uexillū. Quo uiso r̄liquæ cohortes
deditiōē iā fieri priorū existimantes certati sese ad Mascezelē signis tradidere
cōuersis. Barbari: quorū magnā multitudinē Gildo ad bellū deduxerat: defectu

militum destituti in diuersa fugierunt.

Gildo occisus est.

Gildo & ipse fugam molitus arrepta nauis: ut in altum prouectus: ac deinde reuocatus in Africam est: post aliquot dies strangulatus interit. Periclitamur sub tantorum miraculorum relatu: quasi praesumpta metuenti impudetia: si adhuc uocem nostram conscientia eorum: quae interfuere non praecurreret. Nullae aguntur insidiae, nulla corruptio. & .lxx. M. hostium uicunt. Pene sine pugna fuit uictus ad tempus: ne plus audeat uictor iratus. Transportatur in diuersum locum: ut nesciatur a fratre occidi: quo uindictam occisi. Sane idem Mascezel elatus rebus secundarum insolentia: posthabito sanctorum consortio: cum quibus ante deo militans uicerat: et ecclesiam temerare ausus est. atque ex ea quosdam non dubitauit extrahere. Secuta est poena sacri legum. Nam in istis superstitionibus/atque insultantibus: quos ab ecclesia ad poenam protraxerat: post aliquot tempus solus ipse punitus est. probauitque in se uno ad utrumque semper diuinum uigilare iudicium: quando & cum sperauit adiutus: & cum contempsit: occisus est. Interea cum a Theodosio imperatore senior singulis potissimis infantum cura & disciplina utriusque palatii commissa esset: hoc est Rufino orientalis aulae: Stiliconi occidentalis imperii quod uterque egerit: quod uel agere conatus sit: exitus utriusque docuit: cum alius sibi: alius filio suo affectas regale fastigium: ut rebus repente turbatis necessitas rei publicae scelus ambitus tegeret: gentes barbaras ille imisit. hic fouit. Taceo de Halarico rege cum Gotis suis saepe uicto: saepe concluso: semper dimisso. Taceo de infelicibus illis apud Polentiam gestis cum barbaro & pagano duce: hoc est Sauli: cui summa belli commissa est: cuius improbitate reuerentissimi dies: & sanctum pascha uiolatum est. cedentem hosti propter religionem: ut pugnaret: extortum est: cum quidem ostendente in breui iudicio dei & quod fauor eius posset: & quod ultio diuina exigeret: pugnantem uicimus. uictorem uicti sumus. Taceo de ipsorum inter se barbarorum crebris dilacerationibus: cum se inuicem Gotorum cunei duo: deinde Halani atque Huni uariis caedibus propebant.

Rhedagaisus hostis Italiae intrauit. & occisus est cum gente sua.

Rhedagaisus omnium antiquorum praesentiumque hostium longe immanissimus repente impetu totam inundauit Italiam. Nam fuisse in populo eius plus quam .ccc. M. Gotorum ferunt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem idomitamque uirtute: paganus & Scythia erat: quae ut mos est barbaris huiusmodi gentibus: omnes Romani generis sanguines diis suis propinare deuouerat. Hoc igitur Romanis arcibus imminente fit omnium paganorum in urbe concursus/ clamantium: hostem esse cum utique uirium copia/ tum maxime praesidio deorum uincendum: potente urbem autem iam destitutam & maturam perituram: quia deos & sacra perdidit. magnis querelis ubique agit. & continuo de repetendis sacris celebrandisque tractatur. Feruent tota urbe blasphemiam. uulgo nomen christi tanquam lues aliqua praesentium temporum probris ingrauat. Itaque ineffabili iudicio dei factum est: ut: quoniam in praesentibus prope piis gratia: impiis poena debebatur: oportebatque permitti hostes: quae insuasibilem in plurimis &

cōtradicētē ciuitatē seuerioribus solitos flagris coarguerent: nō tamē eos: qui i
 discrete cūctos itēpata cæde delerent: duo tūc populi Gotoꝝ cū duobus poten
 tissimis regibus suis p Romanas puincias baccharent: quorū unus christianus
 ppiorq̄ Romano ppl'o: & ut res docuit: tiore dei mitis in cæde: alius paganus
 barbarus & uer Scythā: q̄ nō tātū gloriā: aut prædā: q̄tū iexaturabili crudelitate
 ipsaz cæde amaret. In cæde & hic iā receptus sinu Italia Romā e pxio tremētē
 terrore quassabat. Itaq̄ si huic ultiōis potestas pmitteret: quē Romani ob hoc
 præcipue timendū arbitrabatur: q̄a fauorē deorū/sacrificiorū obsequiis inuitaret:
 & imoderatioꝝ cæde sine fructu emendatiōis arislet. & error nouissimus peior
 priore creuisset: quādoq̄dē in pagani & idolatræ māus icidisse nō solū paganis
 residuis de restaurado cultu idolorū eēt indubitata psuasio: s̄ et christianis picu
 losa psuasio: cū & hi terrerent præiudicio. & illi cōfirmarent exēplo. Quā ob rē
 iustus dispensator hūani generis d'us p̄ire paganū hostē uoluit. & christianum
 præualere pmisit: ut pagani/blasphematesq̄ Romāi & illo cōfunderent pdito: &
 hoc pūrentur imisso: maxie cū ipatoris Honorii admiranda i rege cōtinentia
 & sanctissima fides nō parū diuine misericordie mereret. Cōceduntur quidē ad
 uersus imanissimū illū hostē Rbedagaius aliorū hostiū turmæ cū copiis suis i/
 clinantur ad auxiliū eorū ai. assunt Vldinus & Sarus Hunnoꝝ & Gotoꝝ duces
 præsidio Romanoꝝ. s̄ nō sinit deus rē potentie suæ uirtute hoium & maxime
 hostiū uideri. Cōterritū diuinitus Rbedagaius i Felulanos mōtes coegit. eiusq̄
 scdm eos: qui parcissime referūt. cc. M. hoīuz inopuz cōsiliū & cibi in arido &
 aspo mōtis iugo urgente undiq̄ tiore cōcludit. agminaq̄: quibus dudū angusta
 uidebat Italia latendi spe in unū ac paruū uerticē trudit. Quid mltis morer: nō
 disposita in bellū acies fuit. nō furor tiorq̄ icerta pugne prætulit. nō cædes acta.
 nō sanguis effusus ē: qd̄ felicitati postreō loco deputari solet: dāna pugne euen
 tu cōpensata uictorie: edentibus/bibentibus/ludentibusque nr̄is tanti illi/tamq̄
 imanes hostes esurientes & sitientes/languentesque cōfecti sunt. Parū hoc ē: nisi
 captū & catenatū ac subiugatū sciāt: quē timere Romani. illūq̄ idolatrā suuz:
 cuius sacrificia se magis p̄tescere: quā arma fingebat: sine prælio uictū ac uictū
 sub iugo catenisque despiciant. Igit̄ rex Rbedagaius solus spē fugæ sumēs clam
 suos deseruit. atq̄ i nr̄os icidit: a quibus captus & paulisp̄ retētus/ac deide iterfe
 ctus ē. Tāta uero mltitudo captiuorū Gotoꝝ fuisse fert: ut uilissimarū pecudū
 mō singulis aureis passūz greges hoīuz uenderentur. S̄z nihil sup̄eē deus de eodez
 ppl'o sinit. Nā ilico cunctis: qui emebant̄ morientibus: qd̄ im p̄bi ēptores eorū
 nō ipenderūt turpiter p̄ciis: expenderunt misericorditer sepulturis. Igit̄ ingrata
 Roma: quæ sicut nūc sensit: nō ad remittendā: s̄ ad reprimendā idolatriæ præ/
 sumptionē iudicis dei obliq̄ misericordie: ita cōtinuo p̄pter uiuorū/mortuorūq̄
 sanctorū piā recordationē dei irā passura nō plenā: si forte cōfusa pœniteat: & p̄
 expientia fide discat: ab icursu Halarici regis & hostis/ s̄ christiāi aliq̄tulo ad
 tēpus spatio differtur.

Stilico uoluit usurpare imperium Ro. pro filio.

i Nterea comes Stilico Vuandalorū imbellis auarā/pfidā/& dolosā gē
tis genere editus: parui pendens: qđ sub impatore ipabat: Eucherius
filiū suū: sicut a plerisque tradit/ia inde christianorū psecutōez a puero
priuatoq̄ meditantē/in ipio quoquo mō substituere nitebat. Quā ob rē Halaricū
cū cunctāq̄ Gotorū gentē p pace optia: & qbuscūq̄ sedibus suppliciter ac sim/
pliciter orantē occulto foedere fouens: publice aut & belli & pacis copia negata
ad terrendā terendāq̄ rez publicā reseruauit. Præterea gētes alias copiis/uiribus
q̄ intolerabiles: qbus nūc Galliarū Hispaniarūq̄ puincia p̄muntur: hoc ē Hala
norū/Sueuorū Vuandalorū: ipsoque simul motu impulsorū Burgūdionū ultro in
arma sollicitans: deterfo semel Romāi nois metu suscitauit. eas iteri ripas Rbeni
quaterē. & pulsā Gallias uoluit: sperās miser sub hac necessitatis circūstātia: q̄a
& extorq̄re ipiū genero posset in filiū: & gentes barbarā tā facile cōprimi: quā
cōmoueri ualerent. Itaq̄: ubi ipatori Honorio exercitūq̄ Romāo hęc tantorū
scelerū scēna patefacta ē: cōmoto iustissime exercitu occisus ē Stilico: q̄: ut unū
puerū purpurā indueret: totius generis hūani sanguinē dedit. Occisus est & Eu
cherius: q̄ ad cōciliandū sibi fauorē paganorū restitutiōe tēplorū & euerfioe ec/
clesiarū ibutus: se regni primordia minabat. pauciq̄ cū iisdē satellites tantarum
molitionū p̄iti sunt. Ita mīmo negocio paucorūq̄ poena ecclesiæ christi cuz
impatore religioso & liberatæ sunt & uindicatæ. Itaq̄ post hęc tāta augmenta
blasphemiarū nullāq̄ poenitētiā ultima illa diuque suspensa urbē poena cōsequitur.

Halaricus urbē expugnauit Romā. & deprædatus ē.

a Dest Halaricus. trepidā Romā obsidet. turbat. irrūpit: dato tamen
præcepto prius: ut siq̄ in sancta loca præcipueq̄ i sanctorū apostolorū
Petri & Pauli basilicas cōfugissent: hos i primis uiolatos securosque
eē sinerent. Tū deinde: q̄tū possent prædæ ibiātes: a sanguine tēparet. Accidit
quoque: quo magis illa uerbis irruptio indignatiōe dei acta: q̄ hostis fortitudie
p̄baret: ut beatus Innocētius Romāe ecclesiæ ep̄s: tāq̄ iustus Loth subtractus
a Sodomis occulta puidentia dei apud Rauennā tunc positus peccatoris ppli
nō uideret excidiū. Discurrentibus itaq̄ p urbē barbaris forte unus Gotorū: idē
que potens & christianus sacrā deo uirginē iā ætate p̄uectā: in q̄dā ecclestica
domo repit. Cūque ab ea aurū argentūque hōeste exposceret: illa fideli cōstātia
esse apud se plurimū: & mox p̄ferendū spopōdit. ac ptulit. Cūque expositis opi
bus attonitū barbarū magnitudine & pōdere ac pulchritudie: ignota etiā uasorū
qualitate uideret: uirgo christi ad barbarū ait. Hęc Petri apli sacra misteria
sunt. præsume: si audes. de facto tu uideris. Ego q̄a defendere nequeo: cōtēdere
nō audeo. Barbarus uero ad reuerentiā religiois tiore dei & fide uirginis motus
ad Halaricū hęc p nūtiū retulit: q̄ continuo reportari ad apostoli basilicā uni/
uersā: ut erāt: uasa impauit. uirginēz et simulque oēs: q̄ se adiūgerent christiaos:
eodez cū defensione deduci. Ea domus sanctis sedibus lōgo: ut ferunt: & medio

iteriectu urbis aberat. Itaq̄ magno spectal'o oīum disposita p̄ singulos singl'a. &
 sup̄ capita lata palā aurea atq̄ argentea uasa portant: exertis undiq̄ ad defensionē
 gladiis pia pōpa munit. Hymnus deo Romanis barbarisque concinentibus pu-
 blicæ canitur. p̄sonat late ī excidio urbis salutis tuba. omnesque etiā in abditis la-
 tentes inuitat. ac pulsat. Cōcurrūt undiq̄ ad uasa Petri/ uasa christi. plurimi etia3
 pagani christiāis p̄fessione/ si nō fide/ admiscuntur. & p̄ hoc tamē ad tēpus: quo
 magis cōfundant: euadūt. Quāto copiosius aggregant Romāi cōfugiētes: tato
 auidius circūfunduntur barbari defensores. O sacra & ineffabilis diuini iudicii
 discretio. O sanctū istud & salutar' flumē: qd' p̄ arua exortū dū beato alueo ī san-
 ctory sedes tēdit: oberrātes piclitantesque aīas ī salutis sinū pia rapacitate puexit.
 O præclara illa christianæ militiæ tuba: quæ generaliter cunctos dulcissimo ad
 uita modulamiē inuitās: quos ad salutē inobedientes nō suscitauit: iexcusabiles re-
 liqt ad mortē. Mysteriū hoc: qd' in trāsferendis uasis/ dicendis hymnis/ ducēdis
 popul' fuit: tāq̄ magnū cribrū fuisse arbitror: p̄ qd' ex cōgregatiōe ppl' ī Romāi:
 tāq̄ ex magna massa frumēti p̄ oīa ex uniuerso ābitu ciuitatis latebray foramina
 effluxere grana uiua. siue occasiōe: siue ueritate cōmota oīa: tamē de præsentē sa-
 lute credētia ex horreo domicæ præparatiōis accepta sunt. Reliqua uero: uelut
 stercora: & uelut paleæ ip̄a uel incredulitate: uel iobedientia præiudicata ad exter-
 miniū atq̄ icendiū remāserūt. Quis hæc p̄pendere plenis miraculis: q̄s prædicar'
 dignis laudibus q̄at? Tertia die barbari: quā ingressi urbē fuerāt: spōte discedūt:
 factō qdē aliquatay ædiū icendio: s; ne tato qdē: quantū. dcc. cōditiōis eius āno
 casus effecerat. Nā: si exhibitā Nerōis ip̄atoris sui spectacul' inflāmatōez recēseā:
 p̄culdubio nulla cōpatione æq̄pabit' s; d' m id: qd' excitauerat lasciuiā principis:
 hoc: qd' nūc cōtulit ira uictoris. Neq̄ uero Gallory meminisse ī huiusmōi colla-
 tiōe debeo: quā cōtinue pene p̄ āni sp̄atiū icēsæ urbis attritos cineres possederūt.
 Et: ne q̄squa forte dubitaret ad correptionē sup̄bæ lasciuiæ: & blaphemæ ciuita-
 tis hostibus fuisse p̄missuz: eodē tempore clarissima urbis loca fulmibus diruta
 sunt: quæ inflāmasi ab hostibus nequerūt. Anno itaq̄ ab urbe cōdita .M.c.lxx.
 .iiii. irruptio urbis p̄ Halaricū facta ē: cuius rei quīs recēs mēoria sit: tamen siq̄s
 ipsius populi Romani & multitudiez uideat: & uocē audiat: nihil factuz: sicut et
 ip̄i fatētur: arbitrabit' nisi aliquātis adhuc existētibus ex icēdio ruinis forte do-
 ceatur. In ea irruptiōe Placida Theodosii p̄cipis filia: Arcadii & Honorii im-
 patory soror: ab Attabulfo Halarici p̄p̄quo capta ē atq̄ ī uxore assūpta: quasi
 eā diuino iudicio: uelut speciale pignus obsidē Roma tradiderit. ita iūcta barbari
 potentissimi regis cōiugio m̄lto rei publicæ cōmodo fuit. Interea ante bienniū
 Romæ irruptiōis excitatæ p̄ Stiliconē gentes Halanory: ut dixi: Suetuory/ Vuā
 dalory: multaq̄ cū his aliæ Francos p̄terūt. Rhenū transeūt. Gallias inuadunt.
 directoque ipetu Pyreneū usque pueniūt: cuius obice ad tēpus repulsæ p̄ circūia
 centes puicias refundūt. His p̄ Gallias bacchantibus apud Britānias Gratiāus
 municeps eiusdē insulæ tyrānus creat. & occiditur. Huius loco Cōstantinus ex

infima militia ppter solā spē noīs sine merito uirtutis eligit: q̄ cōtinuo: ut iuasit
ipiū in Gallias trāsīt. Ibi sēpe a barbaris incertis foederibus illusus detrimēto ma
gis rei publicæ fuit. Misit uero in Hispanias iudices: quos cū puiciæ obediēter
accepissent: duo frēs iuuenes nobiles & locupletes Didymus & Verianianus nō
assumpserē. ne aduersus tyrānū qdē tyrānidē: s; impatori iusto aduersus tyrānū
& barbaros tueri sese patriāq̄ suā moliti sunt. Quod ip̄o gestæ rei ordie patuit.
Nā tyrānidē nēo: nisi celeriter maturatā secreto inuadit: & publicæ arma: cuius
summa ē: assūpto diademate/ ac purpura uideri āte: q̄ sciri. Hi uero plurio tēpe
seruulos tantū suos ex ppriis præsiidiis colligentes: ac uernacula alentes sūptibus:
nec dissimlato pposito absque cuiusquā inq̄tudiē ad Pyrenei claustra tēdebāt.
Aduersus hos Cōstantinus Cōstantē filiū suū pdolor ex mōacho cæsare factū
cū barbaris q̄busdā: q̄ quondā in foedus recepti/ atq̄ in militiā allecti/ Honoriaci
uocabant: i Hispanias misit. Hinc apd̄ Hispanias pria mali labes. Nā iterfectis
illis fribus: q̄ tutari priuato præsidio Pyrenei alpes moliebant: his barbaris: quasi
in p̄ciū uictoriæ primū prædandi i Palatinis cāpis licentia data. debic supradicti
mōtis claustrorūq̄ eius cura pmissa ē: r̄mota rusticanorū fideli & utili custodia.
Igit̄ honoriaci ibuti præda & illecti abundantia: quo magis scelus ipunitū foret:
atq̄ ipsis sceleris plus liceret: p̄dita Pyrenei custodia/ claustrisque patefactis cun
ctas gētes: quæ p Gallias uagabant: Hispaniarū puinciis imittūt. iudēq̄ ipi adiu
gūtur. Vbi actis aliq̄diu magnis cruētisq̄ discursibus: post graues reꝝ atq̄ hoīū
uastatōes: quær̄ ipsos quoq̄ mō poenitet: habita sorte & distributa usque ad nūc
possessioē cōsistūt. Multa nūc mihi de huiusmodi rebus facultas loq̄ndi foret: si
nō scd̄m oēs hoies apud uniuscuiusq̄ mētē cōsciētia secreta loq̄ret. Irruptæ sunt
Hispiæ. cædes uastatiōesque passæ sunt. nihil qdē nouū. Hoc enī nūc p bienniū
illud: quo hostil̄ gladius sæuit: sustinere a barbaris: qd̄ p. cc. quōdā ānos passæ
fuerant a Romanis: qd̄ ēt sub impatore Galeno p ānos ppemodū. xii. Germa
nis euertentibus excepūt. Verū tamen qs nō se: q̄ sui/ suorūq̄ actū/ uel ēt cogita
tionū cōsciū iudicia dei metuit/ iuste oīa passū: uel ēt parua sustinuisse fateat:
aut qs se nō itelligit/ deūq̄ nō metuit: quo mō nō iuste ista. & qdē parua sustinu
it? Quæ cū ita sint: illud tantū clementia dei eadē pietate: qua duduz prædixerat/
pcurauit: ut scd̄z eugl̄m suū: quo incessabiliter cōmonebat: cū uos p̄secuti fuerit
in una ciuitate/ fugite i aliā: q̄sque egrediēs: quo abire uellet: ipsis barbaris merce
nariis mīstris/ ac defensoribus uteret. Hoc tūc ipsi ultro offerebāt. Et q̄ auferre
oīa iterfectis oībus poterāt: particulā stipēdii ob mercedē seruitii sui & trāsuecti
oneris flagitabāt. & hoc qdē a plurimis factū ē. Qui aut̄ nō crediderūt euāgelio
dei/ quasi cōtumaces: uel si ēt nō audierūt/ dupliciter cōtumaces/ nō dederūt locū
iræ: iuste supueniente ira cōprehensi & oppressi sunt. Quāq̄ & post hoc quoque
cōtinuo barbari execrati gladios suos ad aratra cōuersi sunt. residuosq̄ Romaos:
ut socios mō/ & amicos fouēt: ut iueniant iā inter eos qdā Romani: q̄ malit iter
barbaros paupeꝝ libertatē: quā inter Romanos tributariā sollicitudiez sustinere:

quāq; si ob hoc solū barbari Romāis finibus imissi foret: qd̄ uulgo p̄ orientē & occidentē eccl̄iæ christi Hūnis/Sueuis/Vuādal/ & Burgundiōibus/ diuersisque innūeris credentiū ppl̄is replent: laudanda & attollēda misericordia dei uideret: q̄doq; & si cū labefactiōe nr̄i tātæ gentes agnitōez ueritatis accipent: quā iuēir̄ utiq; nisi hac occasiōe nō possent. Quid enī dāni ē christiano ad uitā æternā inbiāti huic sc̄lo quolibz tēpore/ & quoquo pacto abstrahi: qd̄ aut̄ lucri ē pagano ī medio christiāorū aduersus fidē obdurato: si paulo diutius diez p̄trabat q̄ndoq; morituro: cui despata cōuersio ē? Et q̄a ieffabilia sunt iudicia dei: quæ nec scire oia: nec explicare: quæ scimus: possumus: breuiter expresseri correctionē iudicis dei: quoquo pacto accidat: iuste sustiner̄: q̄ sciūt: iuste sustinere: q̄ nesciūt. Anno ab urbe cōdita .M.c.lxx.v. Honorius ip̄ator uidēs tot oppositis tyrānis nihil aduersuz barbaros agi posse: ipsos prius tyrānos deleri iubz. Cōstatio comiti huius summa belli cōmissa ē. Sensit tūc demū res. p. & quā utilitatē ī Romāo tādē duce recepit. & quā eatenus p̄niciez p̄ longa tempora barbaris comitibus subiecta tolerarit.

Honorius rē publicā Cōstantio cōmittit. & extincti sunt omnes tyranni.

Git̄ Cōstātius comes ī galliā cū exercitu p̄uectus Cōstātiniū ip̄atorē
i ap̄d Arelatū ciuitatē clausit. cepit. & occidit. Iā hīc: ut de cathalago tyrānorū quābreuissime loqr̄: Cōstantē filiū Cōstantini Gerōtius comes suus uir nequā magis: quā p̄bus apud Viennaz interfecit. atq; in eius locum Maximū quendā substituit. Ipse uero Gerōtius a suis militibus occisus ē. Maximus exutus purpura: destitutusque a militibus Gallicanis: q̄ ī Aphricā traiecti: deide in Italiā reuocati sunt: nūc inter barbaros in Hispania egēs exulat. Iouinus postea uir Galliarū nobilissimus in tyrānidē mox ut assurrexit: cecidit. Sebastianus fr̄ eiusdez hoc solū: ut tyrannus moreret: elegit: nā cōtinuo: ut ē creatus: occisus ē. Quid de ifelicissimo Attalo loquar: cui occidi iter tyrānos honor & mori lucrū fuit? In hoc halaricus ip̄ator factus/ interfectus/ reffectus/ ac d̄fectus: citiusq; his oibus actis pene: q̄ dictis minimū risit. & ludū spectauit impii. Nec mirz si iure hac pōpa miser lusus ē: cuius ille umbratī cōsul Tertulus ausus ē in curia dicē. loquar uobis patres cōscripti cōsul & pōtifex: quorū alterz sp̄o/ spans ab eo: qui nō habebat sp̄ez. & maledictus utiq;: q̄ sp̄ez suā posuerat in boie. Attalus itaq; tanquā inane ip̄ii simulacrū cū Gotis usque ad Hispanias portatus est: unde discedens nauis: incerta moliens in mari captus. & ad Cōstantiū comitē deductus. deide impatori Honorio exhibitus. trūcata manu uitæ relictus est. Heraclianus interea Aphricæ comes missus: cū idez Attalus ūbrā gestaret ip̄ii: Aphricā strenue aduersuz iudices ab eo missos tutatus cōsulatū assecutus ē: quo elatus sup̄cilio Sabi nū domesticū suū uirū ingenio callidū/ industriaq; solertez/ & sapientez noianduz: si ai uires tranqlis studiis accōmodauisset: generz allegit: cū quo quorūdā piculorū suspiciones dū patit̄: fecit. atq; aliquandiu Aphricana annona extra ordinem detenta ipse tandē cū imensa certe tēporibus nr̄is satis incredibili classe nauium

Judicia dei.